

Rakkaudesta, rakkaudella

Suomenkielisten sananlaskujen näkökulmia rakkauteen ja sen sosiaaliseen konstruktiin

Sakari Korpikallio

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurien tutkimuksen tutkinto-ohjelma, folkloristiikka

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2022

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurien tutkimuksen tutkinto-ohjelma, folkloristiikka

Sakari Korpikallio

Rakkaudesta, rakkaudella: Suomenkielisten sananlaskujen näkökulmia rakkauteen ja sen sosiaaliseen konstruktiioon

Sivumäärät: 86 s.+ 3 liites.

Tiivistelmä:

Tutkielmani keskeisala on folkloristinen paremiologia ja se käsittelee romanttisen rakkauden sosiaalista konstruktiota pääasiallisesti sananlaskujen perinnelajin ja muiden sananlaskunomaisten ilmaisujen näkökulmasta. Aineiston käsittely tapahtuu neljän romanttisen rakkauden eri luonteisiin perustuvan ja aineistosta esille nousevan kategorian avulla. Kutsun näitä kategorioita kulttuurisiksi malleiksi ja esitän tutkielmassani esimerkkien joukkoja niistä. Nämä esimerkit yhdessä, vähintään vuodet 1702–2021, kattavan aikajanan kanssa mahdollistavat romanttisen rakkauden sosiaalisen rakentumisen ja siihen liittyvän muutoksen tarkastelemisen aineiston valossa. Tutkimusaineistoni esimerkit koostuu materiaalista, jotka on haettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistosta sekä itse järjestämäni Rakkaudesta, rakkaudella -keruun vastauksista. Aineiston hakemisen apuna olen käyttänyt julkaistuja sananlasku ja -parsikokoelmia. Esimerkkejä on yhteensä 40 kappaletta ja niiden tarkoituksena on toimia tukena tutkimuskysymykseeni vastaamiseen. Pääasiallinen tutkimuskysymykseni on se, kuinka rakkautta käsittelevä pienfolklore on muuttunut ajan kuluessa, ja siihen mitä tämä muutos kertoo kulttuurista laajempaa kokonaisuutena

Perustan tutkielmani sosiaalisen konstruktion, sosiolingvistiikan ja *mahdollisten maailmojen* teorioihin. Menetelmikseni olen valinnut kulttuuristen ilmiöiden kuvaamisen, sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn. Näiden teorioiden ja menetelmien avulla pyrin luomaan mahdollisimman laaja-alaisen ja tarkan kuvan siitä, miten romanttinen rakkaus näyttäytyy sananlaskuissa ja sananlaskunomaisissa ilmaisuissa mitä sananlaskut ja muut ilmaisut puolestaan kertovat rakkaudesta osana laajempaa kulttuuria. Olen pyrkinyt huomioimaan erilaisiin kulttuurisiin ympäristöihin liittyviä sosiaalisia ongelmia osana tutkimuskenttää, ja tarkastelemaan sananlaskutekstejä myös niiden näkökulmasta. Tutkielma ei käsittele pelkästään sananlaskuja, vaan myös muuta pienfolklorea, jota käsittelen tässä tutkielmassa sananlaskunomaisina ilmaisuina.

Käyttämäni aikajanan sisällä tapahtunut muutos on huomattava ja monimuotoinen. Tutkielmani osoittaa muutosta, joka näyttäytyy aineistoesimerkkien kautta rakkauden luonteen kuvausten muutoksina. Kaksi keskeisintä muutosta ovat vaaran ja voiman muutokset. Verrattaessa aineistoni vanhempiin sananlaskuihin, rakkautta ei enää lähempänä nykypäivää olevien sananlaskunomaisissa ilmaisuissa nähdä yhtä voimakkaana. Ylivoimaisen rakkauden sijaan keskeisimmäksi piirteeksi romanttisessa rakkaudessa on noussut sen selittämättömyys ja yksilöllisyys - henkilökohtaisuus. Rakkauden vaarallisuuden kokemisen laskusuhdanne selittyy mielestäni samalla syyllä. Nykypäivän sananlaskujen ja sananlaskunomaisten ilmaisujen osoittaman käsityksen mukaisesti rakkaus ei välttämättä enää aiheuta epäonnistuessa kokijalleen pystyyn tapahtuvaa kuolemaa, vaan kompastuksen, josta voi nousta ylös.

Avainsanat: folkloristiikka, sananlaskut, sananlaskunomaiset ilmaisut, rakkaus

Sisällys:

1	Johdanto	5
1.1	Tutkielman lähtökohdat ja aihe	7
1.2	Tutkielman rakenne	11
2	Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet	13
2.1	Folkloristiikka tieteenalana ja tutkielman keskeiset käsitteet	13
2.1.1	Folkloristiikka	13
2.1.2	Perinnelajit	15
2.1.3	Sananlaskut	16
2.1.4	Kulttuurinen malli ja teema	20
2.1.5	Rakkaus	21
2.2	Teoreettinen viitekehys	24
2.2.1	Sosiaalinen konstruktio	24
2.2.2	Lingvistinen antropologia	27
2.2.3	Mahdolliset maailmat	28
3	Aineisto, tutkimusmenetelmät ja -etiikka	31
3.1	Aineistot	31
3.1.1	Arkistoaineistot	31
3.1.2	Rakkaudesta, rakkaudella -keruu	38
3.2	Tutkimusmenetelmät	40
3.3	Tutkielman tekemiseen liittyvät eettiset valinnat	43
4	Rakkautta analysoimassa	46
4.1	Rakkaus on selittämätön	48
4.2	Rakkaus on tavanomainen	55
4.3	Rakkaus on vaarallinen	61
4.4	Rakkaus on ylivoimainen	65
5	Pohdinta ja johtopäätökset	71
	Lähteet	76
	Liitteet	87
	Liite 1. Rakkaudesta, rakkaudella -keruussa käytetyn kyselylomakkeen kysymykset.	87
	Liite 2. Arkistoyksiköiden yhteydessä käytetyt lyhenteet.	89

Väite siitä, että sananlaskut ja muut folkloretekstit ovat tyhjiä tekstejä¹ on roskaa², sen sijaan ne ovat tekstien kierrätystä.

¹ Honko 1984, 103.

² Kierrätysaiheisen sanailun kontekstissa.

1 Johdanto

Rakkaus aiheena on universaaliutensa vuoksi kiehtova. Kulttuurisesta näkökulmasta tarkasteltuna siihen on myös liitettävissä suuri mysteerin leima. Lähtökohtaisesti tutkielmani tarkoitus on osoittaa rakkauden erilaisia merkityksiä ja niiden merkityksien muutoksia suomalaisessa puhe- ja kulttuurissa, erityisesti folkloristiikan ja sananlaskujen näkökulmista tarkasteltuna. Niin sanotut suuret aiheet³ ovat havaintoni mukaan juuri niitä, jotka jäävät elämään pitkiksi ajoiksi kieleen ja kulttuuriin mahdollistaen tämänkaltaisen tarkastelun. Rakkaus on juuri tällainen suuri aihe. Sananlaskuissa ihmisen puheen aiheena voi olla rakkaus itsessään tai sen kohde. Tutkielmani käsittelemät sananlaskut on siis sanottu rakkaudesta, tai rakkaudella.

Halusin valita tutkielmani aiheeksi jonkin positiiviseksi kokemani aiheen, sillä itse tekemieni huomioiden mukaan suuressa osassa kulttuuria käsittelevistä tutkimuksista aiheena on usein lähinnä pimeyttä, haasteita ja ongelmia⁴. Pimeyttä voidaan helposti tuotteistaa erilaisiksi viihdetuotteiksi, ja yleisöä sokeeraavat tapahtumat saavat usein suurimman huomion päivittäisessä uutisvirrassamme. Tuon rinnalla ihmiselämän arkiset ja positiiviset puolet voidaan nähdä usein arkisina, tavanomaisina - ja siten jopa tylsinä. Tutkimusta, sekä myös viihdettä ja uutisointia, tuosta mainitsemastani arkisestä tylsyydestä kyllä tehdään, mutta niin sanotusti pimeät aiheet vain vievät suurimman huomion. Vaikka oma näkökulmani tutkijana on erilainen, on mielestäni ongelmien korjaamiseen ja pahan kitkemiseen pyrkivä tutkimus kuitenkin äärettömän tärkeää. Ainakin itse ihailen poikkeuksetta jokaista kysymyksenasettelua, jolla pyritään ratkaisemaan esimerkiksi maailmassa vallitsevaa epäoikeudenmukaisuutta.

³ Sukupolvesta toiseen ajatuksia tai tunteita herättävät, kuten kuolemaa seuraavat tapahtumat, kts. esim. Van Harten 2011. Myös yksittäisiä aikakausia ja niillä eläviä sukupolvia määrittävät, kuten ympäristön muovaaminen kestävämmäksi, kts. esim. Salonen 2010.

⁴ Tämä toisaalta on nähdäkseni myös osittain oman toimintaympäristöni luoma optinen harha. Edellä mainittu kuvainnollisesti. Jokainen ihmisyksilö tarkastelee maailmaa omasta (liki)näkökulmastaan. Nykypäivän osittain sähköinen ja tekoälyyn tukeutuva toimintaympäristö on myös erityisen herkkä tekemään valintoja itsenäisesti toimijan mieltymysten ja tapojen mukaisesti.

Haluan itse olla nostamassa mainitsemaani positiivisuutta esille tutkimuskentällä. Vaikka tutkimusaihe, -menetelmät ja -kenttä ovat eri aloilla aivan eri tyyliä, vertaankin jossain määrin tutkielmastani ja erityisesti sen tarkoitusperiä positiivisen psykologian tutkimushaaraan. Positiivisessa psykologiassa pyritään jo olemassa olevien haasteiden hoitamisen sijaan keskittymään ennaltaehkäisyyn, sekä positiivisten tunteiden, hyveiden ja vahvuuksien edistämisen vaikutuksiin mielenterveydessä⁵. Saman periaatteen mukaisesti ajattelen, että rakkaudesta puhumisen ja turvallisen rakastamisen edistäminen vähentää rakkauteen suoraan tai epäsuorasti liitettäviä negatiivisia puolia yhteiskunnassamme. Se kuitenkin vaatii ylisukupolvista työtä⁶. Tutkimusaiheen positiivisuuden koen tarkoittavan sitä, että aihetta pidetään universaalisti tavoiteltuna, ihailtuna tai pyhänä asiana. Tarkoittamani positiivisuus ei siis rakkauden tai minkään muunkaan asian yhteydessä tarkoita sitä, ettei siihen liittyisi ongelmallisia puolia tai haasteita. Oli kyse sitten tunteesta tai jonkinlaisesta muusta asiaintilasta, on vain ja ainoastaan sen kokijalla kyky, oikeus ja mahdollisuus toimia sen tulkkina.

Tutkielmani keskeisimmät kysymykset tiivistyvät siihen, kuinka rakkautta käsittelevä pienfolklore on muuttunut ajan kuluessa, ja siihen mitä tämä muutos kertoo kulttuurista laajempänä kokonaisuutena. Tutkielmani keskeisimmässä roolisissa oleva perinnelaji on sananlaskut, kulttuurista pääomaa sisältävät ilmaisut, ja osittain muutkin pienfolkloren, eli lyhyitä folkloreyksiköitä sisältävät perinnelajit⁷ Kysymysteni ja muodostamani analyysimallin avulla tarkastelen sitä, kuinka sananlaskujen esittämä käsitys romanttisesta rakkaudesta rakentuu

⁵ Knoop 2014, 6–14.

⁶ Esimerkiksi akateemisesti tuotetun tiedon popularisointia ja hyödyntämistä erilaisissa pedagogisissa tilanteissa ja erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä.

⁷ Vrt. esim. Karlsson 2021. Pienfolklore on kattokäsite, jonka alle on asetettu perinnelajeja, joiden yksiköt ovat mitaltaan lyhyitä. Karlsson esittää pienfolkloreni lajeiksi sananparret, arvoitukset, vitsit, kaskut, pilasaarnat, kiusoittelut, jutut, jokulaatit ja äänenjäljittelyt. Oma näkemykseni kuitenkin on se, että pienfolkloreesta puhuttaessa yksikön pituus on merkittävämpi määrittäjä, kuin sen laji. Sananlaskut ja sananlaskunomaiset ilmaisut ovat tutkielmani keskiössä, muut pienfolkloren lajit ovat kuitenkin mukana osoittamassa ilmiön monimuotoisuutta. Muun pienfolkloren mukana olemista perustelen myös sillä, että aineistoa myös itse kerätessä koin kyselyn vastaajille mielekkäämmäksi olla rajaamatta aihetta pelkkiin sananlaskuihin. Pääosa tutkimusaineistostani on sananlaskuja ja sananlaskunomaisia ilmaisuja, mutta myös esimerkiksi leikkiloru, jonka tosin kyseisessä esimerkissä koen olevan sananlaskunomainen ilmaisu. En siis esittele tässä tutkielmassa muita pienfolkloren lajeja.

suomen kielellä ja siten suomalaisessa kulttuurissa. Tutkimuskysymyksiini vastaan monipuolisen ja laajan, pitkälle, yli 300-vuotiselle aikajanelle levittäytyvän aineiston tarkastelun avulla.

1.1 Tutkielman lähtökohdat ja aihe

Folkloristiseksi nykyisin määriteltävän tutkimuksen Suomessa voidaan katsoa alkaneen jo ennen esimerkiksi Turun Akatemian (1640–1827) aikoja, jolloin aikansa oppineet⁸ sisällyttivät folkloreaineksia, kuten uskomusperinteessä tunnettuja elementtejä historia- ja kansankuvauksiin. Kirjoitetun suomen kielen isänä tunnettu Mikael Agricola esitteli suomalaiselle kansanuskolle keskeisiä jumaluuksia ja muita hahmoja *Psalmien kirjan* käännöksensä⁹ esipuheessa jo vuonna 1551. Euroopassa sananlaskuja keräsivät ja tulkitsivat esimerkiksi Agricolan aikoihin¹⁰ eläneet Erasmus Rotterdamilainen¹¹ ja Martin Luther¹². Suuri määrä suomalaista ylöskirjattua menneisyyttä, historiaa ja sen mukana myös useita merkittäviä sananlaskukeräelmiä tuhoutui Turun palossa vuonna 1827¹³. Tästä syystä suomalainen sananlaskujen keruu näyttäytyy helposti tuoreempaa ilmiönä kuin se todellisuudessa onkaan.

Folkloristiikan tieteenalan synty Suomessa sijoittuu kuitenkin vasta 1800-luvun loppuun, jolloin Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa (1827–1919, vuodesta 1919 Helsingin yliopisto), suomen kielen ja kirjallisuuden oppiaineesta eriytyi suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen oppiaine. Alkuaikojen keskeisimpinä hahmoina voidaan pitää Julius (1835–1888) ja Kaarle Krohnia (1863–1933)¹⁴ Krohnit rakensivat pohjan folkloristiikalle tieteenä luoden alan

⁸ Kuten H.G. Porthan ja Christfried Ganander.

⁹ Agricola 1551. Daudin Psalttari.

¹⁰ Agricolan syntymävuotena pidetään vuotta 1510, hän kuoli vuonna 1557. Heikkilä & Lehmijoki-Gardner 2002, 368.

¹¹ Erasmus (1466–1536) Adagian ensimmäinen painos julkaistiin vuonna 1500. Eden 1998, 405.

¹² Lutherin (1483–1546) sananlaskukokoelma jäi julkaisematta, mutta se sisälsi satoja saksalaisia sananlaskuja. Hän myös korosti sananlaskujen kulttuurista merkitystä ja vaikutusta uskonnon sisällä. Rata 2017, 35–38.

¹³ Kuusi 1953, 451–452.

¹⁴ Kansallisbiografia: Julius Krohn & Kaarle Krohn.

ensimmäisen tieteellisen metodin. Suomalaisen, tai maantieteellis-historiallisen menetelmän nimellä tunnettu tapa tutkia folklorea on syntynyt 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ja se tunnetaan yhä¹⁵. Folkloristiikka asettui Turun yliopistoon vuonna 1963, kun Lauri Honko¹⁶ nimitettiin kansanrunoudentutkimuksen ja uskontotieteen professoriksi. Vuonna 1971 oppiaineiden professuurit vakinaistettiin, erotettiin toisistaan ja vertaileva kansanrunoudentutkimus otti käyttöön nimen folkloristiikka¹⁷, sama nimenmuutos tapahtui Helsingissä vuonna 1989¹⁸. Tutkimuskentän monimuotoisuuden vuoksi folkloristit ovat tehneet tiivistä yhteistyötä esimerkiksi historian, kirjallisuudentutkimuksen, kielitieteen, uskontotieteen, sosiologian ja etnologian tieteenalojen kanssa¹⁹.

Folkloristiikan tutkimuskenttä on laaja ja koostuu erilaisten folkloren muotojen tutkimuksista. Folklore on aiemmin kuvattu henkiseksi tai suulliseksi perinteeksi, mutta erityisesti jälkimmäisen rooli on nyky maailmassa saanut rinnalleen erilaisia perinteen välittymisen muotoja.²⁰ Oman näkemykseni mukaan nykymuotoinen folkloristiikka on ei-institutionaalista viestintää tutkiva monialainen kokonaisuus, joka tarjoaa näkökulmia yksilöiden ja yhteisöjen elämiin - arjessa ja juhlassa.

Tutkimuskentän monimuotoisuudesta kertovat esimerkiksi Turun ja Helsingin yliopistoissa tehdyt folkloristiikan pro gradu -tutkielmat²¹ ovat viimeisen 10 vuoden aikana käsitelleet muun muassa identiteettejä, rituaaleja, pelikulttuuria, kertomuksia, kerrontaa, kulttuurisia käytäntöjä, representaatioita, kulttuuriperintöä, arkistojen toimintaa, uskomuksia, huhuja ja tekstien rakenteita. Sananlaskuja, tai muita pienfolkloren lajeja käsitteleviä tutkimuksia tällä tasolla ei ole tehty tuona aikana ainuttakaan. Edellinen sananlaskuaiheinen pro gradu -

¹⁵ Suomalainen menetelmä ei ole enää, etenkin klassisessa muodossaan, vuosikymmeniin varsinaisesti ollut relevantti tutkimusmenetelmä siihen liittyvän moninaisen problematiikan vuoksi, mutta sitä yhä käytetään. Frog 2021, 59–88.

¹⁶ Kansallisbiografia: Lauri Honko.

¹⁷ Hakamies 2015, 50–51.

¹⁸ Helsingin yliopisto 2022.

¹⁹ Hakamies 2015, 45–51 & Hautala 1954, 174–190.

²⁰ Ks. esim. Hakamies 2015, 46–49; Heimo 2018.

²¹ Turun yliopisto. utupub.fi (Folkloristiikan oppiaine); Helsingin yliopisto. helda.helsinki.fi (Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos & Kulttuurien tutkimuksen laitos).

tutkielma Suomessa on tehty vuonna 2004²². Suomalainen sananlaskujen tutkimus on kuitenkin elävää ja arvostettua, eikä siksi ole sopivaa unohtaa suurta määrää erilaisia artikkeleita ja muita julkaisuja, joita juuri sananlaskuihin liittyen esimerkiksi Pekka Hakamies²³, Liisa Granbom-Herranen²⁴ ja Eija Stark²⁵ ovat julkaisseet tuona samana vuonna 2010 alkaneena ajanjaksona. Joka tapauksessa pienfolkloren ympärillä on mielestäni tarvetta suuremmalle määrälle tutkimusta. Tätä tarvetta tämä tutkielma omalla painollaan pyrkii täyttämään.

Suomenkielisen sananlaskututkimuksen historiaa käsittelevässä artikkelissaan Granbom-Herranen toteaa seuraavasti: ”Folkloristinen paremiologia on (folkloristiikan) tieteenalan viitekehyyksessä ja sen paradigmoja myötäillen toteutettua sananlaskujen tutkimusta.”²⁶ Sananlaskujen ja muun pienfolkloren tutkimus on keskittynyt pienelle määrälle tutkijoita, eikä tutkimus tämän vuoksi ole aina kyennyt kehittymään folkloristiikan muun tutkimuskentän kanssa samalla nopeudella. Tämä tutkimuksen keskittyminen ja siitä johtuva suhteellisen pieni määrä on aiheuttanut tutkimukseen kehittymisen hitaan muutoksen.²⁷ Tutkimus alalla on ottanut viimeisinä vuosikymmeninä tärkeitä kehitysaskelia. Koen tämän tutkielman osana juuri tätä kehitystä.

Tämän pro gradu -tutkielman käsittelemien sananlaskujen, sananlaskunomaisten ilmaisujen ja muun pienfolkloreaineksen, aihepiiri on universaali - romanttinen rakkaus. Tarkastelen rakkautta ja siihen liittyvää puhetta folkloristiikan näkökulmasta, sekä siihen liittyvää muutosta ajan kuluessa. Tämän tutkielman aineisto sijoittuu vuosille 1702–2021. Erilaiset pienfolkloren lajit käsittelevät rakkautta kiteytyneessä muodossa toimien osana kulttuuria, perinnettä, joka siirtyy ihmiseltä ja myös sukupolvelta toiselle. Tällaiset kielelliset ilmiöt toimivat

²² Granbom-Herranen 2004. Suomalaisen paremiologian opinnäytteiden historia on nähtävillä aikajana- ja luettelomuodossa Granbom-Herranen Suomalaisen sananlaskututkimuksen aikakaudet -artikkelin liitteessä 1. Granbom-Herranen 2012.

²³ Ks. esim. Hakamies 2014; 2016.

²⁴ Ks. esim. Granbom-Herranen 2016b; 2021.

²⁵ Ks. esim. Stark 2013; 2014.

²⁶ Granbom-Herranen 2021, 202–220. Suluissa kirjoittajan tarkennus.

²⁷ Granbom-Herranen 2021, 209–212. Granbom-Herranen pohtii hitauden syiden liittyvän tutkimuksen henkilöitymiseen ja kiinnittymiseen evolutiivisiin paradigmoihin. Matti Kuusen eläköitymisen jälkeen ”tutkimukselliset kiinnostuksen kohteet ja lähestymistavat uudistuivat”.

maailmankuvan ja ihmisyyden rakentajina yksilön kasvaessa elämänsä aikana²⁸. Tämän tutkielman tarkoituksena on siis tarkastella sitä, kuinka rakkaus näyttäytyy suomalaisessa kielenkäytössä, mutta myös kuinka ihmiset sen kokevat ja kuinka rakkauteen liittyvä sananlasku- ja muu puhe on kehittynyt menneiden vuosisatojen kuluessa nykymuotoiseksi. Järjestin osana aineistonkeruuta myös oman Rakkaudesta, rakkaudella -keruun, jotta myös tämä sananlaskujen ja muun puheen nykymuotoinen osa saataisiin osaksi tutkielmani aineistoa.

Folkloristiikassa ja sen lähialoilla rakkautta on tutkittu varsin runsaasti, mutta tutkielmani tuo siihen uuden näkökulman. Aiempaa rakkautta käsittelevää tutkimusta ovat tehneet esimerkiksi Anna Anttila²⁹, Mari Hatakka³⁰ ja Jan Löfström³¹, joiden tutkimukset on pääasiallisesti käytäntöjen, kokemusten ja kerronnan aloilta. Tässä tutkielmassa kuitenkin tarkastelen sitä, kuinka rakkautta ilmennetään pienfolklorein lajeissa, erityisesti sananlaskuissa ja sitä kautta ihmisten mielissä ja kulttuurissa. Aiempi tutkimus on keskittynyt parisuhteeseen, seksiin ja avioliittoon. Rakkaus itsessään kiinteämuotoisten perinnelajien keskeisimpänä sisältönä on hyvin vähän tutkittu aihe.

Pekka Hakamies on tutkinut rakkauden ja sananlaskujen yhteyttä artikkelissaan Rakkaus ja rakastelu sananparsissa³². Näkökulmani rakkauden tarkasteluun kulttuurissa on artikkeliin verrattuna erilainen. Eroista keskeisin on nähdäkseni se, että olen itse tutkielmassani keskittynyt romanttisen rakkauden tunnetta kuvaaviin sananlaskuihin, kun Hakamies on sisällyttänyt artikkeliinsa jo otsikkotasoisena oletuksen rakkauden ja rakastelun kiinteästä yhteydestä. Ne osiot artikkelista, jotka käsittelevät esimerkiksi sananlaskuista luettavissa olevaa seksuaalivallankumousta tai sitä aiempaa seksuaalisuuden kuvaamista

²⁸ Berger & Luckmann 1966, 85–89.

²⁹ Anttila 2009. Tutkimus käsittelee lasten ja nuorten tykkäämiseen, rakkauteen ja elämän varhaisiin parisuhteisiin liittyvää kulttuuria.

³⁰ Hatakka 2011. Tutkimus käsittelee heteronormatiivista parisuhdetta omaelämäkerta-aineistojen valossa.

³¹ Löfström 1999. Tutkimus käsittelee suomalaisen agraarikulttuurin suhdetta seksuaalisuuden ja sukupuolten kirjoon.

³² Hakamies 1998, 216–229. Tämän tutkielman keskeisin vertailukohde. Julkaistu myös tiiviimpänä versiona Elore-verkkolehdessä. Hakamies 1997.

sananlaskuissa olen jättänyt tämän tutkielman kontekstissa vaille suurempaa huomiota.

Monet tutkielman tekemiseen liittyvät valintani, kuten kumppanin valitsemista kuvaavien sananlaskujen rajaaminen aiheen ulkopuolelle, ja aineistostani tekemät huomiot ovat Hakamiehen artikkelin kanssa samankaltaisia. Tällaisia ovat esimerkiksi huomiot muutoksista, joita rakkauden sosiaalisessa konstruktiossa on tapahtunut vaarallisuuden kokemisen suhteen. Hakamies on syitä tähän etsiessään keskittynyt rakkauteen ja rakasteluun³³, kun itse puolestaan olen laajentanut tätä näkemystä myös pelkkien rakkauden ja rakastelun ulkopuolelle. Rakkauteen liitettävät sosiaaliset tekijät ovat muuttuneet viimeisen neljännesvuosisadan aikana niin paljon, että tutkimusaihe kaipaa niiden kannalta päivitystä³⁴.

1.2 Tutkielman rakenne

Johdannon jälkeisessä luvussa 2 esittelen sosiaalisen konstruktionismin, lingvistisen antropologian ja *mahdollisten maailmojen* teorit, jotka yhdessä muodostavat tutkielmalleni teoreettisen viitekehyksen. Teorioiden lisäksi syvennyn tutkielman kannalta keskeisimpien käsitteiden avaamiseen. Näitä käsitteitä ovat folkloristiikka, perinnelajit, sananlaskut, kulttuuriset mallit – ja tietysti myös rakkaus.

Tutkielman luku 3 käsittelee tutkielmassa käytettyä aineistoa ja valitsemiani tutkimusmenetelmiä. Kerron kuinka ja miksi tutkielmani lopullinen aineisto on muodostunut sellaiseksi mikä se on. Merkittävässä osassa työskentelyä on varsinaisten lähdeaineistojen lisäksi erilaiset kokoelmateokset ja tietokannat, jotka toimivat hakemistoina aineistolle. Eri hakemistoissa on omat etunsa ja haittansa, joista myös kerron tarkemmin niiden käsittelyn yhteydessä. Esittelen luvussa myös käyttämäni tutkimusmenetelmät, deskription ja sisällönanalyysin.

³³ Esimerkiksi erilaisten ehkäisymenetelmien kehityksen vaikutukset näyttäytyvät tällaisena syynä. Hakamies 1998, 227–228.

³⁴ Artikkelini sisältää esimerkiksi oletuksen rakkauden heteronormatiivisuudesta. Hakamies 1997.

Tämän lisäksi perustelen päätöksiäni näihin metodologisiin valintoihin liittyen ja pohdin myös etnografian käsitteen ongelmallisuutta. Luvussa käsitellään myös tutkielman tekemiseen liittyviä eettisiä ongelmia ja valintoja. Oman osansa saa myös oman tutkijapositioni tarkastelu, erityisesti tiedonkeruuseen liittyvien ongelmien näkökulmasta. Vastaan luvussa kysymyksiin kuinka, miksi ja mihin pohjautuen olen tutkielman tekemiseen liittyvät valintani tehnyt.

Luku 4 on analyysiluku. Siinä pyrin kuvaamaan ja sisällönanalyysiä hyödyntäen tarkastelemaan rakkauden ilmentymistä ja merkitystä suomalaisissa sananlaskuissa, sananlaskunomaisissa ilmaisuissa, sekä muussa pienfolkloressa. En keskity yksittäisten ihmisten kertomaan tai keräämään tietoon, enkä yksittäisten folkloreyksiköiden taustoihin, vaan pyrin tarkastelemaan suurempaa kuvaa esimerkkien kautta ja osoittamaan suuntaviivoja aiheen ympärillä. Tätä analyysin ohessa muodostunutta kokonaiskuvaa suuntaviivoineen keskityn tarkastelemaan luvussa 5, pohdinnan ja johtopäätösten parissa. Johtopäätökseni osoitan, millä tavalla romanttisen rakkauden ilmiö on rakentunut suomenkieliseen kulttuuriin sananlaskujen ja sananlaskunomaisten ilmaisujen perusteella.

2 Teorettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet

2.1 Folkloristiikka tieteenalana ja tutkielman keskeiset käsitteet

2.1.1 Folkloristiikka

Folkloristiikalla (folkloristics, folklore studies. Aiemmin ja suppeammassa muodossa myös kansanrunoudentutkimus) tarkoitetaan kulttuurien tutkimuksen alaa, joka tutkii ei-institutionaalisesti välittyvää kulttuurista ainesta ja siihen liittyvää toimintaa³⁵. Suomalainen folkloristiikka tieteenalana on syntynyt 1800-luvun loppupuolella. Tätä kannattaa folkloristiikan historiaa ajatellen pohtia kontekstuaalisena ajanjaksona, jolloin esimerkiksi kansallisvaltioiden synnyttämisen pyrkimykset nationalismin hengessä olivat tyypillistä toimintaa varakkaampien ja koulutetumpien yhteisluokkien keskuudessa.

Folkloristit esimerkiksi Suomessa etsivät kansanrunouden avulla tietoa jonkinlaisesta alueellisesta yhtenäiskulttuurista, jonka avulla heidän oman kansansa oma valtio tulisi perustelluksi. He etsivät menneisyyden kulttuurista aineistoa, jolla todistaa kansansa historiallista merkitystä³⁶. Tällaisena folkloristiikasta voidaan puhua hyvin osana kansallisia tieteitä. Pekka Hakamiehen mukaan folkloristiikan ja nationalismin yhteyden nouseminen tieteenalan itsereflektioon on tapahtunut asteittain 1950-luvulta alkaen, jolloin esimerkiksi Jouko Hautalan (1954) kirjoituksissa ote nationalismiin ja folkloristiikan suhteeseen oli vielä rehvasteleva. Käänteentekeväenä voidaan pitää William A. Wilsonin vuoden 1976 *Folklore and Nationalism in Modern Finland* -teosta, joka esitti voimakasta kritiikkiä suomalaista folkloristiikkaa kohtaan.³⁷

Siinä missä maantieteellis-historiallisen metodin oli tarkoitus etsiä folkloreaineksen eri kehitysvaiheissa olevien variaatioiden avulla niiden

³⁵ Ks. esim. Heimo 2018; Hakamies 2015, 45–51.

³⁶ Hautala 1954, 91.

³⁷ Wilson 1976; Hakamies 2021.

alkumuotoja ja mahdollisesti jopa sijoittaa niitä omille kotikonnuille³⁸, on nykynäkökulmasta mielekkäämpää kysyä miten ihmiset käyttävät ja kokevat näitä samankaltaisia aineksia eri ajoissa ja paikoissa, mutta tuona ajanjaksona toteutetut keruut ja tutkimukset ovat laajamittaisia ja mahdollistavat perinneyksiköiden sijoittamisen aikajanan lisäksi myös kartalle. Tällä tavalla on voitu esimerkiksi verrata sitä mitkä sananlaskut tunnetaan milläkin alueella, tai mitkä teemat ja motiivit nousevat esille eri paikoissa.

2020-luvun folkloristiikka tutkii yhä henkistä ainesta, mutta suullisuuden voidaan katsoa saaneen rinnalleen myös muita välittymisen keinoja. Samalla kansanomaisuuden rinnalla on alettu puhua ei-institutionaalisuudesta tai omaehtoisuudesta³⁹. Kuvat, videot ja tekstit leviävät internetin välityksellä silmänräpäyksessä kaikkialle maailmaan, joten paikallisuus ja yhteisöllisyys ovat muuttaneet muotoaan, kuten myös itse folkloren muodot.⁴⁰ 1970-luvulla alettiin puhumaan meemeistä⁴¹, kulttuurin ilmiöistä, jotka leviävät ja muokkautuvat geenien lailla. Nykypäivänä leviävät kulttuuriset ilmiöt ovat memeettisten sijaan usein viraaleja, viruksen lailla leviäviä ja muuntuvia. Folklore leviää laajemmalle kuin koskaan, muutos on aiheuttanut folkloristiselle tutkimukselle haasteen pysyä tutkimuskohteensa perässä⁴².

Folkloristiikan kehityskulku näkyy hyvin esimerkiksi tässä tutkielmassa. Suuri osa arkistoista haetusta aineistostani on kerätty aikana, jolloin folkloristiikan tutkimusparadigma oli vielä voimakkaan maantieteellis-historiallinen. Nykynäkökulmasta tekstien kantamien merkitysten analyysia helpottavat tai mahdollistavat kysymyksenasettelut keruutilanteissa ovat oikeastaan oletusarvoisessa roolissa, kun menneisyydessä ylös kirjattiin usein vain kerääjän

³⁸ Hautala 1954, 190.

³⁹ Yhteiskunnallisen kehityksen ja sen sivutuotteiden, kuten vaurastumisen ja mediakonvergenssin vuoksi kansan käsite etsii korvaajia tai uusia muotoja. Folklorea ei siis ole mielekästä tarkastella kansankulttuurina, vaan enemmänkin kulttuurina, joka ei ole portinvartijoiden tai vastaavien hyväksymää.

⁴⁰ Heimo & Koski 2014; Heimo 2018.

⁴¹ Dawkins 1976, 171–179.

⁴² Sananlaskujen tutkimuksessa tämä näyttäytyy esimerkiksi vuosikymmeniä jatkuneena tarpeena osoittaa tutkimuskohteen eloisuus, sekä tutkimusmenetelmien jumiutumisenä menneisyyteen. Ks. esim. Granbom-Herranen 2016a, 317–339.

ja mahdollisesti informantin nimet, perinteen kotipaikka, keruu-aika, -paikka.

2.1.2 Perinnelajit

Perinnelajit (genre) ovat folkloristiikan tutkimuskentän taksonomian peruspilareita⁴³. Jokaiselle folkloreyksikölle voidaan siis määrittää yksi tai useampi perinnelaji, jonka alle se kuuluu. Vaikka erilaiset kulttuurin sukupuut ja luokittelut eivät yleisesti ole mielestäni mielekkäitä, on perinnelajien määrittäminen tutkimuksen kannalta välttämätöntä. Se on tehokas tapa kertoa tutkimuksen yleisölle mitä tutkitaan ja millainen tutkimuskaanon taustalla vaikuttaa⁴⁴.

Lauri Hongon mukaan perinnelajiteorian keskiössä on ajatus siitä, että erilaiset lajit ovat keskenään erilaista kommunikaatiota, joten niitä ei myöskään tulisi tutkia yhtenä suullisen perinteen massana. Honko kuvaa perinnelajiteoriaa paradigmaksi⁴⁵, mikä itsessään mahdollistaa eri perinnelajien tutkimuksen ja niistä keskustelemisen. On kuitenkin merkillepantavaa, että perinnelajit ovat vain viitteellisiä ja niiden rajat ovat epätarkkoja, toisin kuin esimerkiksi eliölajien kohdalla. Perinnelajien merkitys on siis enemmänkin mielekkään tutkimuksen mahdollistajan, kuin itse tutkimuksen kohteen.⁴⁶

Perinnelajit ovat siis kategorioita, joihin folkloreyksiköt voidaan sijoittaa. Niitä on myös eri tasoisia ja kuten jo mainittu, keskenään risteäviä. Yläkäsitteen kertomus alle voidaan sijoittaa esimerkiksi tarinat ja sadut. Tätä tutkimusta tehdessä keskeisin perinnelaji on kuitenkin sananlaskut, sananlaskunomaiset ilmaisut ja niiden rinnalla myös muu pienfolklore ja sen erilaiset alalajit.

⁴³ Koski, Frog & Savolainen 2016, 20–22.

⁴⁴ Bauman 1992, 57–58.

⁴⁵ Vallalla olevaksi suuntaukseksi.

⁴⁶ Honko 1988, 99–123.

2.1.3 Sananlaskut

Sananlaskujen (proverbs) määrittelyn rajat ovat häilyvät. Sananlaskujen on todettu olevan esimerkiksi "lausahduksia viisaudesta"⁴⁷ ja "itsenäisen ajatuskokonaisuuden sisältäviä ja kiinteämuotoisia"⁴⁸. Wolfgang Mieder toteaa, "etteivät varsinaisen sananlaskun kiistattomat ominaisuudet, kuten osuvuus, perinteikkyyys ja tuttuus, taitu määritelmien alaisuuteen"⁴⁹. Määrittelyn sekä sananlaskujen itsensä joustavuutta kuvastaa myös Liisa Granbom-Herrasen määritelmä: "Sananlasku on *suhteellisen* lyhyt ja *varsin* itsenäinen toteamus, jolla on *kiinteä* muoto ja jonka ilmaisuun sisältyy *jokin* ajatus."⁵⁰ Allekirjoitan myös itse klassikoksi muodostuneen Archer Taylorin toteamuksen, jonka mukaan sananlaskun määrittelemisen on mahdottomuus⁵¹.

Erityisesti moderniin⁵² sananlaskuun liitettäessä edellä mainitut määritelmät luovat haasteita. Esimerkiksi suomenkielisessä kontekstissa nimenomaisesti sananlaskuihin keskittyvät kokoelmajulkaisut ovat harvassa ja uudetkin teokset, sekä vanhojen teosten uudet painokset keskittyvät vanhaan arkistoaineistoon. Julkaistut kokoelmat eivät keskity sananlaskuihin, vaan laajempaan ryhmään ilmaisuja, joita itse kutsuisin sananlaskunkaltaisiksi ilmaisuiksi.⁵³ Modernia sananlaskua tarkastellessa tutkija joutuu siis joko soveltamaan vanhempiin, perinteikkäämpiin, tutumpiin sananlaskuihin yhdistettyjä määrittelyn keinoja, tai

⁴⁷ Wolfgang Mieder käy läpi 55 kappaletta keräämiään määritelmiä englanninkieliselle sanalle 'proverb', luoden frekvenssianalyysin perusteella useammankin kiteytyneen määritelmän, joista selkein lienee "Sananlasku on lausahduksellinen viisautta". Useita mainintoja määritelmässä saaneita kuvailuja ovat esimerkiksi viisaus, yleisyys, elämä, totuus, neuvo, vertaus tai metafora, toistettavuus, muistettavuus, yleistys, uskomus, välitettävyyys ja asenne. Mieder 1993, 18–25. *Kirjoittajan käännös*.

⁴⁸ Kuusi 1954, 7.

⁴⁹ Mieder 1993, 19. *Kirjoittajan käännös*.

⁵⁰ Granbom-Herranen 2021, 202. *Kirjoittajan kurssiivit*.

⁵¹ Mieder 2004, 2–3.

⁵² Aikaan viittaavien määreiden voidaan nähdä olla ongelmallisia. Tällaisia määreitä ovat esimerkiksi moderni, nyky- ja uusi. Modernin sananlaskun käsitteen korvaaminen on asia, johon tahtoisin tarttua tulevaisuudessa.

⁵³ Käytän tässä tutkielmassa käsitettä sananlaskunomainen ilmaisu (proverbial expression) laajentamaan sananlaskun käsitteen toimintakenttää käsittämään laajemman osan pienfolkloresta. Ks. esim. Granbom-Herranen 2018, 30. Kirjamuodossa julkaistuja kokoelmia, joissa on esitetty sananlaskujen sijaan sananlaskunomaisia ilmaisuja ovat esimerkiksi Kuusi 1953, Kuusi 1988, Heikura 2003 & 2004, Klemettinen 2019. Näissä puhutaan otsikkotasolla esimerkiksi aforismeista, kokkapuheista, latteuksista ja sananparsista.

vaihtoehtoisesti, kuten olen itse tässä tutkielmassa tehnyt, laventamaan määrittelyä koskemaan myös ilmaisuja, joiden sananlaskullisuus ei ole edellä mainittuihin määritelmiin upotettavissa. Liisa Granbom-Herranen on muodostanut mallin, jossa hän toteaa nykyisin käytössä olevien sananlaskujen (proverbs in contemporary use) sisältävän kolme alaluokkaa, raamattuviittaukset, perinteiset sananlaskut ja modernin sananlaskut. Hän toteaa, etteivät kaikki esimerkit moderneista sananlaskuista ole vielä määritelmällisesti sananlaskuja⁵⁴.

Keskeneräisyys on osa prosessia matkalla sananlaskun määritelmään sopivuutta. Vastaavasti itse olen päätenyt laventamaan määritelmiä ennemmin kuin pohtimaan sananlaskujen tai sananlaskujenomaisten ilmaisujen elinkaaria.

Suomessa sananlaskujen tutkimus virisi 1950-luvulla erityisesti Matti Kuusen tutkimusten myötä osaksi laajempaa tutkimuskenttää. Sitä on leimannut myös keinotekoisuus. Sananlaskujen ylle luotiin jo aiemmin sananparren käsite⁵⁵, ikään kuin käsitteeksi, joka ottaa sateenvarjonsa alle myös kaiken muun kulttuurista pääomaa sisältävän kielenkäytön. Sananparsia⁵⁶ ovat siis varsinaisten sananlaskujen lisäksi myös esimerkiksi fraasit⁵⁷, sanomukset⁵⁸ ja sutkaukset⁵⁹. Edellä mainittujen määritelmällisten näkemyksieni⁶⁰ vuoksi en näe tarpeelliseksi erotella sananparsia ja sananlaskuja toisistaan vaan puhun yleisesti sananlaskuista. Otan tarvittaessa huomioon kuitenkin näiden muidenkin kuin

⁵⁴ Granbom-Herranen 2018, 30–60.

⁵⁵ Kuusi 1954.

⁵⁶ Kuusi 1954, 7.

⁵⁷ Korulause, kulunut ilmaus; jollekin kielelle ominainen sanonta. Fraasi. Kirjallisuudentutkimuksen termipankki. Käytän Tieteen termipankki -verkkosivuston käsitteiden kohdalla viittauksissa muotoa x-tieteenalan termipankki. Tässä tutkielmassa alat ovat folkloristiikka ja kirjallisuudentutkimus.

⁵⁸ Kutsutaan myös wellerismiksi. ”Repliikestä, sen sanojasta ja leikillisestä jatkeesta koostuva sananparsi” Wellerismi. Folkloristiikan termipankki. Toimii usein kaavalla X, sanoi Y tilanteessa Z. Esimerkiksi Eteenpäin sanoi mummo lumessa.

⁵⁹ Kiinteämuotoinen tilannetta kommentoiva sananparsi. Sutkauksiin kuuluvat sanomukset eli wellerimit. Sutkaus. Folkloristiikan termipankki.

⁶⁰ Käytän tutkielmassa käsitteitä sananlasku ja sananlaskunkaltainen ilmaisu. Tässä tutkielmassa tämä käsittekaksikko edustaa kaikkea kulttuurista pääomaa sisältävää tai sellaiseen viittaavaa kielenkäyttöä. Yksittäistä kulttuurista ilmiötä, tässä tapauksessa rakkautta, tarkastellessa ei ole mielekästä rajata folkloreaineistoa pieneksi. Aineiston laajentaminen varsinaisten sananlaskujen ympärille mahdollistaa paremmin esimerkiksi erilaisten muutosten ja kehityskulkujen huomioimisen. Muiden sananlaskunkaltaisten ilmaisujen lajittelu ei puolestaan ole mielekästä niiden sananaikaisen moninaisuuden ja yhtenäisyyden vuoksi. Edellä mainitut ominaisuudet koskettavat kuitenkin kaikkia käsittelemiäni perinnelajeja.

varsinaisten⁶¹ sananlaskujen, olemassaolon omina nimikkeinään, kun niillä sellaiset kuitenkin on. Näistä muista nimikkeistä käytän kuitenkin sananparren sijaan käsitettä sananlaskunkaltainen ilmaisu⁶². Tätä toimintamallia tukee myös lähes kaikki ei-suomalainen sananlaskututkimus, jossa tällaista sananparsi-sananlaskumuut lajit -jaottelua ei oikeastaan tunneta⁶³. Kuten myös Granbom-Herranen muistuttaa, oli myös oman aikansa - jollei merkittävin, niin ainakin tunnustetuin perinteenkerääjä - Elias Lönnrot asiasta samaa mieltä todetessaan seuraavasti: ”kaiken sananlaskuin rajoittamisen sananparsihin, sananpolviin, sananmutkihin, vertauksiin j.n.e. luulemma soveliaaksi työksi silleen, jolla muuta työtä ei ole”.⁶⁴

Sananlaskujen keräämisen, järjestämisen, tulkitsemisen ja tutkimisen historia on rakentanut kehityskulkuja, joiden mukaan sananlaskuja käsitellään sellaisina, kuin ne nähdään sekä tutkitaan näkökulmista ja metodein, jotka on niille koettu ominaisiksi⁶⁵. Charles L. Briggsin (1994) esittämän näkemyksen mukaisesti keskeisenä jakolinjana tutkimuksen luonteissa voidaan pitää sitä, onko tutkimuksen kohde sananlaskujen rooli kommunikaatiossa vai sananlaskujen sisällöt ja niiden keskinäiset suhteet⁶⁶. Keskeisiä näkökulmia sananlaskujen käyttöön tehtyjen tutkimusten mukaan ovat esimerkiksi merkityksen ja käyttötilanteen suhde (Firth 1926 & Seitel 1981), sananlaskut retorisisina strategioina sosiaalisissa tilanteissa (Kirschenblatt-Gimblett 1981), kielenkäytön vaikuttavuuden tehostaminen sananlaskuilla (Krikmann 1987), sananlaskujen kuvaamien normien todellisiksi osoittaminen (Silverman-Weinreich 1981), menneen hetken osittainen tuominen sananlaskuperformanssin kautta nykyaikaan (Briggs 1988), sekä käyttöyhteyden vaikutus sananlaskun

⁶¹ Muiden määritelmien kontekstissa: kiinteämuotoinen itsenäisen ajatuskokonaisuuden sisältävä sananparsi. Sananlasku. Folkloristiikan termipankki.

⁶² Ks. esim. Granbom-Herranen 2008, 37–38.

⁶³ Esimerkiksi Wolfgang Mieder käyttää sanaa sananlaskunomainen (proverbial) kuvatessaan esimerkiksi ilmaisuja, jotka viittaavat sananlaskuihin. Esim. Mieder 2004, 13–14. Tästä poiketen, tässä tutkielmassa lasken kuuluvaksi sananlaskuiksi myös monet sananlaskujen kaltaiset ilmaisut, jotka eivät välttämättä aiempaan tutkimukseen verrattessa sopisi varsinaisen sananlaskun määritelmiin. Puhun näistä sananlaskunomaisina ilmaisuina.

⁶⁴ Granbom-Herranen 2004, 7. Lainaus Elias Lönnrotilta vuodelta 1842.

⁶⁵ Liisa Granbom-Herranen on koontanut pro gradu -tutkielmaansa laajan katsauksen folkloristisen paremiologian historiaan ja sen erilaisiin näkökulmiin Suomessa ja kansainvälisesti. Granbom-Herranen 2004, 13–25. Tuo katsaus rajautuu 2000-luvun alkuvuosiin.

⁶⁶ Granbom-Herranen 2004, 13.

merkitykseen (Finnegan 1981)⁶⁷. Kielen, kulttuurin, sosiaalisen ympäristön vaikutukset sananlaskuihin ja niiden nimenomaisesti tilannekohtaisiin merkityksiin ovat nousseet etenkin suomalaisen paremiologian keskiöön 2000-luvun edetessä⁶⁸. Sananlaskuja käsitelleet artikkelit ovat myös paneutuneet folkloristiikan ja sananlaskujen genren suhteeseen, sekä tutkimushistoriaan⁶⁹.

Tämän tutkielman kontekstissa sananlaskun määrittelyn keskeisimmät ominaisuudet ovat se, että sananlaskun käyttäjä tai vastaanottaja tunnistaa sen sananlaskuksi, ja että se sisältää kulttuurista pääomaa, eli konkreettisen tekstuaalisen tiedon lisäksi myös tietoa, joka ei ole siitä suoraan luettavissa⁷⁰. Sitä ei tule myöskään sitoa mihinkään aikaan tai tekstityyppiin. Sananlaskut eivät ole vain vanhaa perinnettä tai viisautta vaan elävää kulttuuria, jota syntyy jatkuvasti lisää, esimerkiksi populaarikulttuurin sivutuotteena⁷¹. Tämä määritelmä mahdollistaa sekä sananlaskujen käyttäjälle että kuulijalle oman tulkinnan muodostamisen. He tietävät, että kyseessä on sananlasku ja että siihen voi liittyä piilomerkitys, mutta he itse, ennakkotietoineen, määrittävät mikä tämä merkitys on. Folkloristiikassa on keskusteltu folkloren autenttisuudesta ja sen merkityksestä tutkimusta tehdessä⁷², kenties autenttista folklorea on juuri se, jonka sen käyttäjät sellaiseksi tunnistavat⁷³.

Osa tämän tutkielman sananlaskuesimerkeistä ovat siis jostain toisesta näkökulmista perinnelajiltaan jotain muuta kuin sananlaskuja, suuri osa esimerkiksi sananlaskunomaisia ilmaisuja. En koe kuitenkaan mielekkääksi

⁶⁷ Granbom-Herranen 2004, 13–25.

⁶⁸ Ks. esim. Stark 2011; Granbom-Herranen 2016b.

⁶⁹ Ks. esim. Granbom-Herranen 2012 & 2021; Hakamies 2016. Tutkimushistorian korostuminen julkaisuissa kertoo mielestäni murroksesta tutkimuksessa. Sillä osoitetaan eroavaisuuksia menneen ja nykyisen välillä. Genrestä kertovien artikkelien kirjoittamisen perusteena on puolestaan näkemykseni mukaisesti esimerkiksi tarve uuden tutkijasukupolven kiinnostuksen herättämiseen.

⁷⁰ Tällainen voi olla auktoriteettiin, esimerkiksi vanhaan perinteeseen viittaamisen lisäksi esimerkiksi intermediaalinen viite. Ks. esim. Korpikallio 2020, 9.

⁷¹ Korpikallio 2020, 7–8.

⁷² Ks. esim. Bendix 1997, 45–67. Tutkijoiden ei tulisi määrittellä folkloren autenttisuutta, sillä siinä on riski tutkijoiden omien ihanteiden nousemisesta esille.

⁷³ Oman näkemykseni mukaisesti merkitsevin tekijä folkloren määrittämisessä folkloreksi on nimenomaisesti sen käyttäjän asennoituminen asiaan. Unohtamatta tietenkään mahdollisesti epäluotettavia informantteja, tutkijan ja tutkimuskohteen välisiä eturistiriitoja tai muita vastaavan kaltaisia tekijöitä. Ks. esim. Enges 2012, 53–56.

jaotella itse analyysivaiheessa sitä, mikä perinneyksikkö on sananlasku ja mikä vain sananlaskun kaltainen. Tämä veisi nähdäkseni huomion keskeisemmistä kysymyksistäni. Tutkielmani kontekstissa sananlaskut ovat siis kerrostunutta tietoa sisältäviä käyttäjiensä, vastaanottajiensa tai kerääjiensä⁷⁴ folkloreksi kokemia tekstejä. Näiden tekstien merkitys on riippuvainen niiden sisältämästä tiedosta ja käyttöyhteyksistä, unohtamatta niiden käyttäjien ja vastaanottajien luonnetta molemminpuolisesti itsenäisinä viestien tulkitsijoina.⁷⁵

Tähän tutkielmaan valitsemani näkökulma sananlaskujen tutkimiseen on siis yksittäisiä sananlaskuja suuremman kokonaisuuden tarkastelu. En siis keskity yksittäisten sananlaskujen sananlaskullisuuden erittelyyn vaan osoitan sosiaalisessa kanssakäymisessä tapahtuneita muutoksia sitomalla aikajanaan ja tutkielmani aiheeseen, rakkauteen, sananlaskuja ja sananlaskunomaisia ilmaisuja. Esimerkkejä käsitellessä käytän käsitettä sananlaskuteksti. Tämä sisältää tutkielmani kontekstissa sananlaskujen lisäksi myös sananlaskunomaiset ilmaisut. Muutoin käytän käsitteitä sananlasku, sananlaskunomainen ilmaisu - tai tarvittaessa molemmat

2.1.4 Kulttuurinen malli ja teema

Kulttuurisella mallilla tarkoitetaan puhetta, kirjoitusta tai toimintaa ohjaavia ajatuskokonaisuuksia, jotka toimivat ikään kuin kirjoittamattomina ja tilannekohtaisina toimintaohjeina tai tulkintoina⁷⁶. Kulttuuriset mallit ovat erilaisiin yhteisöihin ja toimintaympäristöihin sidottuja ja siten näiden yhteisöjen jäsenille ja ympäristöjen toimijoille usein sisäänrakennettuja⁷⁷. Niistä on kuitenkin myös mahdollista päästä eroon.

Kulttuurisen mallin pohdinta liittyy sananlaskujen tutkimukseen nimenomaisesti siten, että sananlaskut sisältävät näihin kulttuurisiin malleihin sidottua tietoa, jotka

⁷⁴ SKS:n ja Kotuksen arkistoista löytyneiden yksiköiden kohdalla.

⁷⁵ Ks. esim. Granbom-Herranen 2004, 79–80.

⁷⁶ Stark 2011, 78–79.

⁷⁷ Quinn & Holland 1987.

eri mallien välillä voivat erota toisistaan tai olla päällekkäisiä. Kulttuurisia malleja ja niiden laajennettuja, häilyvärajaisempia, kokonaisuuksia, teemoja⁷⁸, käsittelee esimerkiksi Eija Stark köyhyyteen sidottua kulttuuria käsittelevässä tutkimuksessaan⁷⁹, sekä Konsta Kajander talonpoikaisuuden ja herrauden määrittelemistä käsittelevässä tutkimuksessaan⁸⁰.

Starkin aiheena on köyhyys. Yhteiskuntahistoriallinen ilmiö, jonka ympärille kulttuurinen puhe, jota hän jäsentää erilaisten kulttuuristen mallien avulla, on rakentunut. Samanlainen kulttuurista puhetta synnyttävä ilmiö⁸¹ on tämän tutkielman romanttinen rakkaus. Kulttuurinen teema on siis ikään kuin leima, jolla tekstejä, tilanteita tai toimintaa voidaan merkata. Suuremmassa roolissa omassa tutkielmassani on kuitenkin nämä kulttuuriset mallit, jotka ohjaavat yksittäisten rakkauteen liittyvien sananlaskujen tulkintoja. Kajanderin kulttuuriset mallit puolestaan kuvaavat talonpoikiin liitettyjä erilaisia ihanteita ja rooleja. Nämä mallit nousevat esille sanomalehdissä julkaistuissa kirjoituksissa, joissa talonpoikuuteen ja herrauteen liitetyt ominaisuudet kohtaavat.⁸² Tämän tutkielman aineistoesimerkit osoittavat samankaltaisesti erilaisia romanttiseen rakkauteen liitettäviä ominaisuuksia, selittämättömyyttä, tavanomaisuutta, vaarallisuutta ja ylivoimaisuutta, joiden varaan kulttuuriset mallit rakentuvat.

2.1.5 Rakkaus

Rakkaus⁸³ on käsitteenä monisyinen ja mielipiteitä jakava. Kun rakkautta tarkastellaan kulttuurin näkökulmasta, voidaan jättää huomioimatta⁸⁴ mahdollisuus nähdä rakkaus pelkkänä biologisena ilmiönä, tarpeena sitoutua toisiin ihmisiin esimerkiksi sosiaalisen elämän turvallisuuden tai lisääntymisen

⁷⁸ Kamppinen 2003.

⁷⁹ Stark 2011.

⁸⁰ Kajander 2020.

⁸¹ Köyhyydestä eroten tutkielmani rakkaus on yhteiskuntahistoriallisen sijaan enemmänkin sosiaalishistoriallinen ilmiö.

⁸² Kajander 2020. 68–99.

⁸³ Tässä tutkielmassa nimenomaisesti romanttinen rakkaus, ei esimerkiksi vanhemmanrakkaus, eläinrakkaus tai sisarusrakkaus.

⁸⁴ Aiheeseen liittyvää puhetta lukuun ottamatta.

vuoksi. Tällaisessa näkökulmassa ei nähdäkseni ole kyse rakkaudesta, vaan nimenomaisesti pariutumisen. Kielitoimiston sanakirjan mukaan rakkaudella tarkoitetaan ensisijaisesti ”syvää eroottista kiintymystä toiseen henkilöön”⁸⁵.

Rakkautta ja rakastelua sananlaskuissa tutkinut Pekka Hakamies toteaa rakkauden olevan ”syvää ja toisinaan kiihkeää tunnesidettä naisen ja miehen välillä”⁸⁶. Tätä määritelmää on syytä päivittää vähintään siltä osin, että naisen ja miehen välisen tunteen sijaan rakkaus on ihmisten välistä, sukupuolista riippumatta.

Kulttuurisena ilmiönä romanttisen rakkauden voidaan nähdä hiljalleen rakentuneen eurooppalaiseen kulttuuriin⁸⁷ nykyisen kaltaisena 1600–1900 lukujen välillä. Markku Soikkeli kirjoittaa rakkauden rakentuvan kulttuurisen koodiston ympärille. Tällä tarkoitetaan sitä, että kulttuuri ja sen ylläpitämät ihanteet toimivat mallina, jonka mukaan rakkautta pyritään toteuttamaan.⁸⁸ Tämä koodisto muuttuu ajan kuluessa, mikä tarkoittaa myös rakkauden osoittamisen muuttumista. Rakkaus, siitä puhuminen ja se millaisena se ymmärretään, on siis muuttunut vuosisatojen kuluessa.

Soikkeli pyrkii osoittamaan rakkaudessa tapahtunutta muutosta kulttuurihistoriallisten todisteiden, eli kirjallisuuden teosten kautta. Romantiikan ja rakkauden välisen liiton lähtökohdaksi tunnistetaan myöhäiskeskiajalla yhteiskunnallisten muutosten myötä syntynyt tapa kosiskella ihailua osoittamalla ja avoimesti haaveilla saavuttamattomissa olevasta ihmisestä. Tällöin rakkaus, ainakin millään tavalla sanallistetussa muodossa oli lähinnä yläluokkaisuuden tuoma etuoikeus. 1600-luvulle tultaessa rakkaus alettiin tunnistaa henkilökohtaiseksi tunteeksi ja sen myötä esimerkiksi sääty-yhteiskunnan vaikutus rakkauteen pieneni yksilön oman valinnan⁸⁹ merkityksen nousun myötä.

⁸⁵ Kielitoimiston sanakirja: Rakkaus. Erotiikalla puolestaan viitataan rakkauselämään, rakkauden aistillisuuteen ja seksuaaliseen luonteeseen. Kielitoimiston sanakirja: Erotiikka. On hyvä kuitenkin muistaa, että romanttinen rakkaus voi olla luonteeltaan myös ei-seksuaalista.

⁸⁶ Hakamies 1997.

⁸⁷ Suomalainen kulttuuri on rakentunut osana eurooppalaista kulttuuria ja yhtenä sen jatkumoista.

⁸⁸ Soikkeli 1999, 21–23.

⁸⁹ Miesten maailmassa.

1700-luvulla rakkauden selittämättömyys ja hallitsemattomuus nousi suurempaan rooliin ja sen mukana esimerkiksi luokkaerot ja rakkaus-nimisestä tunteesta kertomisen haasteet alkoivat näyttäytyä kirjallisuuden tärkeinä elementteinä. 1800-luku toi rakkauden henkilökohtaisuuden rinnalle myös yksilöllisyyden, ja siten rakkauden romanttisuuden ihannoinnin. Romanttisuudella siis korvattiin rakkauden aiemmin määrittänyt intohimo. 1900-luku toi mukaan ajatuksen kaiken aiemmin romanttiseksi rakkaudeksi rakentuneen purkamisesta. Onko kyseessä sittenkin vain itserakkauden toteuttamisen ja osoittamisen tapa, jossa yksilöt osoittavat omaa rakastettavuuttaan antautumalla eriluonteisiin suhteisiin toistensa kanssa - vai päinvastoin?⁹⁰ Kuten Soikkelin esimerkki osoittaa rakkaus rakentuu itsensä päälle jatkuvasti kehittyen. Nykymaailmassa kirjallisuuden lisäksi rakkauskoodistoa esittelevät musiikki, elokuvat, sarjat ja erilaiset sosiaalisen median palvelut, kuten Instagram.

Rakkaudesta, rakkaudella -keruuseen liittyi myös kysymys, jossa pyysin vastaajia kertomaan mitä he kokevat rakkauden olevan. Vastauksista nousi esille esimerkiksi seuraavia toteamuksia rakkauden luonteesta: intensiivistä kemiaa⁹¹, aivokemiallinen reaktio⁹², uskallusta suunnitella tulevaisuutta⁹³, täysvaltaista hyväksymistä⁹⁴, yleisinhimillinen ja lähes yleiseläimellinen evoluution sivutuote⁹⁵, tahtotila⁹⁶, kiintymystä, halua ja syvää yhteyttä⁹⁷. Toteamukset osoittavat rakkauden monimuotoisuuden ja sitä kautta nimenomaisesti kokemuksellisuuden. Jokainen ihmisyksilö kokee rakkauden omalla tavallaan. Suoria ja selkeitä säännönmukaisuuksia on hankalaa löytää. Tämä ilmiö on johtanut esimerkiksi päätökseeni käsitellä rakkautta aineistosta esille nousevien kulttuuristen mallien sisällä.

⁹⁰ Soikkeli 1999, 21–33.

⁹¹ K4, V1.

⁹² K4, V23.

⁹³ K4, V3.

⁹⁴ K4, V10.

⁹⁵ K4, V37.

⁹⁶ K4, V64.

⁹⁷ K4, V18.

2.2 Teoreettinen viitekehys

2.2.1 Sosiaalinen konstruktio

Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin vuonna 1966 julkaistu teos *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* piirtää kuvan ihmisestä ja yhteiskunnasta, tiedosta ja tiedostamisesta, sekä maailmasta ja siellä kasvamisesta. Teoksen kuvan ympärille rakentuu sosiaalisen konstruktioismin teoria, joka toimii omina teorialaseinani tutkielmaani tehdessä ja usein yleisestikin maailmaa tarkastellessa. Teos ja sen teoria on kestänyt aikaa poikkeuksellisen hienosti, joskin siinä käytettävistä esimerkeistä suuri osa on nykylukijan toimesta kyseenalaistettava, sillä niiden kuvaukset esimerkiksi etnisyyksistä, sukupuolista ja seksuaalisuudesta ovat juuri niin 1960-luvulta kuin niiden voi kuvitella olevan. Tutkijana on myös oma tehtäväni piirtää kuvia, jotka kuvastavat tutkimaani ilmiötä, niiden taustoja, sekä niiden ympärille rakentuvia merkityksiä. Tässä kyseisessä tilanteessa haluan siis piirtää kuvan aiheestani Bergerin ja Luckmannin teoriaa hyödyntäen.

Kaikki tieto on olemassa ihmiskunnan muodostamassa tietokannassa. Kaikki tieto on siis jakautunut kaikkien ihmiskunnan jäsenten kesken. Tämä jakautuminen aiheuttaa sen, että eri puolilla maailmaa ihmiset tietävät asioista eri yksityiskohtia ja suhtautuvat niihin eri tavoin. Kirjan esimerkin mukaisesti tämä näkyy esimerkiksi suhtautumisena köyhyyteen. Toisaalla voidaan ajatella jonkun olevan köyhä, jos tällä ei ole riittävästi varallisuutta asua mukavassa omakotitalolähiössä, kun taas joku toinen saattaa ihmetellä tätä näkemystä, sillä hänelle köyhyys näyttäytyy eri tavalla, esimerkiksi nälkänä tai kengättömyytenä.⁹⁸

Tiedon ja käsitysten jakautumisen lisäksi ihmisillä on tapana kasvaessaan kouluttautua tai muuten erikoistua johonkin. Tieto keskittyy siten esimerkiksi jonkun tietyn ammattiryhmän jäseniin, eikä muiden tarvitse oikeastaan välittää

⁹⁸ Berger & Luckmann 1966, 56–61.

tällaisesta tiedosta, kunhan tietää, että joku voi tarpeen tullen tehdä siihen liittyviä toimenpiteitä heidän puolestaan.⁹⁹

Ihmisyksilön selviytymisen kannalta keskeisimmät asiat oppia ovat varmasti kielen ja muiden tärkeimpien merkkijärjestelmien, kuten numeroiden ja yleisimpien eleiden ymmärtäminen, sekä arkirutiinien, kuten syömisen ja pukeutumisen osaaminen. Näiden sujuessa on ihminen valmis omaksuma muuta tietoa.¹⁰⁰ Tässä vaiheessa mukaan astuu koulujärjestelmä. Sen eri vaiheet toimivat oman aikansa ja paikkansa mukaisen sivistysohjelman toteutuksina. Tätä pidän, ja tätä pidetään yleisesti, yhteiskunnan kehittymisen, ylläpitämisen ja tasa-arvoistumisen kannalta äärimmäisen tärkeänä. Tämä yleistieto on suuri osa sitä kokonaisuutta kaikkien tietämästä kaikesta.¹⁰¹

Ihmisten tieto siis kasautuu. Se rakentuu sosiaalisessa interaktiossa muiden ihmisten kanssa. Ensin vanhemmat opettavat lapselle selviytymistaitoja, joita syvennetään, ja joihin lisätään yleistietoa koulujärjestelmän ja opettajien kautta. Puhumaan oppiessaan ihminen voi oppia kyselemällä muilta. Lukemaan oppiessaan ihminen voi puolestaan myös etsiä halutessaan tietoa omatoimisesti kirjoista - tai nykypäivänä myös internetistä. Ihmisellä on tapana omaksua myös ei-opetettuja asioita.

Toisaalta onnekseni, toisaalta hyvinkin valitettavasti ihmisen tieto ei kuitenkaan kasaudu vain tietoisesti opetettuna tai opittuna. Ihminen kerää jatkuvasti tietoa ympäriltään kaikesta mitä näkee, kuulee ja tuntee. Erityisesti lapsen voi helposti kuvitella imevän itselleen suodattamattomana kaiken kuulemansa ja näkemänsä. Folklore tulee kuvaan tässä vaiheessa. Se on suullisesti, eli todellisuudessa ihmiseltä toiselle ei-institutionaalisesti välittyvää tietoa¹⁰². Se eri lajeineen kuvastaa ihmisyyttä hyvässä ja pahassa. Iltasaduista opitaan kuinka hyvä voittaa pahan ja kuinka kiltteys ja ystävällisyys palkitaan lopulta. Samat sadut kuitenkin myös opettavat, että prinsessat tarvitsevat selvitäkseen rinnalleen uljaan ja

⁹⁹ Berger & Luckmann 1966, 157–166.

¹⁰⁰ Berger & Luckmann 1966, 149–157.

¹⁰¹ Berger & Luckmann 1966, 56–58.

¹⁰² Ks. esim. Heimo 2018.

rohkean prinssin, ja että on parempi olla valkoinen joutsen kuin likaisen värinen ja ruma ankanpoikanen.

Haitalliset asenteet eivät kuitenkaan välity pelkästään tällaisina satujen kaltaisina kokonaisuuksina. Arkipuhe ja muu arkinen toiminta muodostaa aivan yhtäläisen, mutta ympärivuorokautisen oppimisympäristön kuin rauhoitettu satuhetki. Lapsi omaksuu tietoa ja asenteita sekä vertikaalisesti, esimerkiksi vanhemmiltaan ja isovanhemmiltaan että horisontaalisesti ikätovereiltaan. Näin ollen ei koko kuvassa lopulta riitä, että oma vanhempi tai muu kasvatuksessa mukana oleva henkilö ei altista lastaan huonoille tavoille, kun jonkun toisen vanhemmat tekevät niin.

Eräs eniten puhututtavista ihmiselämän osa-alueista on mahdollinen pariutumisen. Pariutumiseen liittyy rajattomalta tuntuva tulva tietoa erilaisissa muodoissaan. Pariutumiseen liittyvä folklore, erityisesti sananlaskujen osalta, on ollut sävyiltään yleisesti joko kumppania arvioivaa tai varsinaista parittelua itsessään käsittelevää¹⁰³. Siinä missä todetaan, että aiemmin mainitut aiheet nousevat esiin folkloren syövereistä, voidaan samalla myös pohtia mikä kaikki onkaan folklorea.

On myös paljon folklorea, joka voi aluksi olla haastavampaa mieltää folkloresi¹⁰⁴. Tällaista on esimerkiksi niin kutsuttu poplore, jolla tarkoitetaan populaarikulttuurin tuotteita, jotka ihmisten toiminnan mukana muotoutuvat folkloresi¹⁰⁵. Myös taiteen ja populaarikulttuurin ihmiselle välittämä tieto on yhtä lailla osa tätä ihmisten tietokantaa. On olemassa suuri määrä esimerkiksi musiikkikappaleita, elokuvakohtauksia tai runoja, joiden osat jäävät elämään arkipuheeseen sananlaskuina tai muuna folklorena tavalla tai toisella¹⁰⁶. Näissä rakkaus tai pariutuminen voidaan nähdä eri tavalla, romanttisena rakkautena, mikä

¹⁰³ Ks. esim. Hakamies 1998.

¹⁰⁴ Ks. esim. Heimo 2018.

¹⁰⁵ Ks. esim. Kuusi 1974.

¹⁰⁶ Ks. esim. Korpikallio 2020.

mahdollistaa sananlaskujen positiivisemmän vaikutuksen kulttuurissa aihepiirin ympärillä.

Tällainen vaikutus näkyy, kuten jo sanottuna ylisukupolvisesti vaikuttaen lopulta moniin elämän ja yhteiskunnan osa-alueisiin. Kysymys kuuluukin, kuinka nämä positiivisen vaikutuksen omaavat aineistot saataisiin näkyville, sillä taiteen ja populaarikulttuurin kenttä on täynnä myös oppimisen kannalta haitallisempaa materiaalia.

2.2.2 Lingvistinen antropologia

Myöskään kieli ja sen käyttö itsessään ei ole lainkaan säästynyt tällaiselta latautuneisuudelta. Tätä ilmiötä tutkii lingvistinen antropologia ja sosiolingvistiikka¹⁰⁷, jotka toimivat lisälinsseinä teorialaseissani. Tämä latautuneisuus tarkoittaa sitä, että ihmisten sosiaalinen luokka, status, arvot, henkilöhistoria ja moni muu asia ovat nähtävillä myös ihmisen puheessa tai suhtautumisessa siihen¹⁰⁸. Sosiaalisessa konstruktiossa, ihminen oppii kielen muiden ihmisten kautta vuorovaikutuksessa, siinä missä muunkin tiedon ja asenteet. Samat edut ja ongelmakohdat koskettavat siis kielenkäyttöä ja yksittäisiä sanoja, yhtä lailla kuin esimerkiksi aiemmin mainittuja satuja, tai muita laajempia kulttuurituotteita.

Sosiolingvistiikan tutkimuskohteena on runsaasti ainesta, joka ei folkloristisen katseen alaisena oikeastaan ole. Tällaista on esimerkiksi aksentit. Osalla tutkimuskohteesta kuitenkin on hyvinkin merkittäviä yhteyksiä folkloristiikkaan, ja nähdäkseni erityisesti sananlaskuihin. Sananlaskut ovat sen verran lyhyitä yksiköitä, että niitä voisi verrata melkein pä yksittäisiin sanoihin. Yksittäiset sanat voivat myös tilannekohtaisesti luoda viitteen sananlaskuihin¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Duranti 2011, 28.

¹⁰⁸ Tollefson 2011, 368–373; Fought 2011, 238–257 & Guy 2011, 159–186.

¹⁰⁹ Sana voi toimia esimerkiksi reaktionä, jolloin sopivassa sosiaalisessa ympäristössä sen vastaanottajat ymmärtävät sen sananlaskumerkityksen. Samoin yksittäistä sanaa voidaan käyttää esimerkiksi lyhenteenä sananlaskulle. Ks. esim. Korpikallio 2020.

Antti Lindfors kuvaa väitöskirjassaan folkloristiikan ja lingvistisen antropologian samankaltaisuutta kolmiportaiseksi prosessiksi. Ylimmällä portaista on kulttuurin tulkitseminen, jota kohti pyritään tarkastelemalla tekstejä ja niiden välittymistä, sekä niihin liitettäviä käytäntöjä tai toimintaympäristöjä.¹¹⁰ Samankaltaisella prosessilla on nähdäkseni mielekästä analysoida myös sananlaskuja. Puhtaan tekstuaalisesta tarkastelusta ensin käyttötilanteeseen ja lopulta laajempaan tulkintaan kulttuurisen ilmiön ja kulttuuriympäristön välisestä suhteesta ja vuorovaikutuksesta. Haasteen tähän tuo se, että sananlaskujen käyttöyhteys ei ole arkistoiduista sananlaskutoisinoista pääsääntöisesti luettavissa, vaan jää joko puutteelliseksi tai tulkinnanvaraiseksi.

Erilaisten ihmisryhmien kielelliset eroavaisuudet vaikuttavat siihen, kuinka ihminen oppii katsomaan maailmaa. Mitä eri sanoilla tarkoitetaan missäkin yhteydessä? Kuinka näihin sanoihin ja niiden erilaisuuteen reagoidaan, tai kuuluu reagoida? Ihmisen koko maailmankuva perustuu pitkälti kieleen ja sen kautta tapahtuvaan oppimiseen. Kun huomioidaan se, kuinka yksittäisillä sanavalinnoilla voidaan vaikuttaa aikuisiin ihmisiin, tai jopa manipuloida, esimerkiksi valamiehistöön perustuvissa oikeudellisissa päätöksissä¹¹¹, on erittäin helposti nähtävissä, kuinka esimerkiksi vanhempien puhe välittää lapsen omaan toimintaan asenteita, arvoja ja yksittäisiä sanavalintoja. Nämä sanavalinnat ja muu ovatkin rinnastettavissa folkloreen ja muuhun kulttuuriseen ainekseen, josta olen tässä tutkielmassa jo aiemmin kirjoittanut.

2.2.3 Mahdolliset maailmat

Sosiaalisen konstruktionismin ja lingvistisen antropologian teorioiden ympärille on helppo solmia myös niin sanottu *mahdollisten maailmojen* teoria¹¹². Teoriaa ovat tehneet tunnetuksi esimerkiksi Jaakko Hintikka ja Gabriel Sandu¹¹³. Heidän PWS-mallinsa mukaan metaforan kaikki tunnetut merkitykset ja käyttökontekstit ovat

¹¹⁰ Lindfors 2019, 26.

¹¹¹ Eades 2011, 378–385.

¹¹² Possible-Worlds Semantics

¹¹³ Erityisesti metaforien tutkimuksen piirissä.

olemassa yhtäaikaaisesti, riippumatta sen käyttäjän tarkoittamasta merkityksestä. Sanottu asia, esimerkiksi juuri metafora, on olemassa juuri sellaisena kuin se on, eli sanoina ja niiden kirjaimellisina merkityksinä. Samalla sanottu asia on kuitenkin olemassa myös esimerkiksi sellaisena kuin se on tarkoitettu ja sellaisena kuin se on ymmärretty¹¹⁴.

Metaforat¹¹⁵, ovat siis luonteeltaan samankaltaisia sananlaskujen kanssa. Ne sisältävät kulttuurista pääomaa ja ne voidaan tunnistaa metaforiksi, vaikkei niiden merkitystä ymmärtäisikään. Metaforat voidaan myös nähdä sananlaskujenkaltaisina ilmaisuina, ja toisinpäin, toki käyttötilanteesta ja ehkä myös yksinkertaisuudestaan riippuen¹¹⁶. Metaforiksi voidaan lukea myös nimityksenvaihdot eli metonyymit¹¹⁷.

Sananlaskujen ja metaforien samankaltaisen toiminnallisen luonteen vuoksi Hintikan ja Sandun PWS-malli on sovellettavissa myös sananlaskujen tutkimuksessa¹¹⁸. Sananlaskut ovat usein monitulkintaisempia kuin metaforat ja samankaltaiset lauseet tarkoittavat usein eri puolilla maailmaa, eri sosiaalisissa ympäristöissä tai eri aikakausilla aivan eri asioita. Nämä kaikki merkitykset, eli maailmat, kuitenkin ovat olemassa ja sananlaskun kuulija saattaa kokea minkä tahansa niistä olevan juuri se oikea, tai vaihtoehtoisesti luoda uuden merkityksen.

Mahdollisten maailmojen teoria toimii myös yhdessä Lindforsin esittelemän lingvistisen antropologian ja folkloristiikan yhdistävän portaikon kanssa luoden erilaisia reittejä tuohon portaikkoon. Tutkimuksen mielekkyyden kannalta on mielestäni kuitenkin myös hyvä noudattaa ajatusta sananlaskujen

¹¹⁴ Hintikka & Sandu 1994, 151–187.

¹¹⁵ Metaforaksi kutsutaan kielikuvaa, ”jossa sana tai lause viittaa johonkin muuhun kuin ilmeiseen ja tavanomaiseen merkityksensä” Metafora. Kirjallisuudentutkimuksen termipankki.

¹¹⁶ On mielestäni erittäin haastavaa nähdä esimerkiksi yksinkertaisimpien, täysin kieleen juurtuneiden metaforien olevan sananlaskujenkaltaisia ilmaisuja. Tällaisia fraasimaisia metaforia voisivat olla esimerkiksi sellaiset personifikaatiot kuin ovisilmä tai joen suu.

¹¹⁷ Ks. esim. Krikman 1992, 79–90.

¹¹⁸ Sananlaskujen merkitysten voidaan nähdä olevan kirjaimellisia, sekä metaforankaltaisesti kuvainnollisia. Granbom-Herranen 2018, 31.

standarditulkintoista¹¹⁹, joka ei poissulje muita mahdollisia tulkintoja, mutta huomioi yhden tulkinnan tutkimuksen omassa toimintaympäristössä keskeisimmäksi.

¹¹⁹ Standard Proverbial Interpretation (SPI) tarkoittaa yleistulkintaa, jonka tulkitsija, esimerkiksi tutkija, kokee riittävän tunnetuksi tulkinnaksi, jotta sitä voidaan pitää standardina. Ei kuitenkaan poissulje muita tulkintoja tai useamman yhtäaikaisen SPI:n mahdollisuutta. Norrick 1985, 109–117.

3 Aineisto, tutkimusmenetelmät ja -etiikka

3.1 Aineistot

3.1.1 Arkistoaineistot

Lähtiessäni kokoamaan omaa aineistoani jo valmiina olemassa olevista sananlaskukokoelmista, totesin että oikea lähestymistapa on pyrkiä kartoittamaan tutkielmani aihetta käsittelevää materiaalia julkaistuista kokoelmateoksista ja verkossa käytettävissä olevista tietokannoista, joista kerron tässä alaluvussa. Tämän jälkeen etsin vastaavuuksia näiden teosten sisältöihin arkistoaineistosta, joista todennäköisesti löytyisi myös lisäyksiä julkaistuihin sananlaskuihin.

Tämä viimeinen vaihe on siitä erityisen tärkeä, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto ja Kotimaisten kielten keskuksen arkisto antavat useimmiten jonkinlaisen suppean kontekstin arkistoyksikölle. Konteksti ei kerro yleensä käyttötilannetta tai muuta vastaavaa, mutta keruupaikan, -ajan ja keruuseen liittyvät henkilöt¹²⁰ kuitenkin ovat usein arkistoissa saatavilla. Julkaistujen teosten sijaan alkuperäiseen lähteeseen viittaaminen on myös hyvän tavan mukaista¹²¹ ja pelkästään siten mielestäni täysin perusteltua.

Valitessani aineistojen hakemiseen käyttämiäni kokoelmateoksia ja tietokantoja, perusteena toimi kokoelmien laajuus, tunnettuus ja niiden aiempi käyttö¹²². Valitsemiini kokoelmiin kuuluu neljä kirjakokoelmaa. Nämä ovat *Wanhain suomalaisten tawaliset ja suloiset sananlaskut : mahdollisuuden jälken monialda cootut ja nyt wastudest ahkerudella enätyt*¹²³, *Vanhan kansan sananlaskuviisaus: Suomalaisia elämänohjeita, kansanaforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita*

¹²⁰ Kertoja ja kerääjä.

¹²¹ Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012.

¹²² Esimerkiksi Hakamies 1998.

¹²³ Florinus 1702.

vuosilta 1544–1826¹²⁴, *Rapatessa roiskuu: Nykysuomen sananparsikirja*¹²⁵ ja *Sananlaskut: 15904 sananlaskua Kansanrunousarkistosta*¹²⁶. Kirjakokoelmien lisäksi mukaan aineistonkeruuvaiheeseen valikoitui kaksi verkossa käytettävissä olevaa aineistoa. Ne ovat Outi Lauhakankaan ja Matti Kuusen Kansainvälinen Matti Kuusi sananlaskutypologia ja -tietokanta¹²⁷, sekä Kotimaisen kielen keskuksen, Kotuksen, Sananparsikokoelma¹²⁸. Tuoreempi kirjakokoelma käytettäväksi olisi esimerkiksi Pasi Klemettisen *Hätäkös tässä matalassa kaivossa! — Sutkauksia ja sananparsia* (2019). Sen kirjoittaja on kokoelmaa käsittelevässä uutisessa¹²⁹ todennut keskittyneensä humoristisiin ilmauksiin. Varmasti osittain tämän humoristisen sävyn vuoksi en kokoelmasta kuitenkaan siitä aineistoon sopivia yksiköitä löytänyt. Klemettinen on käyttänyt aineistonaan SKS:n arkiston sananparsia ja sutkauskortistoa.

Henrik Florinuksen¹³⁰ kokoama *Wanhain suomalaisten tawaliset ja suloiset sananlaskut : mahdollisuuden jälkeen monialda cootut ja nyt wastudest ahkerudella enätyt*¹³¹ on ensimmäinen laaja suomalaisten sananlaskujen kokoelma vuodelta 1702. WSSL on julkaisuaikaansa suhteutettuna hyvinkin laaja. Se sisältää yli 1500 sananlaskua, joiden keruutyötä on tehnyt Florinuksen lisäksi erityisesti rovasti Laurentius Petri Aboicus¹³² ja kirkkoherra Gabriel Tammelinus¹³³.

Kokoelman julkaisuaikakauden ja kenties myös kerääjien ammatillisten vakaumusten vaikutusta WSSL:n sisältöön on hankala vuosisatojen jälkeen

¹²⁴ Kuusi 1953. Sisältää myös Florinuksen kokoelman sananlaskut.

¹²⁵ Kuusi 1988.

¹²⁶ Hakamies & Laukkanen 1978.

¹²⁷ Tämä osana Matti Kuusen nimeä kantavaa sananlaskujen tyyppiluokittelujärjestelmää. Lauhakangas 2001.

¹²⁸ Sananparsikokoelma on koottu 25 paikkakuntakohtaisen keruun tuottaman aineiston kautta. Keruun tarkoituksena on ollut selvittää murreosanastoa ja se on suoritettu 1930-luvulla osakuntien toimesta. Aineisto on tarkasteltavissa Korp-työkalun avulla.

¹²⁹ SKS: Hätäkös tässä matalassa kaivossa.

¹³⁰ Henrik Florinus (1633–1705) oli kirkkoherra, jota pidettiin eräänä aikansa parhaina suomen kirjakielen taitajista. Hänen vastuulleen annettiin esimerkiksi Raamatun käännöksen kielentarkastus. Kansallisbiografia: Henrik Florinus.

¹³¹ Tästä lähtien WSSL.

¹³² 1605–1671. Laurentius Petriä pidetään WSSL-kokoelman pääasiallisena kerääjänä. Florinus sai Laurentius Petrin ja Gabriel Tammelinuksen keräämät sananlaskukäsikirjoitukset Tammelinuksen kuoltua 1695. Kansallisbiografia: Laurentius Petri Aboicus.

¹³³ 1641–1695. Kansallisbiografia: Gabriel Tammelinus.

arvioida, mutta verrattuna myöhemmin kerättyihin aineistoihin sitä voi mielestäni pitää hieman siloiteltuna. Toki esimerkiksi juuri rakkauden konsepti on kehittynyt tässä samassa ajassa aivan erilaiseksi kuin mitä se on 1600-luvun loppupuolella ollut. Aineistooni valikoitui lopulta vain kaksi sananlaskua WSSL:sta.

*Vanhan kansan sananlaskuviisaus: Suomalaisia elämänohjeita, kansanforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1826*¹³⁴ on akateemikko Matti Kuusen vuonna 1953 kokoama ja järjestämä sananparsien kokoelmajulkaisu. Kuusi on järjestänyt teokseen temaattisesti noin 11 000 alkumuotoista sananlaskua. Tällä alkumuotoisuudella tarkoitan sitä, että Kuusi on pyrkinyt käyttämään alkuperäisen keruumuistiinpanon muotoa, eikä esimerkiksi siistinyt tai korjannut niitä¹³⁵. Tätä hän perustelee teoksen alkusanoissa kansan äänen ilmentämisenä. Nähdäkseni mielenkiintoisimman näkökulman tähän muistiinpanojen korjaamattomuuteen tarjoaa sukupuolielämää käsittelevä alaluku ”Halaus halun tekee – suunanto hyvän sovinnon”, jossa sananlaskutoisinnoista löytyy muistiinpanijan sensuurin¹³⁶ alaisiksi joutuneita sananlaskuja, kuten ”*Ei cunnus vihkien parane*¹³⁷”. Kuusi kertoo myös pyrkineensä sisällyttämään teokseen jokaisen mahdollisen muistiinpanon eli kerätyn ja säilyneen sananlaskutoisinnon otsikon mukaisten vuosilukujen ajalta.¹³⁸ Tämän vuoksi esimerkiksi WSSL:n sananlaskutoisinnot ovat myös osana VKSV-teosta, ja viittaa yhdenmukaisuuden vuoksi VKSV:en.

Näitä Kuusen teokseensa muodostamia teemoja ovat muun muassa ”Perheonnen perusteista”¹³⁹ josta löytyy puolestaan alaluku ”Hyvät minua hylki – pahat minulle pyrki”¹⁴⁰. Tähän alalukuun kuuluvien sananlaskujen voidaan nähdä olevan merkitykseltään samankaltaiset. Esimerkiksi sananlaskut ”Hyvät meitä hylki, pahat

¹³⁴ Tästä lähtien VKSV.

¹³⁵ Huomionarvoista on se, että Kuusen käytössä ollut materiaali on kuitenkin kerääjien ja heidän seuraajiensa kopioimaa, yleiskielistämää, sensuroimaa ym. Puhtaista kansankielisistä sananlaskukokoelmista ei siis ole kyse.

¹³⁶ Epäsopiviksi koetut sanat on käännetty latinaksi.

¹³⁷ Kuusi 1953, 369. Idman.

¹³⁸ Kuusi 1953, VI.

¹³⁹ Kuusi 1953, 353–403.

¹⁴⁰ Kuusi 1953, 363–365.

meille pyrki”¹⁴¹ ja ”Manalan Matti minut naipi ja Tuonen Tuomas minun perii”¹⁴² voidaan molemmat nähdä Kuusen kategorisoinnin perusteella tarkoittavan naimattomaksi ja sitä myöten myös lapsettomaksi jäämisestä puhumista.

Toiset teemat ovat sitovampia kuin toiset. Teemoittelun mielekkyyttä puolestaan käsittelen myöhemmin tässä tutkielmassa. VKSV:n lopusta löytyy myös osio ”Suomalaisten sananlaskujen keruun ja harrastuksen historiaa: Mikael Agricolasta Elias Lönnrotin edeltäjiin”, jossa Kuusi käy läpi sananlaskujen keräämisen ja tutkimuksen menneisyyttä, sekä niiden käyttötapoja suomen kirjakielen synnystä Turun paloon 1827 saakka. Samassa osiossa hän esittelee VKSV-teoksen lähdeaineistojen kerääjiä¹⁴³ ja heidän keräelmiensä alkuperiä.

*Rapatessa roiskuu: Nykysuomen sananparsikirja*¹⁴⁴ on myös Matti Kuusen kokoama teos. Se on lähtökohdiltaan hyvin erilainen kuin VKSV, jonka perustana olivat jo kokoamishetkellä yli 100-vuotiaat keruumuistiinpanot. Kuusen mukaan päästäkseen mukaan RR:n sivuille, sananlaskut eivät ole saaneet esiintyä aiemmissa kokoelmissa tai niitä ei saanut löytyä silloisesta Kansanrunousarkistosta. Hän on läpikäynyt teosta varten Kalevalan juhluvuonna 1985 suoritetun Perinne elämässäni -keruun ”8. Sananparret” -osion vastaukset ja suodattanut pois aiemmissa kokoelmissa esiintyvät ja mielestään liian keksityiltä kuulostaneet sananlaskut, ja jälleen, kuten myös VKSV:ssa järjestänyt ne temaattisesti¹⁴⁵.

Kuusi kertoo myös epäilyistä, joita keruu sai aikanaan osakseen, olivathan sananparret monien mielestä menneisyyttä jo tuolloin vuonna 1985¹⁴⁶. Pienfolklore ja sen lajit kuitenkin elävät yhä siinä missä muukin folklore, oman aikansa

¹⁴¹ Kuusi 1953, 365. *G.F. Melart*.

¹⁴² Kuusi 1953, 365. *Ganander, Christfried 1789. Mythologia Fennica. 55.*

¹⁴³ Kuusi 1953 teoksessa esiintyvien ja tässä tutkielmassa käytettyjen sananlaskujen lähteiksi merkityt henkilöt ovat Christfried Ganander, Gustaf Idman, Gustaf Ferdinand Melart, Henrik Gabriel Porthan ja Johan Stråhlman. Heidän keräämiinsä sananlaskutoisintoihin viitatessa viitataan Kuusen teokseen, mutta heidän omilla nimillään. Esim. Kuusi 1953, 365. *G.F. Melart*. Yksittäisissä sananlaskuissa Kuusi on kuitenkin viitannut julkaistuun teokseen, tällöin lisäksi myös julkaistun teoksen viitteeseen. Esim. Kuusi 1953, 365. *Ganander, Christfried 1789. Mythologia Fennica. 55*

¹⁴⁴ Tästä lähtien RR.

¹⁴⁵ Kuusi 1988, 14.

¹⁴⁶ Kuusi 1988, 6.

päivittyneenä versiona. Samaa keskustelua käydään yhä, ja sananlaskuja tutkiessa on usein yhtenä tutkimuskysymyksenä tuon väitteen ”sananlaskuja ei enää käytetä” osoittaminen vääräksi, kuten myös itselläni tässä tutkielmassa.

Teemat, joita RR sivuille on luotu eivät ole aivan yhtä tarkkoja tai johdonmukaisia kuin VKSV:ssa. Luvussa ”Kun silmästä silmään katsellaan, niin siitä se alun ottaa¹⁴⁷” käsitellään rakkauden teeman ympärillä pyöriviä asioita, mutta ne ovat niin sanotusti laidasta laitaan: rakkaus, lempi, heila, pettymys. Saman luvun alle on siis asetettu niin onnelliset kuin epäonnekkaat hetket. Toisaalta on huomioitavaa myös se, että lähdemateriaalia on ollut rajallisempi määrä kuin esimerkiksi kahdessa muussa käyttämässäni kirjakokoelmassa, jonka lisäksi aineiston laatu on erilaista.

Kuusen tapa merkata sananlaskujen lähteitä teoksissaan on tutkijan näkökulmasta haastava. VKSV:n lähteissä nämä haasteet johtuvat yksiköiden suuresta iästä ja täten alkuperäislähteiden saatavuuden ongelmasta, RR:n tapauksessa on kyse enemmänkin merkintätavasta, jonka Kuusi on valinnut. Kun VKSV -teoksessa hän viittaa kerääjiin, on RR sivuilla nähtävissä ainoastaan yksikön lähettäjän kotipaikkakunta. Tästä syystä en esimerkkien kohdalla viittaa RR-teokseen, vaan Perinne elämässäni -keruuvastauksiin.¹⁴⁸

*Sananlaskut: 15904 sananlaskua Kansanrunousarkistosta*¹⁴⁹ on tutkielmaani valikoituneista kokoelmateoksista laajin, nimensä mukaisesti se sisältää 15904 sananlaskua, jotka löytyvät silloisen Kansanrunousarkiston kokoelmista. Teoksen ovat koonneet Pekka Hakamies ja Kari Laukkanen. Sen ensimmäinen painos on julkaistu vuonna 1978 ja viimeisin vuonna 2017. Teoksen sananlaskuja ei ole teemoiteltu, vaan ne on järjestetty aakkosten mukaan siten, että sananlaskun avainsanan alkukirjaimet merkitsevät. SL:en sivuilta löytyy runsaasti toisintoja tai variantteja samoista sananlaskuista. Teos on aakkostuksensa ja lähdearkiston¹⁵⁰

¹⁴⁷ Kuusi 1988, 197–200.

¹⁴⁸ Yksiköiden lähteeksi on merkattu sekä Perinne elämässäni -keruuaineiston viitteet, esim SKS KRA PE 11 664.

¹⁴⁹ Tästä lähtien SL

¹⁵⁰ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma. Entinen Kansanrunousarkisto.

järjestysperiaatteiden noudattamien vuoksi käyttäjäystävällinen. Tämä myös jättää päätöksen sananlaskujen merkityksien tulkitsemisesta lukijalle itselleen. SKS:n Perinteen ja nykykulttuurin kokoelman sananlaskukortisto ja kortiston sisältämien viitekorttien alkuperäislähteet ovat käyttämieni sananlaskutoisintojen todellinen lähde, joten viittaan tutkielmassani arkistoyksiköihin¹⁵¹, en SL-teokseen.

Kansainvälinen Matti Kuusi sananlaskutietokanta¹⁵² on Matti Kuusen ja Outi Lauhakankaan koostama tyyppiluokitteluun perustuva sananlaskujen kokoelma. Kokoelmasta löytyy kirjain- ja numerokoodeja, joihin on sidottu erilaisia ominaisuuksia ja sananlaskujen aiheita. Kuusen kerrotaan itsekin verranneensa M6-typologiaa satutyypin parissa tunnettuun Arne-Thompson -typologiaan¹⁵³, jonka tarkoituksena on tyyptellä satuja niiden tapahtumien perusteella.

Tietokantaan kuuluu yhteensä 8300 otsikkoa, jotka on lajiteltu eri tyyppien mukaiseen järjestykseen. Rakkautta käsitteleviä sananlaskuja on löydettävissä esimerkiksi tyyppien C1d – X¹⁵⁴, G5f¹⁵⁵, H5c¹⁵⁶, sekä D3c¹⁵⁷ alaisuudesta.

Tietokannassa on mahdollista selata itse sananlaskujen lisäksi niiden keruualueita ja lähdeviitteitä. F-alueen, eli itämerensuomalaisen, suomensukuisen kielialueen, rakkaus-aiheiset sananlaskuotsikot löytyvät lähes poikkeuksetta myös VKSV-teoksesta. Tämän vuoksi viittaan näiden sananlaskujen kohdalla alkuperäislähteiden tai M6-tietokannan sijaan Kuusen VKSV-teokseen.

Kotimaisten kielten keskuksen Sananparsikokoelma¹⁵⁸ on koottu 25 paikkakuntakohtaisen keruun tuottaman aineiston kautta. Keruun tarkoituksena on ollut selvittää murreosanastoa ja se on suoritettu 1930-luvulla osakuntien toimesta. Aineisto on tarkasteltavissa Korp-työkalun avulla. Korp mahdollistaa sananlaskujen tarkastelun sana kerrallaan, mikä on mielestäni varsin silmiä avaavaa, vaikkei kovin tehokasta. Sama sananlasku voidaan siis esittää

¹⁵¹ Esim. SKS KRA Lindman, Yrjö KT 95: 690. 1937.

¹⁵² Tästä lähtien M6.

¹⁵³ The Matti Kuusi international type system and database of proverbs.

¹⁵⁴ Säilyttää tapansa ja tottumuksensa.

¹⁵⁵ Nainen ja mies – yhteiselämä ja yhteenkuuluvuus (ja sen puute).

¹⁵⁶ Anteliaisuuden ja empatian arvo.

¹⁵⁷ Rakkaus on väkevä/uskalias/sokaiseva/harkitsematon ja kekseliäs.

¹⁵⁸ Tästä lähtien Kotus.

avainsanana mikä tahansa sen sanoista, jolloin lukijan tulkinta voi olla erilainen eri avainsanoilla.

Jo pelkkä rakkaus-sana esiintyy Kotus-kokoelmassa yli 300 kertaa, näistä lähes puolet on tosin täydellisiä toisintoja. Kokoelmassa esitetään sekä murremuotoinen sananlasku että siitä muovattu yleiskielinen muoto. Sama sananlasku saattaa esiintyä myös eri variantteina, joissa on vain hieman yksittäisiä kirjaimia suurempia eroja. Esimerkiksi V. Pipatin vuonna 1932 Kurkijoelta keräämä sananlasku ”Rikkaus ruostuu ja rakkaus katovuap” kääntyy yleiskielisemmäksi, toki edelleen murteelliseksi suomeksi ”Rikkaus ruostuu ja rakkaus katoaapi”¹⁵⁹. Kotus-kokoelma on merkittävä ja monikäyttöinen aineisto, jonka sananlaskutoisinoissa on hienosti nähtävillä murteen ja yleiskielen eroja. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan päätenyt kokoelman yksiköitä esimerkkeinäni.

Perusteena aineistoon valikoitumiselle on se, että sananlaskun tai sananlaskunkaltaisen ilmaisun aiheena on rakkaus, rakkauden kohde tai muu rakkautta läheisesti kuvaava ilmiö. Tässä olen joutunut itse arvioimaan sananlaskujen merkityksiä, joka vaikuttaa siihen, kuinka aineistoni on koostunut. Sananlaskujen tulkinta on yksilöllistä ja aineiston rajaus on siten myös tulkinnanvaraista. Olen suorittanut karsinnan muutamilla eri perusteilla. Ensimmäiseksi on koottu suorien sanallisten perusteiden avulla sananlaskut, joiden osana ovat sanat rakkaus tai rakkauden synonyymina pidettävä lempi johdannaisineen. Näiden hakujen tuloksista poistin suorasti ei-romanttiseen rakkauteen viittaavat sananlaskutoisinnot, kuten vanhemman rakkautta omaan lapseen kuvaavat yksiköt.

Toinen karsinta oli puolestaan siten haastavampi, että on paljon sananlaskuja, joiden aiheena on rakkaus, mutta se ei ole suoraan luettavissa. Toisaalta esimerkiksi rakkaus-sanan sisältävän sananlaskun voi tulkita myös olevan ei rakkautta, ainakaan romanttisessa muodossa käsittelevä. Pyrin olemaan äärimmäisen tarkka tätä karsintaa suorittaessani, joten aluksi keräsin ikään kuin short-listin, jota tarkastelemalla suoritin lopulta tarkemman karsinnan, jossa

¹⁵⁹ Pipatti 1932. Sananparsia Kurkijoelta. Haettu Korp-työkalulla Kotuksen Sananparsikokoelmasta.

kriteerinä oli sananlaskun tulkinta¹⁶⁰. Jos mielestäni muita selviä vaihtoehtoja ehdolla olleen rakkaus-sanankäytön tulkinnaksi ei ollut, tai rakkautta käsittelevä tulkinta oli ehdottomasti tulkintani mukaan muita keskeisempi, pääsi se mukaan aineistooni.

Lopulta aineistooni päätyi 323 sananlaskutoisintoa, joista suuri osa on toistensa variantteja¹⁶¹. Syitä jättää sananlaskuja pois aineistosta oli esimerkiksi se, että osa niistä käsittelee pelkästään asioista romanttisen rakkauden ympärillä, kuten avioliittoa tai seksiä¹⁶². Tutkielman analyysiosuuteen, lukuun 4, on valikoitunut 40 esimerkkiä näistä 323 sananlaskutoisinnosta. Osa esimerkeistä sisältää varianttien monimuotoisuuden osoittamisen vuoksi useamman toisinnon. Esimerkit jakautuvat neljän kulttuurisen mallin mukaisiksi kokonaisuuksiksi painottuen laajuudeltaan suurempiin kokonaisuuksiin. Sen sijaan, että jokaisesta neljästä mallista olisi tasaisesti 10 esimerkkiä, on kahdessa mallissa 12 ja kahdessa 8 esimerkkiä. Tämä valinta perustuu siihen, missä suhteessa koko aineisto jakautuu eri kulttuurisiksi malleiksi. Noin 10 esimerkkiä on myös riittävä määrä kulttuurisen mallin monimuotoisuuden ymmärtämiseksi.

3.1.2 Rakkaudesta, rakkaudella -keruu

Valmiiden kokoelmien valitsemisen lisäksi suoritin tutkielmani tekemistä varten omaa aineistonkeruuta Webropol-työkalua käyttäen. Keruun tarkoituksena oli kerätä tietoa siitä, tunnetaanko yhä nykypäivänä samoja sananlaskuja kuin vanhempien kokoelmien perusteella on tunnettu, sekä saada tietoa uusista sananlaskuista ja muusta pienfolkloresta, joita on joko jäänyt kokoelmien ulkopuolelle tai jotka ovat muotoutuneet vasta kokoelmien koostamisen jälkeen.

¹⁶⁰ Aiempiin tulkintoihin tukeutuminen ei nähdäkseni paranna tulkinnan todenmukaisuutta, sillä nekin ovat vain yksittäisten ihmisten tekemiä tulkintoja. Eri aikakausien, kielellisten ilmaisujen ja kulttuuristen ilmiöiden yleinen tuntemus on tärkeä osa paremiologin työkaluja. Tämä mahdollistaa tulkinnan saamisen mahdollisimman perustelluksi.

¹⁶¹ Oman tulkintani mukaisten sananlaskujen määrä on suurempi, mutta olen pyrkinyt tulkitsemaan sananlaskuja myös oman näkökulmani ulkopuolelta, joka karsi osan sananlaskuista pois.

¹⁶² Tästä joukosta on karsittu pois myös ne sananlaskut, jotka viittaavat muuhun kuin romanttiseen rakkauteen, kuten vanhemmanrakkauteen tai sisarusrakkauteen.

Haluan tarkastella pienfolklorea myös sananlaskujen ulkopuolelta, joten tällaisen keruun suorittaminen mahdollisti hyvin sekä sananlaskuihin painottamisen että myös muiden perinnelajien ottamisen mukaan tutkimuskohteeksi niiden rinnalle. Koostin keruun käsittelemään sananlaskujen lisäksi myös esimerkiksi loruja, populaarikulttuuriviittauksia ja hellittelynimiä. Nämä koen asioiksi, joita vastaajien on helppoa muistella ja käsitellä suhteellisen nopeasti, mitä kyselyyn vastaaminen usein myös vaatii.

Kysely oli verkossa vastattavissa kuukauden¹⁶³ ajan ja vastaajia siihen kertyi 68, joka on varsin runsaasti. Osa vastauksista oli vajaita¹⁶⁴, mutta se oli myös oletettavissa ennen keruun aloittamista. Kaikki vastaajat kuitenkin vastasivat joihinkin kysymyksiin riittävän laajasti, joten ainuttakaan vastaajaa ei tarvinnut karsia varsinaisesti aineiston ulkopuolelle.

Keskityn tutkielmassani kyselyn osiin, jotka käsittelevät sananlaskuja ja muita pienfolkloren lajeja. Muu kyselyaineisto jää siis pienempään rooliin, muttei käyttämättä. Keskeisimpinä kysymyksinä keruulomakkeessa¹⁶⁵ olivat siis se, mitä rakkausteemaisia sananlaskuja vastaajat tuntevat ja se, millaisia muita rakkausteemaisia esimerkiksi loruja, leikkejä, lauluja tai muuta vastaajat muistavat. Muut kysymykset käsittelevät muun muassa sitä, kuinka he kokevat rakkauden, mitä rakkaus on, ja onko ilmapiiri rakkaudesta puhumisen ympärillä muuttunut heidän elämänsä aikana. Vaikka kyselyvastauksien kautta saadut perinneyksiköt eivät sisällä aina sananlaskun määritelmällisiä ominaisuuksia, kuten tuttuutta tai perinteikkyyttä, olen mieluummin laajentanut omaa käsitteellistä tutkimusaiheittani kuin jättänyt keskeiseksi kokeneen osan aineistostani käyttämättä. Tämä osan avulla on mahdollista ulottaa aineiston aikajana 2020-luvulla saakka.

Kyselyyn vastaajissa huomionarvoista on se, että heistä hyvin suuri osa, noin 70 %, on alle 30-vuotiaita. Tämä varmasti vaikuttaa lähes jokaisen kysymyksen vastauksiin. Yli 30-vuotiaiden vastaajien määrä oli pieni, mutta on huomioitava,

¹⁶³ 15.4-15.5.2021

¹⁶⁴ Tällä tarkoitan sitä, ettei kaikkiin kysymyksiin vastattu. Useampi vastaaja ilmaisi, ettei tunne rakkausaiheisia sananlaskuja, mutta vastasi muihin kysymyksiin.

¹⁶⁵ Liite 1

että heidän vastauksensa olivat yleisesti hieman laajempia. Tämän kaltaisella vastaajamäärällä ja otannalla yleisestikään ei ole mahdollista luoda yleiskuvaa koko Suomen mittakaavalle. Erot vastaajieni ikäryhmien koossa voidaan nähdä ongelmallisena, mutta lopulta se ennemminkin kertoo siitä, että alle 30-vuotiaita ihmisiä tavoittaa verkkokyselyllä helpommin, mutta yli 30-vuotiaat puolestaan käyttävät niihin vastaamiseen enemmän aikaa.

3.2 Tutkimusmenetelmät

Laadullinen tutkimus on erilaisten tutkimuskenttien ja -traditioiden yhteenliittymä. Se on useimmiten tutkittavia ilmiöitä kuvailevaa ja niitä tulkitsevaa tutkimusta.¹⁶⁶ Koska jotkin tutkimuskohteet, esimerkiksi yksittäisten ihmisten tai erilaisten yhteisöjen kokemukset vaativat osittain tai kokonaan nimenomaisesti tällaisia tutkimusmenetelmiä, olisi hyvinkin tärkeää, että niiden merkitys tutkimuskentällä huomioitaisiin myös tarveperustaisesti. Tutkielmani menetelmät deskriptio, sekä tulkinta sisällönanalyysin¹⁶⁷ keinoin ovat laadullisia. Määrällisen tutkimuksen tekeminen tutkimuskysymyksiäni ajatellen ei olisi mielekästä. Tutkin nimenomaisesti kielellisiä ja asenteellisia muutoksia ajan kuluessa. Tällainen muutos on nähtävillä suhteellisen pienestä, mutta laadukkaasta aineistosta, jossa havainnoitavana ei ole pelkkä teksti, vaan myös käyttöyhteys tai osia siitä..

Suomenkielinen sananlaskututkimus on viimeisiin vuosikymmeniin saakka tukeutunut suomalaiseen, maantieteellis-historialliseen metodiin tai sen perintöön¹⁶⁸. Tämän tutkimusperinteen niin sanottuina lopputuotteina on julkaistu esimerkiksi sananlaskutyyppejä kielialueittain maailmankartalle asetteleva M6-typologia¹⁶⁹ ja osittain siihen perustuva sosiaalipsykologi Outi Lauhakankaan väitöskirja *Puheesta ihminen tunnetaan : sananlaskujen funktiot sosiaalisessa*

¹⁶⁶ Denzin & Lincoln 2011, 3–5.

¹⁶⁷ Tässä tutkielmassa nimenomaisesti Contemporary Content Analysis. Krippendorff 2018, 1–8. Sisällönanalyysillä voidaan tarkoittaa myös määrällisen tutkimuksen metodia, classical quantitative content analysis. Ks. esim. Granbom-Herranen 2018, 70.

¹⁶⁸ Ks. esim. Frog 2021, 74–75; Pöysä & Seppä 2021, 223–250; Granbom-Herranen 2021, 211.

¹⁶⁹ Lauhakangas 2001.

vuorovaikutuksessa¹⁷⁰. Lauhakangas esittelee sananlaskut esimerkkitalanteiden kautta tiettyihin konkreettisiin tilanteisiin räätälöityneinä kognitiivisina ja emotionaalisina strategioina¹⁷¹. Yksittäisten sananlaskujen ja niiden käyttötilanteiden sijaan tutkimuksen kohteena on siis ollut Suomen - ja maailman - sananlaskuston kokonaiskuvan hallinta.

Liisa Granbom-Herranen mukaan yksilöllisten käyttötilanteiden tai ylipäänsä sananlaskujen monimuotoisen käytön tutkiminen yleistysten ja evolutionismin sijaan on alkanut nostaa päätään suomenkielisessä sananlaskututkimuksessa vasta 1990-luvun ja 2000-luvun vaihteessa¹⁷².

”Vaikka paremiologian paradigma ei varsinaisesti vallankumousta kokenutkaan, alkoi 1980- ja 1990-luvuilla sananlaskututkimuksessa siinä mielessä uusi aikakausi, että maantieteellis-historiallinen menetelmä yhdistettynä perinnelajianalyysiin ja tyyppiluokituksiin ei enää ollut ainoa tapa tutkia sananlaskuja.”¹⁷³

Kulttuuristen ilmiöiden tutkimus on luonteeltaan tulkitsevaa, havainnoivaa ja kuvailevaa. Kuvailun avulla tutkimuksen tulokset voidaan esittää tavalla, jossa käytetyt esimerkit tukevat, havainnollistavat tai kumoavat tutkimuskysymyksiä. Pelkkä kulttuurin ilmiöiden tai folkloreaineksen kuvailu ei ole kuitenkaan varsinkaan nykyaikana tarkoituksenmukaista. Deskriptio lisäksi tutkimukseen täytyy siis liittää esimerkiksi tutkimuskohteen merkityksien tai vaikuttavuuden analysointia. Tässä tutkielmassa deskriptiota käytetään kuvaamaan sananlaskuja ja rakkautta ilmiöinä.

Pääasiallinen tutkimusmenetelmäni on sisällönanalyysi¹⁷⁴, jolla tarkoitetaan ensiksi kokonaisvaltaista prosessia alkaen tutkimustyötä edeltäneistä huomioista aina johtopäätöksiin saakka. Se siis sisältää varsinaisen analyysivaiheen lisäksi ymmärryksen siitä, että tutkija käsittelee aihetta ja aineistoaan myös ennen ja jälkeen varsinaisen tutkimuksen analyysivaiheen, esimerkiksi tutkimuskysymystä

¹⁷⁰ Lauhakangas 2004.

¹⁷¹ Lauhakangas 2004, 29–42.

¹⁷² Granbom-Herranen 2021, 211.

¹⁷³ Granbom-Herranen 2021, 211.

¹⁷⁴ Contemporary content analysis. Krippendorff 2018, 1–8.

laatiessaan ja aineistoa kootessaan. Kokonaiskuva, joka tutkijalla tutkimusaiheestaan on, ei ole osoitettavissa pelkkien käsittelylukujen sisällä, vaan tutkimus ja analyysi sen mukana on alusta loppuun saakka jatkuva prosessi¹⁷⁵. Analyysini kannalta kenties keskeisin prosessi on aineiston ryhmittely neljäksi kulttuuriseksi malliksi. Nämä mallit nousivat aineiston joukosta esille suhteellisen tarkkarajaisina kokonaisuuksina, jolloin niiden käyttöön oli luonnollista päätyä. Kulttuuriset mallini rakentuivat alun perin kysymyksen ”millaiseksi tämä yksikkö kuvaa rakkauden?” perusteella. Lopulliset mallit ovat muodostuneet kysymysten vastauksissa esiintyviä ominaisuuksia ryhmittelemällä ja tiivistämällä.

Toiseksi sisällönanalyysilla tarkoitetaan analyysimenetelmää, joka muistuttaa esimerkiksi diskurssianalyysia¹⁷⁶. Sisällönanalyysissa huomion keskipisteenä on kuitenkin käsiteltävä teksti sen käyttöyhteys kommunikaation eri osapuolten välisen suhteen sijaan. Näin ollen sisällönanalyysia käyttäen voidaan tarkastella kommunikaatiota ja tekstejä, keskittyen niihin itseensä ilman niihin liitettyjä toimijoita. Sisällönanalyysini sisältää myös sisällön erittelyn. Sisällön erittelyssä keskiössä on analyysin kautta esille nousevat kategoriat. Menetelmän tarkoituksena ei ole tukeutua yleistulkintoihin tai luoda valmiita kategorioita¹⁷⁷, vaan nimenomaisesti osoittaa sananlaskujen alkuperää tai erilaisten abstraktioiden, kuten juuri kulttuuristen mallien, esiintymistä ilmiön moninaisuuden keskellä, mitkä ovat sananlaskuille ominaista.¹⁷⁸

Sananlaskun käyttö on jokaiselle käyttäjälleen yksilöllistä, joten yleistulkinnat, kuten sananlaskujen standarditulkinta, ovat nähdäkseni lähinnä esimerkkejä, vaikka monet niistä olisivatkin usein niin sanotusti oikeita todellisuutta vastaavia tulkintoja. Tämän vuoksi on nähdäkseni mielekkäämpää käyttää löyhempiä kategorioita tarkan tulkinnan sijaan. Sisältöä eritellessä olen todennut aineistossa esiintyvän neljä rakkauden kulttuurista mallia, jotka nousivat esille aineistosta

¹⁷⁵ Ks. esim. Granbom-Herranen 2018, Kuvio 7.

¹⁷⁶ Yksinkertaistettuna diskurssianalyysin avulla tutkitaan ihmisten välistä viestintää. Ks. esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 2016.

¹⁷⁷ Sisällön erittely on ikään kuin käänteistä kategorisointia. Valmiiden kategorioiden, joihin analysoitava aineisto merkataan kuuluvaksi, sijaan aineisto itse, toki tutkijansa kautta, osoittaa omat kategoriansa.

¹⁷⁸ Granbom-Herranen 2018, 53.

osoittaen rakkauden erilaisia luonteita ja ominaisuuksia. Tarkastelen näiden mallien painotusta tutkielmani aineiston kattavan aikajanan eri vaiheissa. Näin osoitan sen, millaista muutosta romanttisesta rakkaudesta kertovissa sananlaskuissa ja sananlaskunomaisissa ilmaisuissa on nähtävillä, ja miten se on tulkittavissa laajemmassa kulttuurisessa yhteydessä.

3.3 Tutkielman tekemiseen liittyvät eettiset valinnat

Tutkielman tekemisen prosessi on valintojen tekemistä toisensa perään. Nämä valinnat ovat haasteita, joihin sisältyy eettistä pohdintaa. Tämä pohdinta ei synny itsestään vaan se on tutkijan, tutkimusnäkökulman ja tutkimuskohteen välisestä suhteesta syntyvää¹⁷⁹. Sananlaskuja tutkittaessa tutkijan oma näkökulma nousee usein esille juuri tehtyjen valintojen kautta. Menetelmien ja teoreettisen viitekehyksen lisäksi valinnat ulottuvat erilaisiin sananlaskujen variaatioihin ja tulkintoihin¹⁸⁰.

Olen valinnut perinnejäseni käsittelemäksi aiheeksi rakkauden, joka on monille ihmisille herkkä ja henkilökohtainen asia. En kuitenkaan koe rakkauden käsittelyn tutkielmassa olevan arkaluontoisen¹⁸¹ asian käsittelyä, mutta jokainen vastaus on arvioitava arkaluontoisuuden suhteen yksilöllisesti.

Aineistonkeruun eettisyys käsittää tämän tutkielman kohdalta sekä jo olemassa olevien arkistoyksiköiden valitsemisen lisäksi myös itse suoritettuun keruuseen liittyvien ongelmien tarkastelun. Aineiston kokoamisen jälkeen eettiset ongelmat koskevat nimenomaisesti tutkijan omaa näkökulmaa suhteessa aineistoon. Olen itse pyrkinyt siihen, että kirjoitan avoimeksi oman suhteeni tutkimuskohteeseeni. Myös käyttämäni sananlaskujen tulkinnat ovat tässä tutkielmassa hyvin pitkälti

¹⁷⁹ Kuula 2006, 170–171.

¹⁸⁰ Ks. esim. Granbom-Herranen 2018, 50–58.

¹⁸¹ Arkaluontoisiksi koetut asiat ovat tunnistetietoja, joiden käsittelyyn on tutkittaessa kiinnitettävä erityistä tarkkaavaisuutta. Tällaisia ovat esimerkiksi uskonto ja seksuaalinen suuntautuminen. Tietojen käytön ja julkaisun luvanvaraisuutta ja tutkijan harkintaa ovat tutkineet esim. Turtiainen & Östman 2013, 49–67.

omiin tietoihini perustuvia, eivät jonkin julkaistun teoksen tai toisen yksittäisen tutkijan näkökulmien mukaisia.

Aineistoni kokoamiseen liittyviä valintoja olen perustellut aineistoista kertovissa alaluvuissa, mutta tutkimuseettinen kysymys on myös se, mitä itse keräämälleni tutkimusaineistolle tapahtuu tutkielmani valmistumisen jälkeen. Rakkaudesta, rakkaudella -keruuseen osallistuneet henkilöt ovat saaneet ennen vastaamista luettavakseen tietosuojailmoituksen ja Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistolle¹⁸² käyttösäännöt, joissa heitä on informoitu, kuinka heidän vastauksiaan tullaan käsittelemään tutkimusta tehdessä ja sen jälkeen. Keruumateriaali on sen analysoinnin jälkeen toimitettu HKT-arkistoon, jossa se on käytettävissä arkiston käyttösääntöjen mukaisesti. Materiaali on siis jatkossa hyödynnettävissä myös muun tutkimuksen tarpeiden mukaisesti.

Tiedon keräämiseen sähköisellä, internetin kautta jakelussa olleella kyselylomakkeella liittyy myös omat ongelmansa. Kulttuurista ilmiötä tutkittaessa verkon välityksellä nousee itse tutkijan, tutkimuskohteen ja tutkimukseen osallistuvien henkilöiden lisäksi merkityksellisiksi tekijöiksi myös edellä mainittujen suhde käytettävään teknologiaan.¹⁸³ Tutkielman tekemisessä olen ottanut huomioon sen, että ihmisten suhde internetiin ja sen käyttöön ja siten myös kyselylomakkeeni saavutettavuus¹⁸⁴ ovat yksilöllisiä, mikä on voinut vaikuttaa esimerkiksi vastaajien ikäjakaumaan.

Tutkimuseettinen pohdinta kuuluu nykyaikana yhä entistä enemmän perustaitoihin, joita tutkimusta tekevän on hallittava. Tämä johtuu siitä, että tutkimuskohteiden käsittelyyn ja itse tutkimuksen vaikuttavuuteen on alettu kiinnittää tarkemmin huomiota. Tällä huomion kiinnittämisellä tarkoitetaan sitä,

¹⁸² Tästä eteenpäin HKT-arkisto.

¹⁸³ Isomäki, Lappi & Silvennoinen 2013, 162–167.

¹⁸⁴ Saavutettavuudella tarkoitan esimerkiksi lomakkeen löytämiseen liittyvien ongelmien lisäksi siihen vastaamisen ongelmia, kuten teknologian hallitsemiseen tai sopivan vastaamisajankohdan löytämiseen liittyviä haasteita.

että asioita tulisi tarkastella useita eri näkökulmia hyödyntäen, ei vain tutkijan omasta näkökulmasta. Tutkijan oma näkökulma tulee myös kirjoittaa avoimeksi.¹⁸⁵

Tutkimusaineisto koostuu kahdenlaisista aineistoista. Toisen osion olen hakenut arkistoista ja toiset puolestaan kerännyt itse tutkielman osana tehdyn keruun kautta. Kaksi eri tyyppistä osaa tutkimusaineistossani mahdollistaa monipuolisemman analysoinnin ja tutkielmani käsittelemän ajanjakson ulottamisen toisaalta mahdollisimman kauas menneisyyteen, mutta samalla mahdollisimman lähelle julkaisuajankohtaa.

Tutkielmani keskeisimmät eettiset kysymykset liittyvät pitkälti juuri tuohon aineistonkeruuseen. Näihin kysymyksiin on myös löytynyt varsin yksinkertaisia ja toimivia ratkaisuja. Käsittelemän luvussa myös etnografian käsitteen ongelmallisuutta ja tutkijapositioniani.

¹⁸⁵ Vakimo 2010, 82–84.

4 Rakkautta analysoimassa

Ensimmäinen tässä analyysissä käyttämäni näkökulma kuvastaa ajan kulkua ja sosiaalista muutosta sen mukana. Muodostan näkemykseni sananlaskutekstejä tarkastellen yleiseen asenneilmapiiriin ja normeihin liittyviä muutoksia sosiaalisen konstruktion periaatteiden mukaisesti. Tällä tarkoitan sitä, että tiedon kasautuessa ilmapiirin normit muuttuvat hiljalleen ihmisten eläessä jatkuvasti kehittyvässä kulttuurissa. Aikajana kattaa vuodet 1702–2021¹⁸⁶, mutta vanhimpien sananlaskutoisintojen keruuajankohdat ovat lähtökohtaisesti vielä vanhempia, sillä 1702 on vanhimpien perinneyksiköiden julkaisu-, eikä keruuvuosi.

Toinen näkökulma puolestaan kuvastaa toisistaan eriävien sosiaalisten ryhmien luomia kulttuurisia tiedon kasautumia. Tämä on mahdollistanut niin sanottujen mahdollisten maailmojen ilmenemisen samojen tekstiyksiköiden ympärille. Samaa sananlaskua käyttäessä on siis useita eri mahdollisuuksia, joita ensiksi sananlaskun käyttäjä on tarkoittanut tekstin merkitykseksi, mutta tekstin vastaanottaja voi myös ymmärtää sananlaskun usealla eri tavalla. Ajatuksen tasolla syntyy siis useita erilaisia skenaarioita sananlaskun käyttöyhteydestä. Sananlaskutekstien erilaiset tulkinnat johtuvat yleisesti kasvu- tai muun toimintaympäristön eroista¹⁸⁷, mutta mahdollisia selityksiä ovat myös rinnakkaiset tulkinnat tai esimerkiksi väärinymmärrykset¹⁸⁸. En koe mielekkääksi tukeutua täysin toisten yksittäisten ihmisten arvioihin sananlaskujen merkityksistä, vaan nostan esille omaan henkilökohtaiseen tietooni perustuvia tulkintoja. Todellisten yleistulkintojen luominen vaatisi laajaa määrällistä tutkimusta. Omien tietojeni lisäksi tutkielmani aineistoa analysoidessa on kuitenkin huomioitu mahdolliset keruuajankohtaan ja sananlaskutekstiin itseensä liitettävät lisätiedot, jotka taustoittavat käyttötilannetta. Itse toteuttamani keruun mukana on kuitenkin myös tullut hieman suoria tietoja käyttöyhteyksistä, joita on käytetty sellaisenaan.

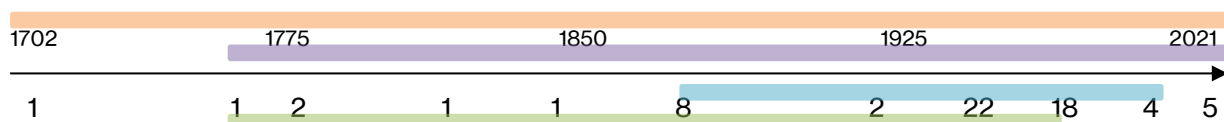
¹⁸⁶ Florinuksen WSSL-kokoelman julkaisuvuodesta tämän tutkielman aineistonkeruuvaiheeseen.

¹⁸⁷ Oli kyseessä sitten esimerkiksi teknologian ja elintason muutokset vertikaalisti välittyvän tiedon yhteydessä (ks. esim. Granbom-Herranen 2008) tai aatteelliset, kulttuuriset tai sosio-ekonomiset erot horisontaalisesti välittyvän tiedon yhteydessä.

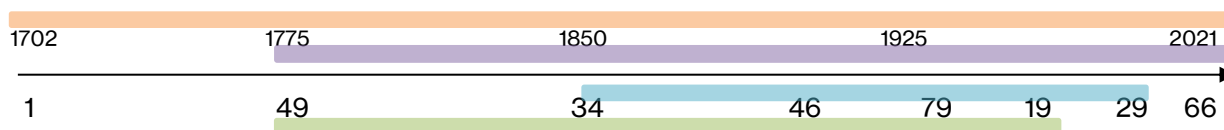
¹⁸⁸ Granbom-Herranen 2008, 204–215.

Aineistostani nousee analyysissä esille erityisesti neljä kulttuurista mallia. Nämä kulttuuriset mallit rakentuvat sananlaskuteksteissä esiintyvien rakkauden luonteiden ympärille. Kulttuuriset mallit tässä tutkielmassa ovat:

1. Rakkaus on selittämätön, 2. Rakkaus on tavanomainen, 3. Rakkaus on vaarallinen, sekä 4. Rakkaus on ylivoimainen. Olen koonnut aineistostani jokaista kulttuurista mallia havainnollistavan esimerkkien kokoelman¹⁸⁹. Esimerkkien yhteydessä esittelen tiiviisti sananlaskun tulkinnan tai mahdollisesti useamman merkittäväksi kokemani vaihtoehdon. Esimerkeissä 11, 12, 13, 25, 34 ja 38 olen esittänyt useamman sananlaskutoisinnon rinnastettuna toisiinsa.

Kuvio 1: Tutkimusaineiston sananlaskutoisintojen ja kulttuuristen mallien jakautuminen aikajanelle vuosina 1702–2021. Romanttisen rakkauden kulttuuriset mallit numerojärjestyksessä ylhäältä katsoen. Värit eivät kuvaa kulttuuristen mallien luonnetta.

Kuvio 2: Kokonaisaineistoon kuuluvien sananlaskutoisintojen ja kulttuuristen mallien jakautuminen aikajanelle vuosina 1702–2021. Romanttisen rakkauden kulttuuriset mallit numerojärjestyksessä ylhäältä katsoen. Värit eivät kuvaa kulttuuristen mallien luonnetta.

¹⁸⁹ 8–12 kappaletta jokaista teemaa kohti.

4.1 Rakkaus on selittämätön

Oli sananlaskutekstien kuvaama romanttinen rakkaus sitten myyttinen hyvinvoinnin lähde, sekavuutta ja pakahtumista aiheuttava tekijä tai jotain, joka aiheuttaa ihmistenvälistä puoleensavetävyyttä, on selvää ettei se ole yksinkertaisesti selitettävissä. Nämä sananlaskutekstit ovat tarrautuneet kiinni tähän selittämättömyyteen. Neljästä kulttuurisesta mallistani juuri selittämätön rakkaus levittäytyy tasaisesti koko aikajanan mittaiseksi. Kulttuurinen malli osoittaa rakkautta, joka itse tai jonka aiheuttamat ilmiöt eivät ole täysin järjellä selitettävissä. Vaikka kutsun sitä selittämättömän rakkauden kulttuuriseksi malliksi, on kyse enemmänkin vaikeasti selitettävän rakkauden mallista.

Esimerkki 1:

Kyllä siinä rikkautta on, kussa rakkautta on¹⁹⁰.

Sananlaskuteksti esittää rakkauden rikkautta tuottavana ilmiönä. Tulkitseen rikkauden merkitsevän sananlaskutekstin yhteydessä enemmänkin onnellisuutta ja hyvinvointia, kuin pelkkää rahallista rikkautta¹⁹¹. Sananlaskutekstin keruuhetken varhainen ajankohta tukee tuota ajatusta, sillä 1600–1700 -lukujen säätyläisten ja säädyttömien yhteiskunnassa rahallinen varakkuus oli epätavallista. Aineettomien arvojen näennäinen omistaminen kuitenkin on nähty kautta aikojen ainakin jonkinlaisena rikkautena, unohtamatta varakkuuden ja onnellisuuden ristiriitaista suhdetta. Rakkaus ja rikkaus muistuttavat myös sanoina ulkoisesti toisiaan, joten ne on sen jo sen kannalta helppo rinnastaa toisiinsa vaikuttaviksi tekijöiksi kielenkäyttöä tehostaessa.

Esimerkki 2:

Rakastaa ylitse kaiken¹⁹².

Rakkauden kohde nähdään sananlaskutekstissä elämän tärkeimpänä asiana.

¹⁹⁰ Kuusi 1953, 384. *Florinus 1702*.

¹⁹¹ Esimerkiksi englanninkielisen sanan *wealth* merkitys voidaan nähdä taloudellisen vaurauden lisäksi myös onnellisuutena.

¹⁹² K9, V21.

Rakkauden kohteiden arvojärjestykseen asettaminen on merkityksellistä myös erilaisten rakkauden tyyppien keskinäisessä vertailussa. Se, että ylitse kaiken rakastaminen nostetaan nimenomaisesti romanttista rakkautta kuvaavaksi ilmaisuksi, kertoo sen arvostuksesta verrattuna muunlaisiin rakkauksiin. Ylitse kaiken merkitsee arvojärjestyksen lisäksi myös mahdollisten haasteiden merkityksettömyyttä rakkauden rinnalla.

Esimerkki 3:

Tykkään susta niin että halkeen¹⁹³.

Rakkaus ja tykkääminen rinnastuvat tässä sananlaskutekstissä. Tykkääminen rakastamisen vaiheena voidaan nähdä esimerkiksi ihastumisen sanallistamisena, ja siitä puhuminen voidaan yhdistää esimerkiksi nuoruuteen¹⁹⁴. Halkeamisella puolestaan kuvastetaan tunteen voimakkuutta ja siitä täyttymistä. Rakastumisen, ihastumisen, tykkäämisen ja muun vastaavan voimakkuus muihin tunteisiin verrattuna kuvataan usein fysiologisten reaktioiden aiheutumisen kautta. Rakastumiseen liitettävä kehollinen ylivirittyneisyys johtuu aivoissa tapahtuvasta välittäjäaineiden vapautumisesta. Sananlaskuteksti on myös esimerkki siitä, kuinka perinteen alkupisteenä toimii populaarikulttuurin teos. Tällainen asetelma toimii sekä teoksen että perinneyksikön välittymisen edistämiseksi.

Esimerkki 4:

Rakkautta ensi silmäyksellä¹⁹⁵.

Sananlaskuteksti viittaa rakkauden kohtalonomaisuuteen ja mahdollisuuteen rakastua heti nähdessä rakkauden kohteen ensimmäistä kertaa. Jos rakkaus määritellään syväksi kiintymykseksi tai muuksi tunnesiteeksi, ei ensi silmäyksellä rakastumisen pitäisi olla käytännön tasolla mahdollista. Kuitenkin jos ihastuminen, tykästyminen tai muu rakkauden esiaste lasketaan mukaan niin todennäköisyydet kasvavat runsaasti. Riippumatta tästä, sananlaskutekstin teho piilee sen kuvaaman tilanteen epätodennäköisyydessä ja siinä, että rakkauden osapuolet

¹⁹³ K9, V18. Viittaus Juha Tapion musiikkikappaleeseen ”TSNEH”.

¹⁹⁴ Ks. esim. Anttila 2008, 12–14.

¹⁹⁵ SKS KRA PE 11 664.

kokevat tunnesiteensä erityiseksi. Ihastuminen voi myös näyttäytyä konkreettisina fysiologisina reaktioina, jotka tekevät kokemuksesta kehollisen.

Esimerkki 5:

Rakkaudella ei ole ääriviivoja¹⁹⁶.

Rakkauden selittämättömyyttä itsessään kuvaavien sananlaskutekstien arkkityyppinä pidettävä perinneyksikkö kertoo monimuotoisesta ja rajattomasta rakkaudesta. Tunnistamattoman muotoinen rakkaus ovat niin sanotun epämääritelmän kertovan sananlaskutekstin tulkinnan kohteena. Koska rakkaus sananlaskutekstin mukaan on luonteeltaan selittämätöntä, sen muotoa ja kokoa ei voida havaita. Keskeistä sen mukaan on juuri se, ettei sen aihe, rakkaus, ole selitettävissä, mutta se on silti olemassa juuri sellaisena kuin sitä kokeva yksilö sen kokee¹⁹⁷.

Esimerkki 6:

Rakkaus on sydänten avain¹⁹⁸.

Esimerkeistäni voimakkaimmin metaforallinen sananlaskuteksti sijoittuu kulttuuriseen ympäristöön, jossa sielun ja sydämen yhteys on hyvin kiinteä¹⁹⁹. Rakkaus nähdään sananlaskutekstissä keinona päästä lähelle toista ihmistä ja täten siis muodostaa sielujen välinen yhteys. Rakkauden rinnastaminen avaimeen ja siten samalla sydämen tai sen ympäristön rinnastaminen lukkoon kuvaa rakkauden voimakkuutta ja sen muodostaman yhteyden arvoa. Konkreettisessa ihmiselämässä nimenomaisesti arvokkaimmat asiat suljetaan lukkojen taakse.

Esimerkki 7:

Ei rakkaus kato aikaa eikä paikkaa²⁰⁰.

Rakkaus nähdään sananlaskutekstissä toimijana, joka saapuu yllättäen²⁰¹.

¹⁹⁶ SKS KRA Suomen Kuvalehden toimitus VK 94: 552. 1920.

¹⁹⁷ Nykynäkökulmasta tarkastellessa sananlaskutekstin voi tulkita osoittavan kaikille kuuluvan rakkauden arvoa.

¹⁹⁸ SKS KRA Saariluoma, Vilho 5230. 1922.

¹⁹⁹ Tyypillinen ajatus kristillisissä kulttuureissa. Ks. esim. Kaukonen 2012.

²⁰⁰ SKS KRA Palmén, R. 421. 1888.

²⁰¹ Toisen näkökulman sananlaskutekstiin tarjoaa se, että rakastuneet saattavat päätyä toteuttamaan rakkauden kehollista puolta ajassa ja paikassa, jossa se yleisesti koetaan epäsopivaksi.

Vertailukohtana voidaan nähdä tilanteet, joissa rakkautta etsitään tarkoituksenmukaisesti, mutta sitä ei löydy. Pariutuminen on menneisyydessä nähty ja usein yhä edelleen nähdään onnistuneen elämän edellytyksenä, tai jopa elämän tarkoituksena. Tästä näkökulmasta tarkastellen sananlaskuteksti voidaan nähdä jonkinlaisena lohdutuksena pariutumisen kestäessä toivottua kauemmin.

Esimerkki 8:

Rakkaus saa aasinki tanssimaan²⁰².

Sananlaskutekstin mukaan rakkaus sekä aiheuttaa että mahdollistaa selittämättömiä ja epätodennäköisiä asioita. Rakastunut ihminen toimii eri tavalla kuin on totuttua, esimerkiksi laittautua arkisiinkin tilanteisiin eri tavalla tai aloittaa uuden harrastuksen. Aasiin eläimenä liitetään kulttuurissa runsaasti erilaisia ominaisuuksia, mutta keskeisin tämän sananlaskutekstin kannalta on vakaus. Sitä ei pidetä eläimenä, joka vauhkoontuu tai toimii muutenkaan tavallisuudesta poiketen.

Esimerkki 9:

Tykkää kun hullu puurosta²⁰³.

Sananlaskutekstiä voidaan käyttää rakkauden lisäksi myös muissa käyttöyhteyksissä, mutta Rakkaudesta, rakkaudella -keruun vastaajista useampi mainitsi sen nimenomaisesti romanttiseen rakkauteen viittaavaksi. Rakkaus kuvataan sananlaskutekstissä joksikin, joka aiheuttaa epätodennäköistä toimintaa. Hulluudella tarkoitetaan mielenterveyden- tai kehityshäiriön aiheuttamaa toimintakyvyn alenemaa ja sananlaskupuheessa sitä käytetään usein verrannollisesti tyhmyyden kanssa²⁰⁴. Hulluksi kuvatun henkilön eriskummallinen mieltymys puuroon, ruoista tylsimpään ja harmaimpaan²⁰⁵, on siis epätodennäköistä, mutta voimakasta. Rakastuminen aiheuttaa sananlaskutekstin mukaan siis samankaltaisen reaktion.

²⁰² SKS KRA Someron Yhteiskoulu 80. 1947.

²⁰³ K9, V8.

²⁰⁴ Granbom-Herranen 2016b, 3–4.

²⁰⁵ Nykyajan näkökulmasta. Puuro on ravitsevaa ja tilannekohtaisesti myös juhlavaa. Menneisyydessä se on ollut usein myös parasta mitä on ollut saatavilla.

Esimerkki 10:

Hän on Peralta mun Amylle²⁰⁶.

Brooklyn Nine-Nine tv-sarjassa²⁰⁷ toisensa löytävät kaksi epätodennäköisen todennäköisesti toisillensa täydellisesti sopivaa hahmoa, lapsellisesti käyttäytyvä Jake Peralta ja pikkutarkasti sääntöjä noudattava Amy Santiago.

Sananlaskuteksti kuvaa rakastavaisten yhteensopivuutta. Samalla kaavalla voidaan varioida kenen tahansa omassa toimintaympäristössä toimiva sananlaskuteksti mainittuja henkilöitä vaihtamalla.

Esimerkki 11²⁰⁸:

Rakkauden silmät ovat sokiat²⁰⁹

ja sen variantit **Rakkaus o sokija syntyissä mut myöhemmin se näkköö kahel silmäl²¹⁰, Siin on olt järki kaukana rakkaus on sokia ja hullu²¹¹, Rakkaus on sokia, mutta avioliitto avaa silmät²¹², Rakkaus on kuuro, se ei kuule eikä niä²¹³, Rakkaus on kuuro ja sokkee²¹⁴, Rakastunut ihminen on sokia²¹⁵.**

Sananlaskutekstin mukaan rakkaus vaikuttaa ihmisen aisteihin ja mielenterveyteen heikentävästi. Tällä tarkoitetaan mielestäni sitä, että (vasta)rakastunut ei nää rakkauden kohteessa ilmeneviä vikoja tai sitä, että rakkaus ei herätessään välitä ulkoisista tekijöistä tai mieltymyksistä niihin. Jos kyseessä on sokeus vikoja kohtaan, ei sananlaskuteksti kuulu välttämättä tämän kulttuurisen mallin alle, vaan kuvaa enemmänkin vaarallista rakkautta²¹⁶.

Varianteissa on nähtävissä myös viittauksia rakkauden laantumiseen ajan tai

²⁰⁶ K9, V33. Viittaus tv-sarjaan.

²⁰⁷ Etsiväryhmän elämää kuvaava yhdysvaltalainen tilannekomediasarja.

²⁰⁸ Esimerkit 11 ja 12 sisältävät myös malleja siitä, kuinka sananlaskutekstit rakentuvat välillä itsensä päälle, varioituvat. Rakkausteemaisten sananlaskutekstien joukosta nousi esille kaksi selvästi eniten variaatioita omaavaa sananlaskua tai sananlaskunomaista ilmaisua.

²⁰⁹ SKS KRA Hyttinen, K. VK 22: 108. 1890.

²¹⁰ SKS KRA Vaitinen, A. 853. 1951.

²¹¹ SKS KRA Leppänen, H. KJ 82: 7913. 1957.

²¹² SKS KRA Karhu, J. 5382. 1936.

²¹³ SKS KRA Hirvonen, Aino 1799. 1955.

²¹⁴ SKS KRA Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 22139. 1943.

²¹⁵ Kuusi 1953. 366. *Stråhlman*.

²¹⁶ Ks. alaluku 5.3.

avioliiton myötä. Näissä tilanteissa rakastuneen silmät tai korvat kuvainnollisesti aukeavat ja rakkauden kohteen viat paljastuvat.

Esimerkki 12:

Rakkaus ei ole potaatti²¹⁷

ja sen variantit **Rakkaus ei ole potatti eikä lempi leikinkappale²¹⁸, Rakkaus ei oo potatti, et sen viskajais ikkunast ulos²¹⁹, Rakkaus ei oo potatti eikä pannurieska²²⁰, Rakkaus ejoo potaattia vaekka se tekköö samallaesia mukuloeta²²¹, Ei rakkaus oo mikkää potatti tai naurispaistikas, et sen ikkunast ulos viskaat²²², Rakkaus ei oo potatti, se on lanttupaistikas²²³, Rakkaus ei ole potattia vaan se on nauriinkaltaista²²⁴, Rakkaus ei ole mikkää potatti, vaan se on kuin kokonainen lanttu²²⁵, Rakkaus on se, joka potatit paistaa²²⁶, Ei rakkaus oo mikään paistinpannu²²⁷, Ei rakkaus ole mitään lusikkaruokaa²²⁸, Ei rakkaus ole kauhalla jaettavaa²²⁹, Ei rakkaus ole kupista juotavaa, eikä lusikalla syötävää, mutta se on punanen ja pyöree kuin peruna²³⁰, Rakkaus ei ole kuin peruna, että sen voipi syödä ja unhoittaa²³¹.**

Sananlaskujen rykelmä on kiehtova ajatusketju, joka rakentuu rakkauden ja juuresten luonteiden vertailulle. Rakkaus nähdään hankalasti selitettävänä, toisin kuin arkiset peruna, lanttu tai nauris²³². Rakkautta ei myöskään voi käsitellä samalla tavalla kuin ruokia tai juomia, sitä ei voi syödä tai juoda, ei annostella tai heittää pois. Rakkautta ei sovi myöskään kohdella kaltoin, unohtaen tai ulos

²¹⁷ SKS KRA Salokannel, J. KJ 39: 13 483. 1957.

²¹⁸ SKS KRA Turunen, Eno. A. 62. 1909.

²¹⁹ SKS KRA Paavolainen O.M. 1143. 1950.

²²⁰ SKS KRA Jääski, Enso 276. 1936.

²²¹ SKS KRA Lindman, Yrjö KT 95: 690. 1937.

²²² SKS KRA Leppänen, H. KJ 22: 7917. 1957.

²²³ SKS KRA Saukkonen, Eino KT 295: 163. 1959.

²²⁴ SKS KRA Heinonen, Anni KRK 92: 1195. 1935.

²²⁵ SKS KRA Oksanen, Juho KRK 111: 1741. 1935.

²²⁶ SKS KRA Tolkki, A. 839. 1958.

²²⁷ SKS KRA Pihlajamaa, Kauno. KRK 188: 50. 1936

²²⁸ SKS KRA Ikola, J.O. 1419. 1922

²²⁹ SKS KRA Saariluoma Vilho 5111. 1922.

²³⁰ SKS KRA Jurva, H. 157. 1892.

²³¹ SKS KRA Karhu, J. 5384. 1936.

²³² Pääteltävissä on, että peruna on luetelluista juureksista arkisin, rakkaus on sananlaskuteksteissä enemmän nauriinkaltainen tai kokonainen lanttu kuin peruna.

viskaten. Selittämättömän rakkauden kuvaajana rakkaudesta ja potaateista kertovat sananlaskutekstit toimivat juuri verraten selittämätöntä helposti selitettävään. Rakentuessaan itsensä päälle sananlaskutekstien variantteihin on muodostunut pohdintaa siitä, mitä se rakkaus sitten voisi olla, kun se ei peruna ainakaan ole. Sen lisäksi, että rakkaus kuvataan vaikeasti selitettäväksi, tehdään sananlaskutekstien varianteissa myös oletus rakkauden hauraudesta ja todetaan sen olevan arvokasta, arjen yläpuolella olevaa – juhlavaa. Ruoan arvo usein käytettynä metaforana selittyy agraarikulttuurilla, se oli elämän keskeinen ylläpitäjä, jonka riittävyys oli jatkuvan jännityksen kohde.

Selittämätön rakkaus on ollut siis osa rakkaudesta kertovaa sananlaskupuhetta ja siten suomenkielistä kulttuuria vuosisatojen ajan. Huomionarvoisena pidän myös sitä, että perunoita ja rakkautta käsittelevä esimerkki 12 on myös esiintynyt arkistolähteissä vuosien 1892 ja 1959 välillä eli 67 vuoden ajan. Se on useamman sukupolven elinaika ja variantit kertovat käytetyn kielen sopeutumisesta aikaan, tilanteeseen ja ympäristöön. Yhtä pitkälle ajalle levittäytyy myös esimerkin 11, rakkauden vuoksi tapahtuvaan aistien heikentymiseen liittyvät variantit.

Sananlaskujen ja sananlaskunomaisten ilmaisujen käytössä on tapahtunut nähdäkseni myös asenteellinen muutos ajan kuluessa. Useimmat vanhemmista sananlaskuteksteistä pyrkivät selittämään rakkautta sulkemalla pois asioita, joita ne eivät ole tai mitä ne eivät tee. 1980-luvulla kerätyissä PE-keruun sananlaskuteksteissä ja tätä tutkielmaa varten kerätyissä sananlaskuteksteissä on kuitenkin toisin. Rakkaus nähdään lähes poikkeuksetta jonkin tietyn hankalasti selitettävän asian aiheuttajana. Rakkaus syttyy yhdellä katseella ja tuo epätodennäköisen parin yhteen. Päätelmäni tästä asenteen tai katsontatavan muutoksesta on se, että ihmiset, mukanaan sananlaskutekstien käyttäjät, ovat tietoisesti pyrkineet ymmärtämään enemmän romanttisen rakkauden luonteesta ja uskaltaneet ilmaista omia käsityksiään asiasta. Tämä kertoo mielestäni kulttuurin muutoksesta, jossa rakkaudesta puhuminen on muuntunut epäilevän kiinnostuneesta toteavammaksi ja selitystä etsiväksi.

4.2 Rakkaus on tavanomainen

Rakkaus nähdään sen tavanomaisuutta kuvaavissa sananlaskuteksteissä kieltämättä hyvänä ja tavoiteltavana asiana, mutta toimijana se on voimakkaasti olosuhteiden armolla. Rakkaus on ikään kuin haavoittuvaisena muiden tunteiden joukossa. 1700-luvulta peräisin oleva esimerkki 13 on keräysajankohdan perusteella tämän kulttuurisen mallin vanhin sananlaskuteksti. Myös vaurauden ja rakkauden keskinäistä suhdetta käsittelevät esimerkit 18 ja 19, sekä suoran seksuaalinen esimerkki 21 ovat keruuajankohdaltaan vanhoja, 1800-luvulta. Muutoin rakkauden tavanomaisuutta kuvaavat sananlaskutekstit ovat painottuneet maailmansotien väliselle ja jälkeiselle ajalle. Tämän kulttuurisen mallin rakkaus tai sen aiheuttamat ilmiöt ovat arkisia, heikkoja – ei ihmeelliseksi koettuja. Tästä johtuu kulttuurisen mallin nimi: rakkaus on tavanomainen.

Esimerkki 13:

Siellä kieli, kussa kauna; siellä mieli, kussa armas²³³ ja Kussa kipu, siinä käsi; siinä silmä, kussa armas²³⁴.

Rakkaus rinnastuu tässä sananlaskutekstissä katkeruuden tunteen kanssa. Kaunan kohde saa huomion ihmisen puheessa ja toiminnassa, kun taas mieli ja katse puolestaan vaeltavat rakkauden kohteen luo. Sananlaskutekstin sävy on tulkittavissa kiusoittelevaksi, jos oletetaan, esimerkiksi että sen vastaanottaja toimii rakastuneena esimerkin 8 mukaisesti epäjohdonmukaisesti. Sananlaskutekstin osat toimisivat myös irrotettuina toisistaan, mutta yhdessä muodostavat kalevalamittaisen²³⁵ kokonaisuuden. Kauna sanana voi olla myös monimerkityksinen, sillä nykyisin yleisesti tunnetun merkityksensä lisäksi sillä tarkoitetaan myös jyvän kuorta, joiden tulisi irrota jauhoja tehtäessä. Näin ollen huonosti siivilöidyn jauhun myötä kauna voi päätyä kielelle myös konkreettisesti.

²³³ Kuusi 1953, 368. *Ganander*.

²³⁴ Kuusi 1953, 368. *Porthan*.

²³⁵ Laajasti käytettävä nimitys itämerensuomalaisen kielialueen runonlauluperinteessä käytetylle runomitalle nelipolviselle trokeelle. Leino 1994, 56–74.

*Esimerkki 14:***Ei rakkaus mitään ilman sukia²³⁶.**

Sananlaskuteksti tunnistaa rakkauden tärkeäksi tekijäksi, mutta elinolosuhteet ovat tekijänä sitä voimakkaammat. Sukkien puuttumisella viitataan heikkoon taloudelliseen tilanteeseen ja esimerkiksi sen aiheuttamaan kylmyyteen. Rakkaus on siis ikään kuin kuolevaisena ympäristön armoilla muiden tunteiden joukossa. Sukilla voidaan viitata myös taloudenhoidollisiin tai yhteistalouden muodostamiseen liittyviin asioihin. Rakkaus ei ole menneisyydessä ollut aina riittävä syy esimerkiksi avioitumiseen, vaan tulevien puolisoitten sukuineen on täytynyt tuoda uuteen talouteen tietty määrä tiettyjä hyödykkeitä. Sukat voivat viitata tällaisiin hyödykkeisiin.

*Esimerkki 15:***Rakkaus ei velliä höystä²³⁷.**

Kuten esimerkissä 14, rakkaus ei mahda ympäristössä vallitseville muille tekijöille mitään. Sukkien puuttumisen kuvastaman kylmyyden sijaan ongelmana on tässä tapauksessa kuitenkin nälkä, jota rakkaus ei kykene selvittämään. Esimerkit 14 ja 15 voidaan nähdä varoituksia eri sosiaaliluokkien välisistä avioliitoista.

*Esimerkki 16:***Ei sitä ennen puhuttu rakkaudesta mitään, tykärhin vaan²³⁸.**

Sosiaalisessa konstruktiossa rakkaus, kuten muutkin kulttuuriset ilmiöt voivat olla ihmisille myös tuntemattomia. Näin voi tapahtua, jos toimintaympäristössä ei ole asiasta puhuttu, eikä asia ole muutenkaan yhteisestä tietojärjestelmästä yksilön omiin tietoihin päätenyt. Tällaisessa tilanteessa ihmisen sisältä tuleville ilmiöille voi kuitenkin ajatella olevan myös muita nimityksiä, joita tilanteessa verrataan uuteen ilmaisuun tai tietoon. Esimerkin sananlaskuteksti tulkitsee rakkauden teennäiseksi epätunteeksi, joka on pelkkää keruuhetken nykyaikaan ja sen jälkeiseen aikaan

²³⁶ SKS KRA Mäkinen, Eino 2028. 1936.

²³⁷ SKS KRA Palukka, Fiina. KRK 216: 641. 1935.

²³⁸ SKS KRA Tuomaala, V. 1833. 1947.

sidoksissa olevaa puhetta. Tunne, tykkääminen, itsessään ei ole muuttunut, siitä vain puhutaan eri tavalla.

Esimerkki 17:

Pappi, lukkari, talonpoika, kuppari, rikas, rakas, köyhä, varas²³⁹.

Lista ammateista ja ominaisuuksista on sananlaskutekstiä enemmän loru, joka liittyy lasten tai nuorten leikkiin. Leikki perustuu kiusoittelulle ja siinä jaetaan nimikkeitä joko leikkiin osallistuville henkilöille tai esimerkiksi listalle nimiä, jotka leikkiin osallistuvat henkilöt ovat valinneet. Toiset nimikkeet, joita siinä jaetaan ovat ikään kuin ennalta määrätty positiivisiksi, kuten rikas, toiset negatiivisiksi, kuten köyhä, rakas ja varas ovat puolestaan ristiriitaisempia tunteita herättäviä nimikkeitä. Erilaiset leikit toimivat harjoituksena parisuhteen ja rakkauden instituutioiden harjoittamiseen myöhemmin elämässä ja esimerkiksi siihen, kuinka rakkaudesta, tai tykkäämisestä puhutaan.²⁴⁰

Esimerkki 18:

Rakas pian vihastuu, rikas pian köyhäks tulee, mut' kaunis on aina kaunis²⁴¹.

Rakkaus ei ole ainoa syy pariutua ja se voidaan myös kokea vähättelyn arvoiseksi. Sananlaskuteksti korostaa ulkonäön arvoa ihmisessä. Sanotaan myös, että kauneus on katoavaista, mutta tässä sananlaskutekstissä se todetaan ainakin rakkautta ja rikkautta pysyvämmäksi ominaisuudeksi. Sananlaskuteksti on tulkittavissa erityisesti varakkuuden, mutta myös rakkauden merkitystä vähätteleväksi puolisoa valittaessa.

Esimerkki 19:

Kaikkihan rakkaita ovat vuan harvat rikkaita²⁴².

Selittämättömän rakkauden teeman sananlaskuteksteissä rakkaus näyttäytyy nimenomaisesti harvinaislaatuksena ja yksilöllisenä. Tässä ja useissa muissa rakkauden tavanomaisuutta kuvaavissa sananlaskuteksteissä kuitenkin rakkaus on liiankin yleistä. Sananlaskuteksti kannustaa vaurastumiseen, omin voimin tai

²³⁹ SKS KRA PE 11 689. Lajiltaan enemmän loru kuin sananlasku tai sananlaskunomainen ilmaisu.

²⁴⁰ Anttila 2008, 12–18

²⁴¹ SKS KRA Sallgén, H.J. 199. 1891.

²⁴² SKS KRA Kinnunen, Hilda 1350. 1885.

kumppanin valitsemisen kautta. Sen mukaan kuka vaan voi olla rakastettu, mutta rahat eivät riitä kaikille.

Esimerkki 20:

Minkä rakkaus rakentaa, sen riita hajoittaa (sanotaan epäsovusta)²⁴³.

Rakkaus on tässä sananlaskutekstissä hajoavaa, katoavaista ja altis ympäristön ja rakastavaisten toiminnan aiheuttamille ongelmille. Näin ollen se ei siis ole mitään sen ihmeellisempää kuin tavanomaisuutta. Riitely ja epäsovu ovat vähintään yhtä voimakkaita tekijöitä ja ilmiöitä kuin rakkaus. Se, että rakkautta ja riitelyä verrataan toisiinsa muistuttaa myös siitä, että rakkaus on ilmiönä pelkkää tunnetta laajempi, esimerkiksi siis myös toimintaa.

Esimerkki 21:

Rakkaus raon täyttää, mulkut perseen peittää (munat pillun peittää)²⁴⁴.

Rakkauden tunne on vain osa kumppanuutta. Sillä on oma roolinsa, kuten on myös rakkauden kehollisuudella. Sananlaskuteksti ikään kuin luo vertailuasetelman ihmisen seksuaalisen halun ja halun rakastaa välille. Sananlaskuteksti toimii ikään kuin muistutuksena rakkaussuhteeseen asetetuista normeista, joihin kuuluu myös seksuaalinen puoli, mutta samalla toteaa, että rakkaus täyttää raon, johon pelkkä seksuaalinen puoli ei kykene.

Esimerkki 22:

Olet elämäni rakkaus²⁴⁵.

Elämän rakkaudella viitataan koetun rakkauden ja samalla rakastetun ainutlaatuisuuteen²⁴⁶. Sananlaskuteksti on rakkaudentunnustus, jossa rakkauden kohde nostetaan kaiken muun yläpuolelle, luoden oletuksen siitä, että jokaiselle on yksi oma elämän rakkaus. Elämän rakkauden nimenomainen ainutlaatuisuus voidaan siten tulkita myös laajemmin kuin henkilökohtaiseksi, ikään kuin jokaiselle kuuluvaksi. Täten rakkaus on sananlaskutekstin mukaan tavanomaista.

²⁴³ SKS KRA Leppänen, Jalmari 646. 1937.

²⁴⁴ SKS KRA Lönnrot, Elias 11. 1948. Lönnrotin keruut sijoittuvat vuosiin 1828–1839.

²⁴⁵ K9, V1.

²⁴⁶ Näin yksinkertaistettuna sananlaskuteksti voisi nousta esille myös selittämättömän rakkauden ilmauksena.

Esimerkki 23:

Tuli rypy rakkauteen²⁴⁷.

Parisuhdeongelmia kuvaava sananlaskuteksti rinnastaa rakkauden kankaaseen, tai muuhun rypistyvään materiaaliin. Rypyillä tarkoitetaan rakkauden yhteydessä vastoinkäymisiä, mutta kuten kankaaseenkin syntyvät rypyt, on ne usein silitettävissä tai selvitettävissä. Mielestäni sananlaskutekstissä on hieman vähättelevä sävy, ja koenkin sen mahdolliseksi käyttötilanteeksi sellaisen, jossa sen vastaanottajaa pyritään kannustamaan asian selvittämiseen. Huomionarvoista on mielestäni myös se, että myös ihmisen iho rypyyntyä, mutta ihon rypyt eivät ole korjattavissa samalla tavalla kuin kankaan. Sananlaskutekstin voisi siis tulkita myös rakkauden pysyvänä vaurioitumisena, jopa arpeutumisenä.

Esimerkki 24:

Ei auta rakkaus kuolemassa²⁴⁸.

Rakkauden vertaaminen muihin elämässä vaikuttaviin tekijöihin jatkuu verraten sen voimakkuutta kuoleman kanssa. Toisin kuin esimerkkien 14 ja 15 kylmyys ja nälkä, on kuolema peruuttamaton ja kieltämättä voittamaton. Näen sananlaskutekstin vastalauseena ajatukselle siitä, että rakkaus on suurin voima maailmassa. Rakkautta tosin on mielestäni mielekästä puolustaa kuolemaa vastaan sillä, että kuolema on konkreettista ihmisen fysiologisen toiminnan päättymistä, mutta rakkaus on tunnetta ja toimintaa, joka mahdollisesti ollessaan ei-yksipuoleista jatkaa olemassaoloaan myös sen osapuolen kuoleman jälkeen. Sananlaskuteksti ei myöskään näe ihmistä sellaisena psykofyysissosiaalisena kokonaisuutena, joka se on. Vaikka rakkaus ei varsinaisesti kuolemaa vastaan auttaisikaan, on rakastaminen ja rakastettuna oleminen tunteita, jotka kannustavat jaksamaan kuoleman ollessa lähellä.

Ajallinen painotus osoittaa nähdäkseni sen, että rakkaus on alettu 1900-luvun aikana alettu nähdä enemmän osana tavallista ihmiselämää ja arkea. Siitä on voitu

²⁴⁷ SKS KRA PE 15 204.

²⁴⁸ SKS KRA Mäntän Yhteiskoulu 1819. 1947.

puhua tavanomaisena asiana. Arkisuuden rinnalla sananlaskuteksteistä on nähtävissä olosuhteiden yliote rakkautta vastaan. Rakkaus ei ole riittävän voimakas nälkää, kylmää tai kuolemaa vastaan. Rakkaus on katoavaista, rikkoutuvaa ja vaikka se ei hajoaisi, se ryppyntyy. Rakkaus on vain osa rakastavaisten välistä suhdetta ja se vaatii muita tekijöitä riittääkseen ja kestääkseen.

Vaikka aiemmatkaan vuosisadat eivät Suomessa tai muutenkaan maailmalla ole olleet nälänhädistä, sodista, sairauksista ja muista vaikeuksista vapaita, on 1900-luvun ensimmäinen puolikas maailmansotineen, kulkutauteineen ja ideologisine muutoksineen vaikuttanut varmasti ihmisten tapaan jäsentää maailmaa ja rakkautta siinä sivussa. Kenties hienoinen pessimismi romanttisen rakkauden puhtaan ihailun sijaan on sopinut ajalle, jolloin pelko kodin, läheisten ja oman hengen menettämisestä on ollut läsnä entistä enemmän. Sananlaskutekstien kuvastama asenne rakkauden tavanomaisuutta kohtaan on kuitenkin kokenut nykyaikaa lähestyessä myös käänteeseen positiivisuuteen.

Se, että ylipäänsä puhutaan elämän rakkaudesta ja että rakkaus rikkoutumisen sijaan ryppyntyy, puhuu mielestäni rakkauden ja rauhan palaamisesta arkielämään. Esimerkin 17 lorun mukainen rakkauden omaksuminen osaksi leikkiä, sekä laajemmin lasten ja nuorten kulttuuria²⁴⁹ kertoo puolestaan siitä, että aihe on ollut näkyvillä kodeissa ja erilaisissa kulttuurin tuotteissa. Tavallisen, heikon ja harvinaisen, ihmeettömän rakkauden sijaan rakkaudesta on siis tullut nimenomaisesti tavanomainen, arkinen ja yleinen ilmiö, josta jokainen voi haaveilla.

Omasta mielestäni mielenkiintoisimman näkökulman ja asenteen romanttiseen rakkauteen ottaa kuitenkin esimerkki 16. Sananlaskuteksti painottaa rakkauden olleen aina olemassa, mutta että siitä vain puhutaan keruuhetken nykyajassa, eli vuoden 1947 paikkeilla, uudella tavalla. Tästä sananlaskutekstistä on siis suoraan

²⁴⁹ Rakkaudesta, rakkaudella -keruun vastaajat muistavat rakkauteen liittyviä leikkejä olleen esimerkiksi Pussauskoppi (K10; V3, V8, V9 ja 7 muuta), pusuhippa (K10; V17, V39, V51 & V52) terälehtien nyppiminen (rakastaa, ei rakasta) (K10; V13, V31, V34 & V36) rakkausprosenttien laskeminen (K10, V36), sekä tyttö- ja poikabakteerit (K10, V54). Muistoja nuoruudesta liittyy myös esimerkiksi musiikkikappaleiden sanoituksiin.

luettavissa, että suhtautuminen rakkauteen on muuttunut niin selkeästi, että sananlaskutekstin käyttäjä on kokenut muutosta käsittelevän sananlaskutekstin olevan nimenomaisesti sananlaskuteksti.

4.3 Rakkaus on vaarallinen

Rakkauteen ja sen aiheuttamaan haavoittuvaisuuteen liittyy runsaasti erilaisia vaaroja, joita kulttuurisen mallin esimerkkisananlaskutekstit kuvaavat. Vaarallista rakkautta kuvaavan kulttuurisen mallin sananlaskutekstit ovat sijoitettavissa edellisiä kulttuurisia malleja suppeammin aikajanelle. Kulttuurisen mallin esimerkit kuvaavat rakkauteen liittyviä riskejä ja muuta mahdollisesti tai jopa varmasti vaaralliseksi koettavaa. Tästä syystä kulttuuriseen malliin liitetty määrittely on vaarallisuus.

Esimerkki 25:

Rakkaus peittää viat²⁵⁰ ja Rakkaus peittää paljon rikoksia²⁵¹.

Turvattoman ja vaarallisen rakkauden perusteena voidaan pitää sitä, että rakkauden kohteessa esille tulevat huonot puolet, viat tai vaarallisuus peitetään rakkauden alle. Nämä sananlaskutekstit kertovat juuri siitä, kun rakastamiselle annetaan kenties liian suuri arvo oman hyvinvoinnin kustannuksella. On kuitenkin myös huomionarvoista, että rakkaus nähdään sananlaskuteksteissä nimenomaisesti anteeksi antamisen mahdollistajana, mikä on sinänsä hieno ominaisuus.

Esimerkki 26:

Rakkaus ja hajuvesi haihtuvat pian²⁵².

Rakkaus on voimakas tunne, esimerkin 7 mukaisesti saattaa syttyä yllättäen. Yhtä nopeasti se saattaa myös laantua, jonka vuoksi esimerkiksi rakkauden

²⁵⁰ SKS KRA Suomen Kuvalehden toimitus VK 94: 550. 1920.

²⁵¹ SKS KRA Palukka, Fiina. KRK 216: 531. 1935.

²⁵² SKS KRA Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 17840. 1943.

alkuhuumassa tehtyjä päätöksiä saattaa joutua katumaan. Rakkaus saattaa myös perustua valheelle tai epäaitoudelle, kuten ihmisen tuoksu luontaisen tuoksun ollessa peitettynä hajurvedellä.

Esimerkki 27:

Rakastunut ihminen on kun märennyt kengän pohja²⁵³.

Esimerkkien 8, 9 ja 11 mukaan rakkaus tekee muutoksia ihmisen mieleen, aiheuttaen esimerkiksi epätodennäköistä tai outoa toimintaa. Tämän sananlaskutekstin mukaisesti pahimmassa tapauksessa ihminen ei ole lainkaan oma itsensä, vaan muuttuu huonoksi, pilaantuneeksi versioksi itsestään. Tällä mädäntymisellä voidaan tarkoittaa esimerkiksi harkitsemattomuutta tai yleistä toimintakyvyn laskua, joka voi vaikuttaa arkipäiväiseen elämään, työntekoon tai sovituista asioista kiinni pitämiseen.

Esimerkki 28:

Rakkaus vie viisaalta puol mieltä, hullulta kaekki²⁵⁴.

Kuten esimerkissä 27 todettiin, rakkaus vaikuttaa rakastuneen toimintakykyyn. Tässä sananlaskutekstissä rakastumisen vaikutus mieleen mitataan viisauden kautta. Viisaalta rakkaus vie puoli mieltä, mutta viisaan vastakohtaksi mainittu hullu menettää koko mielen. Viisaudella voidaan tarkoittaa tässä yhteydessä kykyä toimia järkevästi, esimerkiksi päätöksiä tehdessä. Järkevien päätösten tekemisen kyvyn menettäminen aiheuttaa ihmiselle vaaran.

Esimerkki 29:

Rakkaus on ankara ja lempi kova, siihen kuolee seisaalleen ja silimät jäävät auki²⁵⁵.

Rakkauden ja kuoleman suhdetta tarkasteltiin esimerkissä 24, mutta rakkauden, siihen liittyvien ongelmien tai sen päättymisen aiheuttama kuolema on ikään kuin päinvastainen ajatus. Sananlaskutekstissä ei ole kuitenkaan kyse konkreettisesta kuolemasta, vaan siitä että ihminen, joka näitä edellä mainittuja vastoinkäymisiä

²⁵³ SKS KRA Lehtinen, T. VK 52: 318. 1885.

²⁵⁴ SKS KRA Saarinen, Elma KT 284: 478. 1957.

²⁵⁵ SKS KRA Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 24013. 1943.

kohtaa kokee tuntevansa kuoleman sisällään. Tämä oletettu kuvainnollinen kuolema, kuolemisen kaltainen tunne jättää ihmisen myös seisaalleen ja silmät auki.

Esimerkki 30:

Kyllä rakkaus valehtelevaan opettaa²⁵⁶.

Rakkauteen on hyvä liittää esimerkiksi seuraavat asiat: avoimuus, rehellisyys ja haavoittuvuus. Valheet puolestaan ovat nimenomaisesti niihin tuhoten vaikuttavia tekoja. Sananlaskuteksti kertoo ihmisen tarpeesta sopeutua rakkauden kohteensa mieltymyksiin, esiintyä mielestään itseään parempana ja vältellä konflikteja. Valehtelevaan oppiminen kuitenkin on rakkaudelle haitallista ja synnyttää entistä enemmän konflikteja.

Esimerkki 31:

Rakkaudessa se hevonenkii potkii²⁵⁷.

Ainakin koulujen pihoilta ja vanhempien selityksistä tuttu sananlaskuteksti viittaa kyvyttömyyteen ilmaista kiinnostumista sanoilla. Se liitetään erityisesti tilanteisiin, joissa pojat kiusaavat, ja se oikeutetaan sillä että se on poikien tapa toimia kiinnostusta osoittaessa. Tämä toiminta ja siihen liittyvä sananlaskuteksti ylläpitää kulttuuria, jossa miessukupuolisille on mahdollista toimia epäsopivalla tavalla tai rikkoa lakeja ilman seuraamuksia tai jopa kannustettuna ja ymmärrettynä sukupuolelle ominaisiin toimintatapoihin vedoten²⁵⁸.

Esimerkki 32:

Rakkaus on kuin porraspuu, johon moni kompastuu²⁵⁹.

Sananlaskutekstissä rakkaus nähdään vaikeana lajina, mitä se yleisesti ottaen onkin. Epäonnistunut rakkaustarina on aivan yhtä yleinen, ellei yleisempi kuin onnistunutkin. Kyseessä on siis nähdäkseni lohdullinen toteamus siitä, että

²⁵⁶ SKS KRA Lehtinen, T. VK 52: 211. 1895.

²⁵⁷ SKS KRA Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 29781. 1944.

²⁵⁸ Tästä esimerkkinä myös sananlaskuteksti ”Pojat on poikia”. Kuriositeettina on mainittava myös se, että hevoset ja niiden hoito kuului agraarikulttuurissa miehille, rakkaudesta potkiminen voisi siis olla ikään kuin hevosilta opittua.

²⁵⁹ SKS KRA PE 11 659. Vastaajan oma numerointi: 472.

vaikeudet, kivut ja epäonnistumiset rakkaudessa ovat tavallisia ja vaikka ne tuntuvat voittamattomilta, on moni muukin kompastunut ja lopulta noussut ylös.

Käyttämäni esimerkit ovat jaettavissa vielä kolmeen alaryhmään. Ensimmäiseen kuuluvat esimerkit (27, 28, 29 ja 32) kuvaavat sellaista tilannetta, jossa itse rakkaus aiheuttaa kokijalleen kipua tai toimintakyvyn heikkenemistä. Näiden esimerkkien mukaan siis itse rakkaudelle altistuminen aiheuttaa vaaran.

Sananlaskutekstit pyrkivät toimimaan silmien avaajana omalle epätavalliselle käytökselle tai muistuttamaan siitä, että rakkaushanke voi myös epäonnistua.

Toiseen alaryhmään kuuluvat esimerkit (26 ja 30) kuvaavat rakkautta, joka aiheuttaa vääryyttä tai vääryyttä, jolle puolestaan koko rakkaus perustuu.

Esimerkin 30 yhteydessä romanttiseen rakkauteen yhdistyvät avoimuuden ja rehellisyyden ominaisuudet. Rakkauteen vajotessaan ihminen ikään kuin riisuu itsensä ensinnäkin aseista, mutta myös suojuksista, tehden itsestään haavoittuvaisen.

Sananlaskutekstit siis muistuttavat varomatonta rakkauteen liittyvistä vaaroista, kaikki ihmiset kun eivät ole hyvällä asialla tai toimi rakkauteen liittyvissä asioissa rehellisesti. Kolmanteen alaryhmään kuuluvat esimerkit (25, 26 ja 31) kuvaavat rakkautta, jonka muka pitäisi oikeuttaa väärät teot tai aiheuttaa niiden hyväksyminen. Erityisesti yhteiskunnallisesta näkökulmasta tällainen värien tekojen oikeuttamiseen ohjaaminen on mielestäni jopa suurempi vaaratekijä kuin toisen alaryhmän suorat vääryydet. Sananlaskutekstit, joilla pyritään oikeuttamaan vääryyttä normalisoivat ja ylläpitävät kulttuuria, jossa vääryyttä kokevan tulisi hyväksyä asemansa ja esimerkiksi sietää erilaisia henkisen ja fyysisen väkivallan muotoja tai epävarmuutta - rakkauden vuoksi.

Esimerkit ovat vain esimerkkejä, mutta voiko aikajanani suppeus tämän kulttuurisen mallin kohdalla kuvastaa yleistä asenteen muuttumista? Jos voi niin asenteen muuttumisen voi nähdä useammalla eri tavalla. Rakkauteen itseensä asennoitumisen voidaan nähdä muuttuneen kevyemmäksi, jolloin esimerkiksi sen epäonnistuminen ei aiheuta niin suurta surua. Suhtautumisen suoranaisempiin

vaaroihin puolestaan voi nähdä muuttuneen huolettomammaksi, jos niistä ei enää koeta tarpeelliseksi varoittaa. On kuitenkin todennäköistä, että kyse on kuitenkin monen tekijän, kuten esimerkiksi kulttuurin muutokseen liittyvästä sananlaskutekstien tuntemattomuudesta²⁶⁰ tai sukupuolten epätasa-arvoon liittyvän puheen avoimuuden muutoksesta²⁶¹, summasta.

4.4 Rakkaus on ylivoimainen

Ylivoimaista rakkautta kuvaavat sananlaskutekstiesimerkit sijoittuvat aikajanelle kaikista suppeimmin, niiden keruuajankohdat ovat 1800-luvun lopulta 1900-luvun ensimmäiselle puoliskolle. Sananlaskutekstien kuvaama rakkaus kaikkein vahvimpana voimana viittaa ajatukseen siitä, miten ihminen on lähtökohtaisesti hyvä. Rakkauden ylivoimaisuus sitoutuu nähdäkseeni myös muihin kulttuuriin malleihin, joissa rakkaus toimii. Ylivoimaisuus on selittämätöntä ja tavanomaista, mutta samalla myös vaarallista. Kutsun tämän kulttuurisen mallin rakkautta ylivoimaiseksi, sillä se kuvataan nimenomaisesti sellaisena. Rikkoutumaton, tuhoutumaton, pysäyttämätön, kulumaton, voittamaton. Tällaiset ominaisuudet ovat niitä, joita ylivoimaisen rakkauden kulttuuriseen teemaan liitetyt sananlaskutekstit rakkauteen yhdistävät.

Esimerkki 33:

Ei luku rakkautta riko²⁶².

Esimerkin 11 sananlaskutekstissä korostettiin avioliiton aiheuttavan rakkauden heikentymistä. Tässä sananlaskutekstissä kuitenkin todetaan päinvastoin.

Rakkauden lukeminen tarkoittaa vihkimistä eli avioliiton solmimista. Rakkaudelle ei

²⁶⁰ Perinteenkeruun ja -tutkimuksen eräänä ongelmana voidaan pitää sitä, että kerätty materiaali näyttäytyy yleisön silmissä usein ikään kuin museoidulta. Mielleyhtymä puhuttaessa sananlaskuista tai perinteestä yleisesti on se, että sen pitäisi olla jotain ikivanhaa ja viisasta, vaikka elävässä kielessä ja kulttuurissa uusia sananlaskuja ja muuta perinnettä syntyy jatkuvasti.

²⁶¹ Esimerkiksi #metoo -liike ja sen aiheuttaneet, mahdollistaneet ja siitä johtuneet tekijät ja tapahtumat. Ks. esim. Chandra & Erlingsdóttir 2021, 1–23.

²⁶² Kuusi 1953, 369. G.F. Melart.

siis koeta aiheutuvan haittaa avioitumisesta, vaan enemmänkin sananlasku kehottaa avioitumaan ajoissa. Tämä liittyy enemmän tai vähemmän siihen, että kehollisen rakkauden on kristillisissä kulttuureissa opetettu kuuluvan vain avioliittoon²⁶³. Sarkastinen näkemys sananlaskutekstiin voisi olla se, että rakkaus selviää jopa avioliitosta.

Jo aiemmin esimerkissä 11 käsiteltävä avioliitto rakkauden laannuttajana juontuu ajalta, jolloin avioparin yhteiselo, esimerkiksi saman katon alle muuttamisen muodossa, alkoi vasta avioliiton solmimisen jälkeen. Samasta lähtökohdasta ovat alkujaan myös sananlaskutekstien inhottavasti sukupuolittuneet tulkinnat²⁶⁴, joiden taustaoletuksena nainen on nähty stereotyyppisesti avioliitossa pihtaavaksi tiukkapipoksi. Stereotyyppisesti mies puolestaan paljastuu avioliiton solmimisen jälkeen, tai viimeistään lapsen saamisen jälkeen yöjuoksuilla käyväksi juopottelijaksi. Seksuaalisten ja avioliittolisten roolien suhde rakkauteen on mutkikas kuvio, mutta näiden roolien tarkoituksena on ollut, ja valitettavasti on yhä sukupuolen sosiaalisen ja kulttuurisen esittäminen oletetulla ja hyväksytyllä tavalla²⁶⁵. Myös rakastamisen toteuttamiseen liitetään samankaltaisia haitallisia sukupuoleen liitettyjä oletuksia.

Esimerkki 34:

Rakkaus ei väsy²⁶⁶ ja Rakkaus ei ruostu²⁶⁷.

Väsymätön ja ruostumaton rakkaus on kuvaus tunteesta, joka koetaan ainutkertaiseksi ja ikuiseksi. Rakkaus esitetään tekijänä, joka auttaa ihmisen tai rakastavaiset läpi vaikeistakin tilanteista. Ruosteella tarkoitetaan ajan myötä tapahtuvaa rapistumista. Todellisen ruosteen syntymistä voidaan ehkäistä hyvällä

²⁶³ Tälle on myös vastavoima, kuten esimerkiksi aiemmin tutkielmassa esitetty sananlasku ”Ei *cunnus* (vittu) vihkien parane”. Tämä sananlaskuteksti kuvaa miessukupuolelle annettua kulttuurista etuoikeutta olla seksuaalisesti aktiivinen jo ennen avioliittoa, vastaavasti naissukupuolelta vaaditaan yleisesti yhä neitseellistä käytöstä. Erityisesti naimaton tai yleisesti toiseen ihmiseen sitoutumaton seksuaalisesti aktiivinen nainen koetaan sosiaalisesti poikkeavaksi ja täten voi joutua häpeän alaiseksi.

²⁶⁴ Esittämäni stereotypiat ovat vain yksi sukupuolten epätasa-arvoa kuvaava näkökulma.

²⁶⁵ Löfström 1999, 159–177.

²⁶⁶ SKS KRA Palukka, Fiina KRK 216: 502. 1935.

²⁶⁷ SKS KRA Ähtärin Peränteen nuorisoseura 1385. 1949.

huolenpidolla, ja vaikka tämän sananlaskutekstin mukaan sitä ei rakkauden ylläpitoon vaaditakaan, on mielestäni samat ohjeet hyvä pitää mielessä.

Esimerkki 35:

Rakkaus ei katso esteihin vaan miten ne parhaiten voitaisi²⁶⁸.

Sananlaskuteksti antaa rakkaudelle luonteen lisäksi myös tavan katsoa ympärilleen. Aistit sumentuneena rakkautta päin kulkeminen voi olla ihmisille vaarallista. Lopulta kuitenkin varmin tapa menettää rakkaus, tai ainakin sen kohde, on nähdä tilanteessa pelkät haasteet. Ylivoimainen rakkaus on sananlaskutekstin mukaan siis analyttinen ja voitontahtoinen.

Esimerkki 36:

Rakkaus rikkoo lain²⁶⁹.

Tulkitsen lain tässä tapauksessa tavoiksi ja normeiksi, jolloin sananlaskutekstin voi tulkita esimerkiksi siten, että rakkaus voittaa normalisoidun tavan, jossa kumppanit tulisi valita esimerkiksi oman sosioekonomisen luokan sisältä tai laajemmin esimerkiksi oman uskonnon tai ihoväriin mukaisesti. Käytännössä sananlaskuteksti kertoo siitä, että ihmiset merkitsevät rakkaudessa, eivät heidän taustansa. Rakastuminen ja rakastaminen kuuluu kaikille mistään riippumatta. Maailma on ollut ja on yhä täynnä epäinhimillisiä lakeja²⁷⁰, jotka rajoittavat rakkauden toteuttamista erilaisista syistä, kuten sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen, fyysisen tai psyykkisen terveyden rajoitteiden, ihonvärin tai uskonnon vuoksi. Jokainen korjaus tällaisiin selkeisiin lainsäädännöllisiin ihmisoikeusrikkeisiin on kertomus tämän sananlaskutekstin todenmukaisuudesta.

Esimerkki 37:

Rakkaus ei pala tuleskaa²⁷¹.

²⁶⁸ SKS KRA Porin tyttölyseo 52. 1933.

²⁶⁹ SKS KRA Paulaharju, Samuli 18 046. 1933.

²⁷⁰ Suomessa tällainen on esimerkiksi Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta, joka edellyttää sukupuolen korjaamiseksi esimerkiksi lisääntymiskyvyttömyyttä sekä mahdollisen puolison lupaa. Myös Suomen seksuaalirikoslait sisältävät ja ovat sisältäneet vääryyttä ja epäjohtamukaisuutta: vuosina 1894–1971 homoseksuaaliset teot olivat Suomen rikoslaisissa kriminalisoituja, kun vastaavasti esimerkiksi avioliitossa tehty raiskaus kriminalisoitiin vasta vuonna 1994 ja seksuaalinen ahdistelu vasta vuonna 2014.

²⁷¹ SKS KRA Tyyskä, J. 2792. 1912.

Rakkautta ei tämän sananlaskutekstin mukaisesti voi tuhota, ainakaan tulella. Sananlaskuteksti kertoo siis siitä, että rakkaus on kestävä ja ikuinen, voimakas ja voittamaton. Tuli, tai myöhemmin sähköistyneenä yleisemmin lämpö, on puolestaan ihmisen elämän kannalta keskeisimpiä tekijöitä. Tulta on esimerkiksi pidetty suomalaisessa folkloressa jumalallisena aineena, josta aurinko ja kuu on muovattu²⁷². Tulesa palamattomuus on siis esimerkiksi siitä näkökulmasta valtavan suuri asia, onhan se elämän ylläpidon lisäksi myös suuri ja tuhoava voima.

Esimerkki 38:

Rakkaus vetää ku viis paria härkiä²⁷³ ja Rakkaus vetää kun plaastari²⁷⁴.

Esimerkin 37 tuli on voimakas aine, mutta voimakas on myös härkä. Rakkauden vetämisellä tarkoitetaan nähdäkseni vastustamattomuutta, jota ihminen toista kohtaan kokee. Viisi paria härkiä on niin paljon vanhan ajan hevosvoimia, että se tuntuu liioittelulta. Näin ollen rakkaus on tämän sananlaskutekstin mukaan ylivoimainen. (P)laastarilla puolestaan kuvataan asiaa, jonka irrottaminen, tai josta rakkauden kohdalla enemmänkin irrottautuminen tekee kipeää. Härkien ja laastarin vetäminen ovat siis keskenään luonteeltaan erilaisia toimenpiteitä, mutta ne molemmat kuvaavat yhtäläisesti rakkauden voimakkuutta ja kestävyyttä.

Esimerkki 39:

Rakkaus on kultaa kalliimpi²⁷⁵.

Rakkauden ja vaurauden keskinäistä suhdetta käsitteleviä sananlaskutekstejä ovat olleet esimerkit 1, 17, 18 ja 19. Tässä tapauksessa rakkaus nostetaan vaurauden ohitse, kultaakin kalliimmaksi. Kultaa on yleisesti pidetty oletettavasti ulkomuotonsa ja näennäisen harvinaisuutensa vuoksi jalona arvometallina. Se yhdistetään usein esimerkiksi kilpailujen voittajille annettuihin palkintoihin, tai muihin elämän merkkipaaluihin, kuten kultaisten sormusten kautta avioliiton

²⁷² Esimerkiksi Kalevalan 47. runo käsittelee sitä, kuinka Ukko-jumala iskee tulen miekastaan, tästä tulesta luodaan aurinko ja kuu. Lopulta tuli luovutetaan ihmisten hallintaan, aluksi huonoin seurauksin. Tässä huomioitava kuitenkin Kalevalan luonne taideteoksena, ei varsinaisena kansanrunouskokoelmana. Lönnrot 1949 (1849). Kalevala, 486–493.

²⁷³ SKS KRA Ikola, J.O. 5415. 1922.

²⁷⁴ SKS KRA Liimakka, Helmi-Ilona KRK 184: 469. 1935.

²⁷⁵ SKS KRA Salokannel, Tyyne 300. 1938.

solmimiseen. Sananlaskutekstissä siis todetaan, että kaikesta arvokkaasta, kalliista, rakkaus on kaikista arvokkainta, kalleinta.

Esimerkki 40:

Kukas ne rakkaat erottaa?²⁷⁶

Kysymysmuotoon aseteltu sananlaskuteksti lähes vastaa itse itseensä. Rakkaus on sananlaskutekstissä niin voimakas vaikutin ihmisten välillä, ettei kenelläkään tulisi olla valtaa rakastavaisten erottamiseen. Toisaalta esimerkiksi erilaiset personifioituneet voimat, kuten kohtalo, tai erilaiset jumaluudet voisivat toimia kysymyksen vastauksena. Itse tulkitseen sananlaskutekstin kysymykseksi, johon vastaukseksi löytyy vain siinä itsessään esiintyvät rakkaat. Rakkaus itsessään on ylivoimainen ja kaikkeen kykenevä, kunhan sitä kokevat ja toteuttavat ihmiset toimivat sen arvoisesti.

Markku Soikkelin kuvaamaa romanttisen rakkauden kehityskulkua kuvastaa 1800- ja 1900-lukujen välillä nimenomaisesti rakkauden itsensä romantisoinnin rinnalle tai jopa korvaamaan noussut yksilöllisyyden ja henkilökohtaisten tarpeiden korostuminen²⁷⁷. Tämä on vaikuttanut nähdäkseni myös tapaan puhua rakkaudesta. Rakkauden ylivoimainen luonne on korvautunut sen selittämättömyydellä ja siihen liittyvällä henkilökohtaisella erityislaatuisuudella ja onnekkoudella. Tällainen on muuttanut ihmisten asennoitumista rakkautta kohtaan, ja siihen liittyvää kulttuuria sen mukana. Luonne ei ole pelkästään korvaantunut muiden esittelemieni kulttuuristen teemojen mukaiseksi, vaan rakkauden ylivoimaisuus on myös nähtävillä näissä teemoissa heijastuksina tai kaikuina, esimerkiksi selittämättömyys-teeman esimerkissä 8, jossa rakkaus aiheuttaa selittämätöntä ja epätavanomaista käytöstä kokijassaan.

Tähän kulttuuriseen malliin kuuluvat sananlaskutekstit ovat kuitenkin merkittäviä kulttuurisen tiedon rakentajia. Elinympäristöltään ne ovat kuitenkin siirtyneet

²⁷⁶ SKS KRA Tirkkonen, J. 574. 1885.

²⁷⁷ Soikkeli 1999, 21–23.

arjesta juhlaan, puhekuulttuurista populaarikulttuuriin ja taiteeseen.

Sananlaskutekstien sijaan ylivoimainen kaiken voittava rakkaus on näkyvämmiin esillä esimerkiksi toistuvana teemana esimerkiksi laululyriikassa ja kirjallisuudessa. Kulttuuristen teemojen liikkuvuus lajista toiseen ja samalla myös folkloren ja taiteen välillä on jatkuvaa²⁷⁸. Kunnioitus rakkauden voimaa kohtaan ei ole siis muuttunut, sen ilmaisutavat ovat vain muuttuneet ja keskittyneet erilaisten näkökulmien taakse.

²⁷⁸ Esimerkkitutkimus tällaisesta on kansanmusiikin tutkimuksen alalta. Ks. esim. Haapoja 2017.

5 Pohdinta ja johtopäätökset

Analysoin sananlaskujen ja sananlaskunomaisten ilmaisujen²⁷⁹ avulla kiteytyneitä romanttisen rakkauden merkityksiä neljän kulttuurisen mallin ja kahden teoreettiseen viitekehukseen sidoksissa olevan näkökulman kautta. Käyttämäni kulttuuriset mallit ovat myös sidoksissa toisiinsa ja muodostavat lopulta kokonaiskuvan romanttiseen rakkauteen liittyvien sananlaskujen kehityksestä ja muutoksesta aineistojeni alkuperäislähteiden kattamaa aikajanaa apuna käyttäen.

Tekijän silmin sananlaskujen ja sananlaskunomaisten ilmaisujen tutkimus näyttäytyy aikaan ja paikkaan mukautuvana tutkimuskenttänä. Toivoisin kuitenkin, että tulevaisuus tuo tullessaan mahdollisuuden kehittää esimerkiksi käsitteisiin ja niiden määrittelyihin liittyvää problematiikkaa. Tilanne, jossa vuosikymmenten takaiset määritelmät ovat eri ajassa ja paikassa olevan kulttuurisen ilmiöiden validoinnin keinona ei ole mielestäni eloisan tieteen merkki. Olen kuitenkin ehdottomasti sitä mieltä, ettei tutkimuskentän historiaa ja tieteenteon peruseriaatteita tule unohtaa. Tällainen kehityskulku voisi tehdä sananlaskujen ja sananlaskunomaisten ilmaisujen tutkimuksesta helpommin lähestyttävän alan.

Tällä lähestyttävyydellä tarkoitan esimerkiksi sitä, että tuoreita ilmaisuja voi olla mielekkäämpää tutkia kuin vanhempia, jotka on jo menneisyydessä todettu sananlaskuiksi. Uusien ilmaisujen toteamista sananlaskuiksi tai sananlaskunomaisiksi ilmaisuiksi on tehnyt esimerkiksi mainoslauseita sananlaskututkimuksen näkökulmasta käsitellyt Pekka Hakamies keväällä 2018 Turun yliopistossa pidetyssä luentosarjassaan²⁸⁰, joka on toiminut lähtölaukauksena omalle suuntautumiselleni kohti paremiologiaa. Olen myös itse pyrkinyt kandidaatintutkielmassani osoittamaan musiikkikappaleesta tutun ilmaisun ”- - pilalla – pelkkää paskaa tilalla” olevan sananlaskunomainen ilmaisu²⁸¹.

²⁷⁹ Myös muut pienfolklore-lajit on otettu tutkielmaa tehdessä huomioon, sananlaskut ja sananlaskunomaiset ilmaisut ovat kuitenkin lajeista keskeisin. Käytän analyysin yhteydessä yksilöistä termiä sananlaskuteksti, jolla tarkoitan tässä yhteydessä sekä sananlaskuja että sananlaskunomaisia ilmaisuja.

²⁸⁰ Hakamies 2018.

²⁸¹ Korpikallio 2020.

Verratessani tutkielmaani, sen teoreettista viitekehystä ja tutkimusaineistoja lähivuosien aiempaan folkloristiseen tutkimukseen huomaan sen sulautuvan osaksi joukkoa. Kuten Antti Lindfors väitöskirjassaan toteaa huumorin perustuvan kielelliseen kumuloitumiseen²⁸² eivät sananlaskut ja sananlaskunomaiset ilmaisutkaan ole pelkkiä merkkijonoja tai yksimerkityksisiä lauseita, ne sisältävät asenteita. Pelkoa, varovaisuutta, epävarmuutta, kiusoittelua, kateutta, ihailua. Kumuloituvia ovat merkitykset ja tieto. Sananlaskujen tutkimuksen ja mahdollisten maailmojen teorian tutkimuksessa yhdistävän mallin²⁸³ tutuksi tehnyt Liisa Granbom-Herrasen tutkimus on monin tavoin toiminut esimerkkinä tämän tutkielman tekemiseen ja olen muun muassa esimerkkinäni 36 yhteydessä esittänyt tämän mallin mukaisesti kuinka sananlaskunomaisella ilmaisulla voi olla mallin mukaisesti useita risteäviä merkityksiä eri ajoissa ja paikoissa.

Tarkastellessa romanttisen rakkauden sosiaalista konstruktiota pääasiallisesti pelkästään suomenkielisten sananlaskujen ja sananlaskunomaisten ilmaisujen valossa, se näyttäytyy hyvin aineistosta osoittamiini kulttuurisiin malleihin sopivana johdonmukaisesti muokkautuneena ja rakentuneena kokonaisuutena. Todellisuus ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen. Tämä ei tarkoita, ettei aineiston avulla osoittamani kulttuuriset mallit ja niiden välisissä voimasuhteissa tapahtuneet muutokset olisi tapahtuneet ja ettei rakkaudesta puhuttaisi osoittamallani tavalla. On kuitenkin huomioitava, että on kyse yksittäisten ihmisten keräämistä, kokoamista ja kertomista sananlaskuista ja muusta pienfolkloresta. On jokaisen itsensä kuviteltavissa kuinka paljon perinnettä kaikki ihmiset tuntevat ja käyttävät kun vain hyvin pieni murto-osa on se, joka tiedonkeruuseen osallistuu.

Toinen huomionarvoinen asia yksittäisten ihmisten huomattavan ylikorostuneen vaikutuksen rinnalla on se, ettei kulttuurinen ilmiö pysähdy sillä hetkellä kun se kirjataan ylös. Usein tämä tarkoittaa nimenomaisesti kyseiselle ilmiölle uutta, toista rinnakkaista elämää. Toistuva puhe-kulttuurista kirjalliseksi poimittu tekstikatkelma ei tällöin poistu ihmisten puheesta, vaan saa uuden elämän myös

²⁸² Lindfors 2019, 90.

²⁸³ Granbom-Herranen 2018, 53–57.

kirjallisena. Kirjallinen versio puheesta erottuneelle sananlaskulle myös tekee helpommaksi transduktiivisen välittymistavan²⁸⁴, joka samalla monimuotoistaa sananlaskun käyttötilanteita ja luo yhä erilaisempia variantteja.

Suunnitelmallinen varioiminen on nähdäkseni huomattavasti käytännöllisempää tekstimuodossa olevan sananlaskun kohdalla, sillä uudet variaatiot jäävät muistinvaraisuuden lisäksi kirjallisiksi muistoiksi odottamaan jatkokäyttöä. Tämän toteamisen rinnalla on hyvä muistaa, että perinnettä kerätessä, kirjatessa ja kootessa on aina mukana inhimillinen tekijä, joka voi tehdä oman lisäyksensä tai karsintansa todelliseen elävään kulttuuriin.

Oli kyseessä sitten tarkoituksellinen, vahingossa tapahtunut, tarpeeton tai tarpeellinen muutos, on aina tietoa tallentaessa mahdollisuus muutoksen olemassaololle. Muutoksen lisäksi on huomioitava aina myös se, että kaikki kerätty tieto ei yleensä päädy näkyville, ei välttämättä edes arkistoihin. Tämänkin tutkielman tekemistä varten kokoamastani aineistosta vain noin viidennes on päätynyt lopullisten esimerkkieni joukkoon. Jokainen kokonaisaineistooni kuuluneista sananlaskutoisinoista on kuitenkin sijoitettavissa valitsemieni esimerkkien kaltaisesti käyttämieni kulttuuristen mallien alle. Tämä on vain yksi esimerkki inhimillisestä tekijästä.

Sananlaskuista ja niiden tulkinnoista on luettavissa toisistaan eroavat, mutta osittain päällekkäiset selittämättömyyden, tavanomaisuuden, vaarallisuuden ja ylivoimaisen rakkauden vivahteet, joista on nähtävillä rakkauden ihannoiti, mutta samalla tiedon rakentuminen eriävillä poluilla. Erilaiset saman sananlaskun variantit, kuvaavat usein samaa asiaa, kuten rakkauden ja perunoiden erilaisuutta kuvaavassa esimerkissä 12.

Toisiaan lähellä olevat saman sananlaskun variantit voivat kuitenkin myös olla tietosisällöltään hyvin erilaisia, kuten esimerkin 11 sokeuden ja rakkauden suhteen

²⁸⁴ Transduktion käsitteen käyttö on lähtöisin tieteiskirjallisuuden tutkimuksesta, jossa tarkasteltiin erilaisten elementtien siirtymistä ja siinä samassa muuntumista eri tekijöiden teosten välillä. Ks. esim. Doležel 1998. Itse tarkoitan transduktiolla kulttuurisen aineksen, esimerkiksi sananlaskutekstien suunnitelmallista muuntamista tai soveltamista, sen välittyessä ihmiseltä tai ryhmältä toiselle. Ks. esim. Korpikallio 2020.

tarkastelu. Rakastuneen ihmisen ”sokeus” ja itse rakkauden ”sokeus” ovat keskenään eri asia ja muodostavat erilaiset näkökulmat sananlaskuun, sen käyttöön ja vastaanottamiseen. Tämä vaikuttaa myös yleiseen suhtautumiseen ja asenteeseen, jota itse rakkaus ja rakastuminen kohtaa sosiaalisessa ympäristössään, jossa mahdollinen sananlaskun variantti alkaa elää.

Aineistot, jotka tutkimuksiin kootaan eivät ole ikinä täydellisiä ja tämän tutkielman aineisto näyttäytyy varmasti osittain esimerkiksi sananlaskujen perinnelajin melko kiinteän luonteen, vanhemman materiaalin keruuajankohdan tai aiheen kapea-alaisuuden vuoksi voimakkaan hetero- ja cis-normatiivisena. Romanttisen rakkauden kulttuuriset mallit ovat sananlaskujaan suurempia kokonaisuuksia. Sananlaskut ovat kulttuurisen mallin osoittavia tekijöitä, eli ne kertovat niiden taustalla toimivasta kulttuuriympäristöstä, jossa kulttuurinen malli on muotoutunut. Rakkauden tarkasteleminen neljästä erilaisesta, mutta toisiinsa sidoksissa olevasta näkökulmasta on avannut itselleni kokonaiskuvan kulttuurista, jossa rakkaus nähdään läpi käyttämäni aikajanan huomattavan merkittävänä ihanteena. Kuten kaikki muukin ihmisten tieto, niin myös käsitykset rakkaudesta ovat sosiaalisen konstruktion periaatteiden mukaisesti muuttuneet ajan kuluessa ja sukupolvien vaihtuessa toisiin.

Rakkauden tavoiteltavuus on aineistoni perusteella niin suurta, että vaikka siihen riittävät riskit otetaan huomioon, se ei näyttäydy sananlaskuissa lainkaan pelottavana. Neljännen kulttuurisen mallin kuvaaman rakkauden ylivoimaisen luonteen voi kuitenkin päätellä olevan sidoksissa pitkälti menneisyyteen. Samalla kun selittämättömän rakkauden kulttuurinen malli näyttäytyy elinvoimaisena. Rakkauden käsittäminen ylivoimaisena ja hallitsemattomana ihmeenä on korvaantunut kulttuurissa henkilökohtaisen onnekkouden, elämän rakkauden tai rakkauden, joka on kaikkea tärkeämpää, kokemuksilla. Tätä voidaan mielestäni pitää todisteena ihmisten yleisestä yksilökeskeisyyden noususta, henkisyyden harjoittamisessa tapahtuneista muutoksista tai molemmista.

Tavanomaisen ja vaarallisen rakkauden kulttuuriset mallit kuvaavat rakkautta erilaisessa valossa kuin selittämättömän ja ylivoimaisen rakkauden mallit.

Rakkaus näyttäytyy voimakkaan sijaan myös heikkona ja pettävänä. Oman näkemykseni mukaan sananlaskujen osoittamista näkökulmista rakkauteen inhottavin on se, jonka mukaan rakkaus on anteeksiantava ja hyväksyvä niinkin pitkälle, että se asettaa ihmisen vaaraan. Kulttuuriin on sisäänrakennettu erilaisia oletuksia ihmisen tavasta toimia sosiaalisessa ympäristössä. Yhteiskunta vaatii toimiakseen lakeja ja sääntöjä, joilla ihmistä ohjataan toimimaan oikealla tavalla, mutta kulttuuriin rakennettuja oletuksia ja niistä johdettuja yksilön ihmisoikeuksia kukaan ei tarvitse. Ne ovat oletettavasti puhtaan vallanhimoisuuden ja vierauden pelon aiheuttamia.

Perinteen- ja kulttuurintutkijan on mielestäni tärkeää tunnistaa kulttuurissa esiintyvän materiaalin joukosta myös haitallinen aines ja kertoa avoimesti sen aiheuttamasta haitasta. Sananlaskut, jotka ohjaavat ihmistä hyväksymään vääryyttä tai epätasa-arvoisuutta rakkauden nimissä, tai jopa toimimaan vääryydellä, ylläpitävät haitallista osaa kulttuurissamme ja niiden käyttöön²⁸⁵ tulisi sen vuoksi kiinnittää erityistä huomiota. Muuten kulttuurin kehittyminen kohti jokaista ihmistä koskevaa tasa-arvoa ei etene sen arvon ansaitsemalla tavalla. Yksikään yksittäinen rakkaustarina ei ole sen arvoinen.

²⁸⁵ Kuten kielenkäyttöön yleisestikin.

Lähteet

Tutkimusaineisto:

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2016: Sananparsikokoelma, Kielipankki.

Pipatti, V. 1932. Sananparsia Kurkijoelta.

SKS KRA Heinonen, Anni KRK 92: 1195. 1935.

SKS KRA Hirvonen, Aino 1799. 1955.

SKS KRA Hyttinen, K. VK 22: 108. 1890.

SKS KRA Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 17840. 1943.

SKS KRA Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 22139. 1943.

SKS KRA Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 24013. 1943.

SKS KRA Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 29781. 1944.

SKS KRA Ikola, J.O. 1419. 1922

SKS KRA Ikola, J.O. 5415. 1922.

SKS KRA Jurva, H. 157. 1892.

SKS KRA Jääski, Enso 276. 1936.

SKS KRA Karhu, J. 5382. 1936.

SKS KRA Karhu, J. 5384. 1936.

SKS KRA Kinnunen, Hilda 1350. 1885.

SKS KRA Lehtinen, T. VK 52: 211. 1895.

SKS KRA Lehtinen, T. VK 52: 318. 1885.

SKS KRA Leppänen, H. KJ 82: 7913. 1957.

SKS KRA Leppänen, H. KJ 22: 7917. 1957.

SKS KRA Leppänen, Jalmari 646. 1937.

SKS KRA Liimakka, Helmi-Ilona KRK 184: 469. 1935.

SKS KRA Lindman, Yrjö KT 95: 690. 1937.

SKS KRA Lönnrot, Elias. Lönnrotiana 11. 1948.

SKS KRA Mäkinen, Eino 2028. 1936.

SKS KRA Mäntän Yhteiskoulu 1819. 1947.

SKS KRA Oksanen, Juho KRK 111: 1741. 1935.

SKS KRA Paavolainen O.M. 1143. 1950.

SKS KRA Palmén, R. 421. 1888.
SKS KRA Palukka, Fiina KRK 216: 502. 1935.
SKS KRA Palukka, Fiina. KRK 216: 531. 1935.
SKS KRA Palukka, Fiina. KRK 216: 641. 1935.
SKS KRA Paulaharju, Samuli 18 046. 1933.
SKS KRA PE 11 659. Vastaajan oma numerointi: 472.
SKS KRA PE 11 664.
SKS KRA PE 11 689.
SKS KRA PE 15 204.
SKS KRA Pihlajamaa, Kauno. KRK 188: 50. 1936.
SKS KRA Porin tyttölyseo 52. 1933.
SKS KRA Saariluoma Vilho 5111. 1922.
SKS KRA Saariluoma, Vilho 5230. 1922.
SKS KRA Saarinen, Elma KT 284: 478. 1957.
SKS KRA Sallgén, H.J. 199. 1891.
SKS KRA Salokannel, J. KJ 39: 13 483. 1957.
SKS KRA Salokannel, Tyne 300. 1938.
SKS KRA Saukkonen, Eino KT 295: 163. 1959.
SKS KRA Someron Yhteiskoulu 80. 1947.
SKS KRA Suomen Kuvalehden toimitus VK 94: 550. 1920.
SKS KRA Suomen Kuvalehden toimitus VK 94: 552. 1920.
SKS KRA Tirkkonen, J. 574. 1885.
SKS KRA Tolkki, A. 839. 1958.
SKS KRA Tuomaala, V. 1833. 1947.
SKS KRA Turunen, Eno. A. 62. 1909.
SKS KRA Tyyskä, J. 2792. 1912.
SKS KRA Vaittinen, A. 853. 1951.
SKS KRA Ähtärin Peränteen nuorisoseura 1385. 1949.
Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston
folkloristiikan ja uskontotieteen kokoelma. TKU/O/22/1.

Verkkolähteet: (tarkastettu 27.4.2022)

Helsingin yliopisto 2022:

Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/18091/browse?type=contributor&value=Helsingin+yliopisto%2C+Humanistinen+tiedekunta%2C+Filosofian%2C+historian%2C+kulttuurin+ja+taiteiden+tutkimuksen+laitos>

Folkloristiikan professorit.

<https://blogs.helsinki.fi/folkloristiikka/henkilokunta/folkloristiikan-professorit-1898/>.

Kulttuurien tutkimuksen laitos.

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/18091/browse?type=contributor&value=Helsingin+yliopisto%2C+Humanistinen+tiedekunta%2C+Kulttuurien+tutkimuksen+laitos>.

Kotimaisten kielten keskus 2022: Kielitoimiston sanakirja.

Erotiikka.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/erotiikka?searchMode=all>.

Rakkaus.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/rakkaus?searchMode=all>.

The Matti Kuusi international type system and database of proverbs 2022: The

Matti Kuusi international type system and database of proverbs.

<https://mattikuusiproverbtypology.fi>.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019: Uutinen: Hätäkös tässä matalassa kaivossa. <https://www.finlit.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/hatakos-tassa-matalassa-kaivossa-ja-1600-muuta-suomalaista-sanontaa-ja#.YkKDbnzP3b0>.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2022:

Kansallisbiografia: Gabriel Tammelinus.

Kansallisbiografia: Henrik Florinus.

Kansallisbiografia: Julius Krohn.

Kansallisbiografia: Kaarle Krohn.

Kansallisbiografia: Laurentius Petri Aboicus.

Kansallisbiografia: Lauri Honko.

Kansallisbiografia: Matti Kuusi.

<https://kansallisbiografia.fi>.

Tieteen termipankki 2022:

Fraasi. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:fraasi>.

Metafora.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:metafora>.

Sananlasku. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:sananlasku>.

Sutkaus. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:sutkaus>.

Wellerismi. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:wellerismi>.

Turun yliopisto 2022: Folkloristiikan oppiaine

<https://www.utupub.fi/browse?type=studysubject&value=fi%3DFolkloristii%7Cen%3DFolkloristics%7C>.

Kirjallisuus ja muut lähteet:

Agricola, Mikael 1551: *Davidin Psalttari*. Prentätty Stocholmis : Amundi Lauritzan Poialda.

Anttila, Anna 2009: *Leikin asia: näkökulmia varhaisnuorten romanttiseen seurustelukulttuuriin*. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Bauman, Richard 1992: Genre. In R. Bauman (ed.) *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments*. Oxford University Press, New York. 57–58.

Berger, Peter L. & Thomas Luckmann 1966: *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. Penguin, Harmondsworth.

Chandra, Giti & Irma Erlingsdóttir 2021: Rebellion, revolution, reformation. In G. Chandra & I. Erlingsdóttir (eds.) *The Routledge Handbook of the Politics of the #MeToo Movement*. Routledge, London. 1-23.

Dawkins, Richard 1976: *The Selfish Gene*. Oxford University Press, Oxford.

Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln 2011: The Discipline and Practice of Qualitative Research. In N. Denzin & Y. Lincoln (eds.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research (4th ed)*. SAGE, Los Angeles. 1-20.

- Doležal, Lubomír 1998: *Heterocosmica: Fiction and Possible Worlds*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Duranti, Alessandro 2011: Linguistic anthropology: the study of language as non-neutral medium. In R. Mesthrie (ed.) *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge. 28-46.
- Eades, Diana 2011: Sociolinguistics and the Law. In R. Mesthrie (ed.) *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge. 377-395.
- Eden, Kathy 1998: "Between Friends All Is Common": The Erasmian Adage and Tradition. *Journal of the History of Ideas Vol. 59(3)*. 405–419.
- Enges, Pasi 2012: "*Minä melkein uskon*": *Yliuonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä*. Turun yliopisto, Turku.
- Fought, Carmen 2011: Language and ethnicity. In R. Mesthrie (ed.) *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge. 238–258.
- Frog 2021: "Suomalainen koulukunta": suomalainen folkloristiikka metodisten jatkuvuuksien ja muuttuvien paradigmojen välillä. Teoksessa P. Kauppi & N. Hämäläinen (toim.) *Paradigma : Näkökulmia tieteen periaatteisiin ja käsitteisiin*. Kalevalaseuran vuosikirja 100. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 59–88.
- Guy, Gregory R. 2011: Language, social class, and status. In R. Mesthrie (ed.) *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge. 159–185.
- Granbom-Herranen, Liisa 2004: *Sananlaskujen käyttäjät ja käyttöyhteys: Sananlaskut käyttökontekstissaan 'Perinne elämässäni' -kilpikirjoituksen aineistossa*. Pro gradu -tutkielma Helsingin yliopiston folkloristiikan oppiaineeseen.
- Granbom-Herranen, Liisa 2008: *Sananlaskut kasvatustieteessä – perinnettä, kasvatusta, indoktrinaatiota?* Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 329. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Granbom-Herranen, Liisa 2012: Suomalaisen sananlaskututkimuksen aikakaudet. *Elore*, 19(2).

- Granbom-Herranen, Liisa 2016: The genre of proverb – a relic or very much alive? In K. Koski & Frog & U. Savolainen (eds.) *Genre - Text - Interpretation: Multidisciplinary Perspectives on Folklore and Beyond*. Finnish Literature Society, Helsinki. 317–339.
- Granbom-Herranen, Liisa 2016: Nykypäivän sananlaskujen hullu. *Elore* 23(1).
- Granbom-Herranen, Liisa 2018: *Proverbs in SMS Messages: Archaic and Modern Communication*. Turun yliopisto, Turku.
- Granbom-Herranen, Liisa 2021: Sananlaskujen tutkimus suomenkielisen folkloristiikan historiassa. Teoksessa P. Kauppi & N. Hämäläinen (toim.) *Paradigma : Näkökulmia tieteen periaatteisiin ja käsitteisiin*. Kalevalaseuran vuosikirja 100. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 202–220.
- Granbom-Herranen, Liisa 2021: Titles of TV Programmes in Finnish Newspapers: a Context for Proverbs in Contemporary Use In *Reproducible language units from an interdisciplinary perspective*. University of Bialystok, Bialystok.
- Haapoja, Heidi 2017: *Ennen saatuja sanoja : Menneisyys, nykyisyys ja kalevalamittainen runolaulu nykykansanmusiikin kentällä*. Helsingin yliopisto & Suomen Etnomusikologinen Seura, Helsinki.
- Hakamies, Pekka & Kari Laukkanen (toim.) 1978: *Sananlaskut: 15904 sananlaskua Kansanrunousarkistosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hakamies, Pekka 1997: Rakkaus ja rakastelu sananparsissa. *Elore* 4(1).
- Hakamies, Pekka 1998: Rakkaus ja rakastelu sananparsissa. Teoksessa A. Siikala & J. Pöysä (toim.) *Amor, Genus & Familia : Kirjoituksia suullisen perinteen ja kansankulttuurin alalta*. Tietolipas 158. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 216–229.
- Hakamies, Pekka 2014: On the Proverbiality of Finnish Proverbs In *Scala naturae. Festschrift in honour of Arvo Krikmann*. Estonian Literary Museum & Estonian Institute of Folklore, Tartu.
- Hakamies, Pekka 2015: Folkloristiikka ja sen tutkimuskohde. Teoksessa J. Kouri (toim.) *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Turun yliopisto, Turku. 45–51.
- Hakamies, Pekka 2016: Proverbs - A Universal Genre? In K. Koski, Frog, U. Savolainen (eds.) *Genre - Text - Interpretation. Multidisciplinary*

- Perspectives on Folklore and Beyond*. Finnish Literature Society, Helsinki. 299–316.
- Hakamies, Pekka 2018: *Näkökulmia sananparsien tutkimukseen*. Luentosarja Turun yliopiston folkloristiikan oppiaineessa.
- Hatakka, Mari 2011: *Nainen, mies, rakkaus, seksi : heterosuhteen kulku, kulttuurinen malli ja sitä selittävät diskurssit kahden omaelämäkerta-aineiston valossa*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Hautala, Jouko 1954: *Suomalainen kansanrunoudentutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Heikkilä, Tuomas & Maiju Lehmijoki-Gardner 2002: Keskiajan kirkko Suomessa teoksessa T. Heikkilä & M. Lehmijoki-Gardner (toim.) *Keskiajan kirkko: Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa*. Tietolipas 185. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 350–374.
- Heikura, Pasi 2003: *Näissä merkeissä: Suomen kansan latteimmat sanonnat*. Otava, Helsinki.
- Heikura, Pasi 2004: *Samoilla linjoilla: lisää Suomen kansan latteuksia*. Otava, Helsinki.
- Heimo, Anne & Kaarina Koski 2014: Internet Memes as Statements and Entertainment. *Folklore Fellows Network No.44*.
- Heimo, Anne 2018: Mitä on suullinen perinne? *Vähäisiä lisiä: kirjoituksia kulttuurista, tutkimuksesta ja kulttuuriperinnöstä*. [Blogi] Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Saatavilla verkossa: <http://neba.finlit.fi/blogi/mita-on-suullinen-perinne/>.
- Hintikka, Jaakko & Gabriel Sandu 1994: Metaphor and Other Kinds of Non-literal meaning. In J. Hintikka (ed.) *Aspects of Metaphor*. Synthesis Library 238. Kluwer Academic, Dortmund. 151–187.
- Honko, Lauri 1984: Tyhjät tekstit, täydet merkitykset: folkloren transformaaleista merkityksistä. *Sananjalka* 26(1), 99–130.
- Honko, Lauri 1988: Perinnelajiteoria. *Sananjalka* 30(1), 99–124.
- Isomäki, Hannakaisa; Tiina-Riitta Lappi & Johanna Silvennoinen 2013: Verkon etnografinen tutkimus. Teoksessa S. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka

- (toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Vastapaino, Tampere. 150–168.
- Jokinen, Arja; Kirsi Juhila & Eero Suoninen 2016: *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino, Tampere.
- Kajander, Konsta 2020: *Talonpoika, herra, puoliherra : Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kamppinen, Matti 2003: Uskontoetnografia – kenttätyöhön perustuvan uskontotieteen profiili. *Tieteessä tapahtuu* 21(7).
- Karlsson, Tuukka 2021: *Pienfolklore*. Luento osana Folkloristiikan perusteet luentosarjaa Helsingin yliopistossa. Saatavilla verkossa: <https://www2.helsinki.fi/fi/unitube/video/d0976c2e-9d6e-456a-899b-cc44080c95a3>.
- Kaukonen, Suvi 2012: *"Hämäriä kapistuksia": Sydän ja sielu – sanamerkitysten kontekstuaalisesta rakentumisesta*. Pro gradu -tutkielma Jyväskylän yliopiston suomen kielen oppiaineeseen.
- Klemettinen, Pasi 2019: *Hätäkös tässä matalassa kaivossa! — Sutkauksia ja sananparsia*. SKS Kirjat, Helsinki.
- Knoop, Hans H. 2014: *Positive psychology*. Reflections 2. Aarhus University, Aarhus.
- Korpikallio, Sakari 2020: *Pilalla: Tapausesimerkki intermediaalisesti välittyvästä sananparresta 2010-luvun Suomessa*. Julkaisematon kandidaatintutkielma Turun yliopiston folkloristiikan oppiaineeseen.
- Koski, Kaarina; Frog & Ulla Savolainen 2016: At the Intersection of Text and Interpretation : An Introduction to Genre. In K. Koski, Frog, U. Savolainen (eds.) *Genre - Text - Interpretation. Multidisciplinary Perspectives on Folklore and Beyond*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 17–43.
- Krikman, Arvo 1992: Muutama sana metonymiasta. Teoksessa L. Harvilahti & al. (toim.) *Metafora: ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 79–90.
- Krippendorff, Klaus 2018: *Content analysis : an introduction to its methodology (4th ed.)*. SAGE, Los Angeles.

- Kuula, Arja 2006: *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino, Tampere.
- Kuusi, Matti 1953: *Vanhan kansan sananlaskuviisaus : suomalaisia elämänohjeita, kansanaforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1826*. WSOY, Porvoo.
- Kuusi, Matti 1954: *Sananlaskut ja puheenparret*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kuusi, Matti: 1974: Poplore. Teoksessa H. Launonen & K. Mäkinen (toim.) *Folklore tänään*. Tietolipas 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kuusi, Matti 1988: *Rapatessa roiskuu: nykysuomen sananparsikirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta. Suomen laki 2002.
- Laki rikoslain 20. ja 25. luvun muuttamisesta. Suomen rikoslaki 1971.
- Laki rikoslain 20. luvun muuttamisesta. Suomen rikoslaki 1994.
- Laki rikoslain 20. luvun muuttamisesta. Suomen rikoslaki 2014.
- Lauhakangas, Outi 2001: *The Matti Kuusi International Type System of Proverbs*. FF Communications 275. Suomen Tiedeakatemia, Helsinki.
- Lauhakangas, Outi 2004: *Puheesta ihminen tunnetaan: sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Leino, Pentti 1994: The Kalevala Metre and its Development. In A. Siikala & S. Vakimo (eds.) *Songs Beyond the Kalevala: Transformations of Oral Poetry*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 56–74.
- Lindfors, Antti 2019: *Intimately Allegorical: The Poetics of Self-Mediation in Stand-Up Comedy*. Turun yliopisto, Turku.
- Löfström, Jan 1999: *Sukupuoliero agraarikulttuurissa : ”Se nyt vaan on semmonen”*. SKS:n toimituksia 757. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lönnrot, Elias 1949 (1849): *Kalevala*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Mieder, Wolfgang 1993: *Proverbs Are Never Out of Season: popular wisdom in the modern age*. Oxford University Press, New York.

- Mieder, Wolfgang 2004: *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Folklore Handbooks. Greenwood Press, Westport.
- Quinn, Naomi & Dorothy Holland 1987: Culture and Cognition. In D. Holland & N. Quinn (eds.) *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge University Press, Cambridge. 3-40.
- Rata, Christian, G. 2017: Martin Luther and the Book of Proverbs: Sketch of a 'Lion' Sage. *Canon & Culture* 11(1). 35–62.
- Salonen, Arto O. 2010: *Kestävä kehitys globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Soikkeli, Markku 1999: Rakkauskoodiston vakiintuminen Euroopassa 1600–1900 - luvuilla. Teoksessa S. Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. SKS, Helsinki.
- Stark, Eija 2011: *Köyhyyden perintö: tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuuksista suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa*. SKS:n toimituksia 1320. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Stark, Eija 2013: The peasant poor and images of poverty: Finnish proverbs as discursive representations of cultural knowledge. *Folklore. Electronic Journal of Folklore* 53.
- Stark, Eija 2014: An honorable man: Finnish proverbs on the male gender In *Scala naturae. Festschrift in honour of Arvo Krikmann*. Estonian Literary Museum & Estonian Institute of Folklore, Tartu.
- Suomen rikoslain luku 20. Suomen rikoslaki 1889/1894.
- Tollefson, James W. 2011: Language planning and language policy. In R. Mesthrie (ed.) *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge. 357–376.
- Turtiainen, Riikka & Sari Östman 2013: Verkkotutkimuksen eettiset haasteet: Armi ja anoreksia. Teoksessa S. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka (toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Vastapaino, Tampere. 49–67.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitleminen Suomessa*. TENK, Helsinki.

Vakimo, Sinikka 2010: Periaatteista eettiseen toimijuuteen: tutkimusetiikka kulttuurintutkimuksessa. Teoksessa J. Pöysä, H. Järviluoma & S. Vakimo (toim.) *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. 79–113.

Van Harten, Alice 2011: Socrates on life and death (Plato, Apology 40C5–41C7). *The Cambridge Classical Journal* 57. 165-183.

Wilson, William A. 1976: *Folklore and Nationalism in Modern Finland*. Indiana University Press, Bloomington.

Liitteet

Liite 1. Rakkaudesta, rakkaudella -keruussa käytetyn kyselylomakkeen kysymykset.

1. Vastaajan hyväksyntä.

Olen lukenut tietosuojailmoituksen, informointitekstin ja HKT-arkiston käytösäännöt. Lähettämällä vastauksen hyväksyn vastauksen arkistoinnin Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon, jossa se on jatkokäytössä arkiston käytösääntöjen mukaisesti.

2. Asuinpaikkasi. Huomioi vaikutus omaan kielenkäyttöösi. Voit halutessa valita useamman.

Vaihtoehdot: Kaupungissa (Suomessa), maalla (Suomessa), kaupungissa (ulkomailla), maalla (ulkomailla).

3. Ikäsi.

Asteikko: alle 20, 20–29, 30–39, 40–49, 50–59, 60–69, yli 70.

4. Kerro lyhyesti. Mitä koet rakkauden olevan? Huomioi erityisesti rakkauden niin sanottu romanttinen puoli.

5. Miten paljon ja kuinka koet puhuvasi romanttisesta rakkaudesta ja siihen sidoksissa olevista ilmiöistä, kuten kumppanuudesta ja seksistä?

6. Puhuessasi kumppanillesi itselleen, minkälaisia nimityksiä käytät kumppanistasi? Jos sinulla ei ole tällä hetkellä kumppania, voit muistella menneitä tai kuvitella tulevaa. Voit halutessasi vastata useamman nimityksen tai kertoa kutsuvasi häntä omalla nimellään.

7. Puhuessasi muille ihmisille, esimerkiksi ystävillesi, minkälaisia nimityksiä käytät kumppanistasi? Jos sinulla ei ole kumppania, voit muistella menneitä tai kuvitella tulevaa. Voit halutessasi vastata useamman tai kertoa kutsuvasi häntä omalla nimellään.

8. Kuinka paljon koet käyttäväsi omassa puheessasi kiteytyneitä ilmaisuja, sananparsia, kun puhut rakkaudesta tai sitä ympäröivistä ilmiöistä? Esimerkiksi rakkautta tunnustaessasi tai tunteestasi ystävälle puhuessasi käyttämät ilmaisut, yksinkertaisesti "mä rakastan sua/häntä kuin x y:tä" tai käännöksen kautta "I love you to the moon and back", voivat olla sananparsia.

Asteikko: Paljon, melko paljon, jonkin verran, liian vähän, en lainkaan.

9. Mitä nämä ilmaukset ovat? Kerro niin monta kuin mieleesi vain tulee! Halutessasi saat kertoa myös niiden alkuperästä ja käyttötilanteesta. Käytön ei tarvitse olla toistuvaa. Riittää että tunnistat kyseiset sananparren.

10. Muistatko lapsuudestasi, nuoruudestasi, tai jostain muusta tietystä ajanjaksosta joitain esimerkiksi loruja, leikkejä tai muuta vastaavaa, joissa olisi puhuttu rakkaudesta? Kerro esimerkkejä. Voit myös kertoa jos mieleesi on jäänyt teemaan liittyviä laulujen sanoituksia, elokuvarepliikejä tai muuta

11. Koetko tämän ajanjakson ja sen rakkauspuheen muokanneen omaa käsitystäsi rakkaudesta? Miten?

12. Koetko romanttiseen rakkauteen liittyvän asenneilmapiirin muuttuneen ajan kuluessa? Miten? Yleisesti vai omassa toimintaympäristössäsi?

13. Ollaanko nykyään aiempaa esimerkiksi sallivampia, avoimempia tai avarakatseisempia, tai päinvastoin? Näkyykö tämä ihmisten, esimerkiksi itsesi, tavassa puhua aiheesta?

14. Vapaa sana tutkimukseen ja aiheeseen liittyen.

Liite 2. Arkistoyksiköiden yhteydessä käytetyt lyhenteet.

SKS: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KRA: SKS:n arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelma (kansanrunousarkisto)

KJ: Karjalaisen juhlaperinteen kilpakeräys 1957.

KT: Kansantieto-lehtien kyselyt.

VK: Vähäisiä keräelmiä -sarja.

KRK: Kalevalan riemuvuoden kilpakeräys 1935–36.

TKU: Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston folkloristiikan ja uskontotieteen kokoelma.

Kotus: Kotimaisten kielten keskus.

M6: The Matti Kuusi international type system and database of proverbs.